

*Memory politics in transition:
Nostalgia tours and gilded memories of Petsamo*

Kalastusmatkailuelämyksen asiakasarvo

*Miten sääntelyä muuttamalla voitaisiin
ohjata kalastusta enemmän taloudellista
arvoa luovaan suuntaan?*

*Miten kaupungistuminen ja väestön ikääntyminen
vaikuttavat vapaa-ajan asumisen suosioon?*

Matkailututkimus 16:1/2020

© Suomen matkailututkimuksen seura

SISÄLLYSLUETTELO

Matkailututkimus 16:1/2020

PÄÄKIRJOITUS

- Matkailututkimus-lehti uudistusten äärellä
Outi Rantala & Heli Ilola 4

ARTIKKELIT

- 📄 Memory politics in transition: Nostalgia tours and gilded memories of Petsamo
Maria Lähteenmäki & Alfred Colpaert 8
- 📄 Kalastusmatkailuelämyksen asiakasarvo
Lari Turunen, Raija Komppula & Jarno Suni 35
- 📄 Miten sääntelyä muuttamalla voitaisiin ohjata kalastusta enemmän taloudellista arvoa luovaan suuntaan?
Eelis Paukku 55
- 📄 Miten kaupungistuminen ja väestön ikääntyminen vaikuttavat vapaa-ajan asumisen suosioon?
Anna Strandell, Kati Pitkänen & Antti Rehunen 74

KATSAUKSET

- 📄 Cultural sensitivity in Sámi tourism: A systematic literature review in the Finnish context
Ritva Saari, Emily Höckert, Monika Lüthje, Outi Kugapi & Nuccio Mazzullo 93

PUHEENVUOROT

- Matkailun taloudelliset vaikutukset: tutkimusmenetelmän pohdintaa ja tuloksia Tunturi-Lapista
Pasi Satokangas 111
- Lentokentän turvallisuuden rooleissa ihminen, teknologia ja laki
Jonna Kielenniva 117
- Farming travels: a note on cheese-based tourism
Francesc Fusté-Forné 120

LEKTIOT

- Luontokokemuksia Oulangan kansallispuistossa – Kokemuksellisen paikkatiedon hyödyntäminen luonnon virkistyskäytön suunnittelussa
Miisa Pietilä 128

NÄKÖKULMIA

- Lähimatkailu – pelastus vai "paitojen pesemistä"?
Pasi Satokangas 132
- UUTINEN: Professori Jarkko Saariselle AAG:n John Rooney -palkinto 135

Matkailututkimus-lehti uudistusten äärellä

Outi Rantala, Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti (MTI)

Heli Ilola, Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti (MTI)

Elämme parhaillaan hyvin erikoista aikaa. Esimerkiksi Lapin yliopisto, josta käsin Matkailututkimus-lehteä on viime vuodet toimitettu, on suljettuna koronavirusepidemian takia, ja toimitamme lehteä kotikonttoreissa. Lehden toimittamisen lisäksi moni muukin yhteiskunnallinen toiminta on siirtynyt julkisista tiloista koteihin. Tämä vaikuttaa tutkimuskohteisiimme eli matkailuun, virkistykseen ja vapaa-aikaan monin tavoin. Tilanne on herättänyt vilkasta keskustelua matkailututkijoiden piirissä niin Suomessa kuin kansainvälisesti.

Myös Matkailututkimus-lehti haluaa osallistua keskusteluun: Lehden toimituskunnan työsämä kirjoituskutsu tulevalle syksylle – otsikolla *Slowing down with tourism* – löytyy lehden kotisivulta. Kirjoittajakutsussa kysymme, mitä voimme oppia käsillä olevasta tilanteesta – miten voimme pysähtyä ja olla valmiita muutokseen? Kutsumme mukaan erityisesti vapaamuotoisia kirjoituksia, joissa käsitellään haavoittuvuuden, vastarinnan, toivon, resilienssin, palautumisen ja jälleenrakentamisen roolia matkailussa.

Toimituskunnan käymä vilkas keskustelu sekä halu viedä keskustelua eteenpäin lehden syysnumerossa on osoitus voimistuneesta talkoohengestä ja solidaarisuudesta (ks. myös Jenni Mäenpään pääkirjoitus Tieteen talkoolaiset *Media & Viestintä* -lehden tämän vuoden ensimmäisessä numerossa). Samalla se on osoitus siitä, että Matkailututkimus-lehden uudistamiseksi tehty työ alkaa tuottaa tulosta.

Toteutettuja uudistuksia

Viimeisen vuoden aikana olemme uudistaneet lehteä useallakin tavalla. Lehden vanhat numerot löytyvät nyt journal.fi-palvelusta lehden sivuilta (Arkistot). Tämän vuoden alussa otimme käyttöön myös artikkeleiden ennakoijulkaisun: vertaisarvioidut artikkelit ja katsausartikkelit julkaistaan lehden sivuilla heti niiden valmistuttua (Tulevat artikkelit).

Olemme ottaneet käyttöön kaikissa lehdessä julkaistavissa kirjoituksissa DOI-tunnisteen eli elektronisten aineistojen pysyvän tunnisteen (Digital Object Identifier). Niin ikään olemme ottaneet käyttöön Creative Commons -lisenssin (Nimeä EiMuutoksia eli CC BY-ND 4.0), joka antaa lukijoille luvan jakaa lehdessä julkaistavia artikkeleita ja muita kirjoituksia mutta ei

muokata niitä. Lisäksi lehtemme on juuri hyväksytty mukaan DOAJ-tietokantaan (Directory of Open Access Journals) eli kansainväliseen avointen tieteellisten lehtien rekisteriin. DOAJ:n kautta lehden julkaisujen metadata on vapaasti erilaisten tietokantojen, kirjastojen, julkaisijoiden sekä hakukoneiden käytössä – esimerkkejä näistä ovat Scopus, Serial Solutions ja Ebsco. Näin pääsy mukaan DOAJ-rekisteriin lisää lehden näkyvyyttä.

Olemme pyrkineet lisäämään lehden näkyvyyttä myös laajentamalla toimituskuntaa. Uusi kansainvälinen ja monitieteinen toimituskunta on sitoutunut auttamaan lehden sisällön tuotannossa ja lehden tunnettuuden lisäämisessä. Lisäksi lehdelle on nimetty viestinnästä vastaava toimituskunnan jäsen, yliopistonlehtori José-Carlos García-Rosell Lapin yliopistosta. Hän vastaa lehden viestintään liittyvistä asioista ja on perustanut lehdelle Twitter-tilin: @FJTR_Journal.

Kuinka tehdä lehdestä mahdollisimman käytettävä?

Osa toteutetuista uudistuksista liittyy Suomen tiedekustantajien liiton järjestämään peruskurssiin, jolle päätoimittaja osallistui syksyn 2019 ja kevään 2020 aikana. Kurssi tarjosi runsain mitoin ajankohtaista tietoa muun muassa avoimesta julkaisemisesta ja suomalaisesta tiedeviestinnästä. Lisäksi se mahdollisti verkostoitumisen suomalaisten tiedelehtien toimittajien ja tiedekustantajien kanssa. Yhä useampaa suomalaista tiedelehteä julkaistaan Tieteellisten Seurain Valtuuskunnan (TSV) ylläpitämän journal.fi-alustan kautta. Tämä – samoin kuin se, mitä kaikkia mahdollisuuksia ja haasteita avoimeen julkaisemiseen liittyy – on konkretisoitunut tiedetoimittajien kanssa tapahtuneen verkostoitumisen myötä.

TSV pyrkii kannustamaan lehtiä avoimeen julkaisukulttuuriin tekemällä julkaisemisesta helppoa ja käytännöllistä. Voidaan ajatella, että kun tieteellinen tieto on saatavilla avoimesti ja omalla kielellä, se on myös helposti käytettävää. Käytettävyyttä voidaan kuitenkin tarkastella eri näkökulmista. Kenelle tieto on käytettävää? Palveleeko se erilaisia käyttäjiä? Entä palveleeko suomalaisessa tiedelehdessä julkaistu teksti sen kirjoittanutta tutkijaa itseään? Miten saavuttaa erilaiset lukijakunnat? Riittääkö, että lehtiin luodaan erilaisia osastoja, jotka mahdollistavat myös vapaamuotoisemman julkaisemisen? Miten rohkaista tutkijoita julkaisemaan tieteellistä tietoa uusilla tavoilla? Mustajoen (2013) mukaan tarvitaan oikein muotoiltuja sanoja ja tarkoin harkittuja kuvia, kun tietoa halutaan saattaa ihmisten ulottuville – ja lisäksi vielä rohkeutta, ”todellisen elämän” tuntemusta, harjoittelua ja aikaa. Voidaan myös kysyä, tulisiko lehtien olla aktiivisesti esillä sosiaalisessa mediassa.

Näihin kysymyksiin olemme omalta osaltamme pyrkineet vastaamaan uudistamalla Matkailututkimus-lehden osastoja. Lehteen on otettu mukaan esimerkiksi Näkökulmia-osasto, jolla voi julkaista ajankohtaisia, muodoltaan ja tyyliltään vapaampia kirjoituksia (kuten Pasi Satakankaan kirjoitus tässä numerossa). Toisaalta pyrimme tuottamaan kirjoittajakutsuja, jotka reagoivat ajankohtaisiin aiheisiin – kuten nyt avoinna oleva kutsu, jossa haastamme tutkijat reflektoimaan ajankohtaista tilannetta esimerkiksi haastatteluiden, keskinäisen vuoropuhelun tai vaikkapa runon muodossa.

Monitieteisyys on yksi vastaus uusien ja moninaisten lukijakuntien tavoittamiseen. Olemme pyrkineet huomioimaan tätä toteuttamalla monitieteisiä teemanumeroita ja kutsumalla toimituskuntaan matkailuun ja vapaa-aikaan liittyviä asiantuntijoita hyvin laaja-alaisesti.

Tieteelliselle julkaisemiselle asetetaan nykyisin kovia tulostavoitteita: tutkimustuloksia tulisi julkaista mahdollisimman hyviksi luokitelluissa tieteellisissä lehdissä ja vertaisarvioitujen artikkeleiden muodossa, jotta sekä tutkimusorganisaatio että tutkija voivat käyttää julkaisuja hyödyksi esimerkiksi rahoituksen hakemisessa tai työnhaussa ja meritoitumisessa. Koska suomalaiset tiedelehdet eivät yleensä sijoitu julkaisuluokitteluissa kovin korkealle, niissä – etenkin vertaisarvioimattomassa muodossa – julkaistu tieto ei ole tässä mielessä käytettävää. Toivomme, että lehden pääsy mukaan DOAJ-tietokantaan edistää lehden saavutettavuutta myös kansainvälisesti.

Julkaisemalla avoimesti tutkija saavuttaa erilaisia yleisöjä ja laajemman lukijakunnan. Avoimesti suomen kielellä – populaaristikin – julkaistun tiedon voidaan ajatella olevan käytettävää myös tutkijan näkökulmasta, jos hänen tavoitteenaan on luoda ymmärrystä, tuottaa ratkaisuja tai osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Toivomme, että Matkailututkimus-lehti tarjoaa tulevaisuudessa foorumin monipuoliselle ja laadukkaalle matkailua, vapaa-aikaa ja virkistystä koskevalle keskustelulle.

Monipuolinen ja monitieteinen numero

Edellä todetun tavoitteen mukaisesti käsillä olevaa numeroa voi kutsua aidosti monipuoliseksi ja monitieteiseksi. Se koostuu eri tieteenaloilta tulevien tutkijoiden tutkimusartikkeleista sekä vapaamuotoisemmista kirjoituksista ja uutisista.

Numeron avaa Maria Lähteenmäen ja Alfred Colpaertin historiantutkimusta edustava tutkimusartikkeli. Siinä arvioidaan toisen maailmansodan jälkeen rakentunutta Petsamon muistipolitiikkaa ja todetaan Petsamon jääneen periferiseksi juonteeksi niin suomalaisessa sodanjälkeisessä muistipolitiikassa kuin nostalgiamatkailussa.

Kahdessa seuraavassa tutkimusartikkelissa käsitellään kalastusmatkailua. Kauppatieteitä edustavien matkailututkijoiden Lari Turusen, Raija Komppulan ja Jarno Sunin tutkimuksen kohteena ovat suomalaiset kalastuksen harrastajat. Tutkimuksessa tarkastellaan kalastusmatkailuelämyksen arvoa kulutusarvoteorian viitekehystä soveltaen; siinä huomioidaan myös yhteisöllisyyden keskeinen rooli kalastusmatkailussa. Lisäksi tunnistetaan eri kalastusmatkailijatyyppejä. Oikeustieteilijä Eelis Paukku puolestaan kysyy, miten nykyinen lainsäädäntö ja muu julkisen vallan asettama sääntely vaikuttavat kalastuksen eri muotoihin, miten kalastuksen eri muodot tuottavat taloudellista arvoa ja miten sääntelyä kehittämällä voitaisiin parantaa kalastusmatkailun edellytyksiä Suomessa. Yhtenä tutkimuksensa johtopäätöksenä Paukku toteaa, että kalastusmatkailu tuottaa huomattavasti enemmän arvoa kalastettua kalaa kohden kuin muut kalastuksen muodot. Lisäksi kalastusmatkailun tuottama arvo jää selkeämmin alueelle, kun taas kaupallisen kalastuksen arvo jakautuu jalostukseen ja vähittäismyyntiin. Nämä kaksi artikkelia tarjoavat yhdessä arvokasta tietoa kalastusmatkailun kehittämiseen Suomessa.

Numeron neljännessä tutkimusartikkelissa Suomen ympäristökeskuksen tutkijat Anna Strandell, Kati Pitkänen ja Antti Rehunen arvioivat, miten mökeillä vietetty aika kehittyy Suomessa määrällisesti vuoteen 2040 mennessä ja miten väestön ikääntyminen ja kaupungistuminen vaikuttavat muutokseen. Tutkimuksensa perusteella Strandell, Pitkänen ja Rehunen ku-

moavat väitteen, jonka mukaan mökkeily olisi Suomessa hiipuva vapaa-ajanviettotapa. Heidän mukaansa vapaa-ajan asuminen säilynee tulevaisuudessakin keskeisenä maaseudun ja kaupungin välisen vuorovaikutuksen muotona.

Ritva Saari, Emily Höckert, Monika Lüthje, Outi Kugapi ja Nuccio Mazzullo tarttuvat katusausartikkelissaan ongelmiin, jotka liittyvät saamelaiskulttuurin esittämiseen Suomen matkailuelinkeinon piirissä. Artikkelissa nostetaan esille kulttuurisen hermistymisen käsite yhtenä mahdollisuutena vaihtoehtoisten ratkaisumallien löytämiseksi sekä avuksi ongelmakohtien ratkaisuun.

Käsilä olevan numeron ensimmäisessä puheenvuorossa Pasi Satokangas pohtii matkailun talousvaikutus selvitysten menetelmiä käyttäen esimerkkinä Tunturi-Lapin tilannetta. Jonna Kielenniva puolestaan tarkastelee ihmisen, teknologian ja lain rooleja lentokentän turvallisuuden rakentumisessa. Francesc Fusté-Forné tuo omissa puheenvuorossaan esiin maatalouden ja matkailun kytköksiä ruokamatkailun näkökulmasta.

Luontomatkaillen teemaa edustaa Miisa Pietilän lektio kokemuksellisen paikkatiedon hyödyntämisestä luonnon virkistyskäytön suunnittelussa. Vuonna 2018 valmistuneen, Oulangan kansallispuistoon kohdistuneen väitöstutkimuksen lähtökohtana oli koettu tarve saada kävijät mukaan kansallispuistojen suunnitteluun. Tutkimus toi esiin niitä käytännön haasteita, joiden kanssa puistojen työntekijät päivittäin kamppailevat sekä tarjosi välineitä näistä haasteista selviämiseen.

Numeron päättää Pasi Satokankaan ajankohtainen Näkökulma-kirjoitus lähimatkaillusta. Kirjoitus herättää lukijaa pohtimaan, mitä hyötyä lähimatkaillusta voi olla. Kirjoitus osoittaa samalla jo suuntaa kohti lehden seuraavaa numeroa, jossa toivomme keskustelun jatkuvan käsilä olevan virusepidemian vaikutuksista.

Aivan lehden lopuksi kerromme vielä professori Jarkko Saariselle myönnetystä AAG:n John Rooney -palkinnosta ja onnittelemme häntä lämpimästi palkinnon johdosta! Erilaisia uutisia ja muita ajankohtaisia tiedotteita otetaan lehteen mielellään vastaan jatkossakin.

* * *

Tämä on viimeinen Matkailututkimus-lehden numero, jonka olemme toimittaneet yhteistyötoiminnalla Lapin yliopistosta käsin. Kiitämme Lapin yliopistoa työajasta, jonka puitteissa se on mahdollistanut lehden uudistamisen ja toimittamisen. Jatkossa toimitussihteerin tehtävistä vastaa Suomen matkailututkimuksen seura.

Rovaniemellä huhtikuussa 2020,
Outi Rantala ja Heli Ilola

Lähteet

Mustajoki, A. (2013). Johdanto. Teoksessa U. Strellman & J. Vaattovaara (toim.), *Tieteen yleistajuistaminen* (s. 15–20). Gaudeamus.

Mäenpää, J. (2020). Tieteen talkoolaiset. *Media & Viestintä*, 43(1), i–iii. 43(1). <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/91077>

Memory politics in transition: Nostalgia tours and gilded memories of Petsamo

Maria Lähteenmäki, University of Eastern Finland, Department of Geographical and Historical Studies

Alfred Colpaert, University of Eastern Finland, Department of Geographical and Historical Studies

Abstract

The paper examines politics of memory related to the Arctic Finnish-Russian-Norwegian borderland, Petsamo-Pechenga. How it has been remembered, shared and interpreted after the Second World War by refugees from Finnish Petsamo and their offspring, on the one hand, and Finnish public writing, on the other hand? Which means have been used to revitalize their collective and personal narratives and construct the geohistorical space of Petsamo? During the Second World War, Petsamo was the focus of the Arctic conflict, and at the end of the war, Finland lost the region to the Soviet Union. Our source material comprises 521 articles, which we analyzed using qualitative and text mining methods. We conclude that compared with the other war refugee communities in Finland, Petsamo is peripheral to Finnish public post-war memory politics and nostalgia tourism. This is for several reasons: the fact that people from Petsamo constituted a minority among the Finnish evacuees (5200 of 420,000) and were subdivided into two groups (Finns and Skolt Sami people), the devastated and polluted environment, militarization and closeness of Russian Pechenga until the 1990s. The politics of memory about Petsamo – such as nostalgia tourism, written memories, monuments, intergenerational experiences of landscape and history books – can be seen as a manifestation of collective sorrow for a lost homeland, both as individual therapeutic surrender and creating a special emotional community of ex-Petsamo people.

Keywords: politics of memory, nostalgia tourism, war refugees, Finnish-Russian Arctic borderland, text mining

Introduction: research design

The research question of this empirical study is to present and analyze the post-war politics of memory related to the Arctic region of Petsamo in the European High North. The politics of memory will be addressed in three ways: nostalgia tourism, written data related to the Petsamo, and the public reminiscence activity of Petsamo NGOs (monuments, history books). The revitalizers of the Petsamo memories are both Finnish amateur historians and journalists, and war refugees from Petsamo and their descendants. As Maurantonio (2014, p. 2) has stated, the politics of memory ‘engages the questions of who wants whom to remember what, and why’. In focusing on the politics of memory, researchers move from the individual toward socially oriented understanding that considers memory as part of a broader network of relationships.

The design of our research rests in the historical context and approach. During the years 1945–2015, the geohistory of the northernmost part of Europe changed dramatically, and the region transformed quite rapidly from a Finnish peripheral and exotic colony to a Russian, highly industrialized and polluted area. Geohistory means the geographical history of a region in which history is interpreted based on geographical factors (Baker, 2003, pp. 62–71). That is, here, the unique space and location of Finnish Petsamo by the Arctic Ocean far from the center of power (distance from Helsinki some 1300 km), and between the Soviet Union and Norway, a member state of NATO (e.g. Lähteenmäki, 2016, pp. 179–180). Petsamo, and its tourism, was characterized by its northern location (69.5°N) on the coast of the Arctic Ocean. The region has a unique Finnish historical background, which makes it interesting in the context of the Barents Region, and Arctic tourism as well (Elenius, Tjelmeland, Lähteenmäki, & Golubev, 2015). Petsamo (Skolt Sami: Peäccam, Russian: Pechenga), a total area of 10,370 km², has been a special area for Finns. It was their gateway to the Arctic Ocean and a narrow borderland, about 50 km wide and 200 km long, located between Finnish Lapland, Kola Peninsula in the Soviet Union, and the province of Finnmarken in Northern Norway (Figure 1).

The Arctic natural landscape of Petsamo is contoured with low rounded fells (highest peaks slightly over 600 meters above sea level). Three river systems flow into the Arctic Ocean, providing opportunities for salmon fisheries. Most of the area belongs to the northern boreal taiga forest zone; higher areas have Alpine birth forests and treeless tundra. From a Finnish perspective, perhaps the most important natural feature has been the Arctic coast. Strategically and economically, the key resource is Kolosjoki nickel ore, discovered in the early 1920s. Construction of the mine started in 1930 and full production was reached in 1943. After the war, the Soviet Union (USSR) restarted the mining operations. Today Nikel is a major northern Russian center for mining and smelting. When Finland ceded Petsamo to the Soviet Union in September 1944, it dramatically lost its geohistorical position as an Arctic coastal state.

After pre-mapping our source material, the nostalgia tours were identified as one of the most hegemonic discourses in terms of Petsamo memory politics. Finnish nostalgia tourism to lost Petsamo, however, has been modest compared to nostalgia tourism to lost Karelia, which has been the main destination for the Karelian evacuees, who were able to travel to the ceded areas of Karelia as early as the 1950s. The experiences of Karelian refugees have dominated research (e.g. Armstrong, 2004; Savolainen, 2015): they have been the subject of 200 doctoral

theses between 1948–2013 (Raninen-Siiskonen, 2013). In comparison, Petsamo has yielded only a few dissertations, which focused mainly on the Finnish era (1920–44) (Krosby, 1967; Kuusikko, 1996; Rautio, 2003; Vuorisjärvi, 1990). From this viewpoint, our paper deals with the history of neglected minorities, and there are no previous academic studies about Finnish nostalgia tourism in post-war Petsamo.

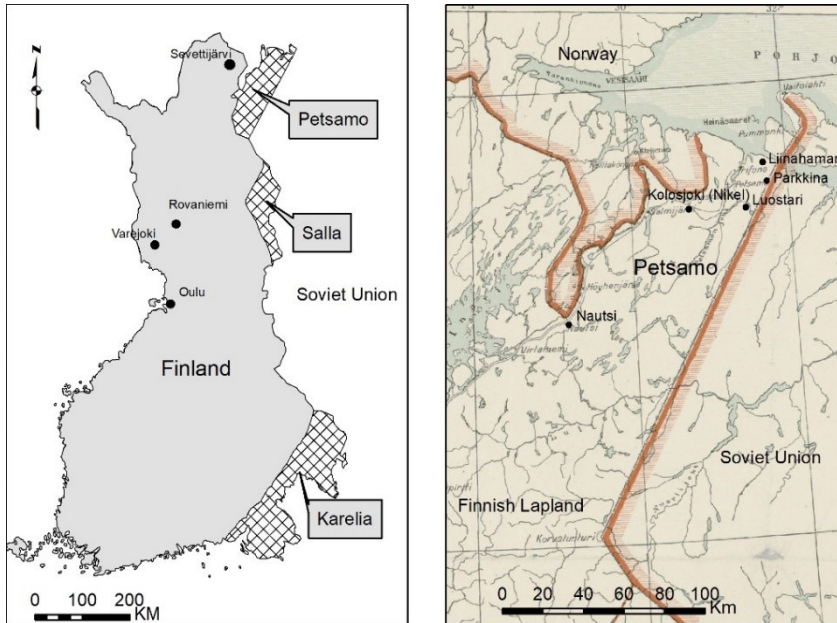

Figure 1. Finnish Petsamo and Finnish territorial losses in 1944. (Maps: Alfred Colpaert 2019.)

The number of the Karelian evacuees in 1944 was some 407,000 (97% of all Finnish evacuees). The Salla evacuees numbered 3300, and the Petsamo evacuees about 5200. The Karelians had to move around Southern Finland. The majority of the Finnish Petsamo people resettled in Southern Lapland in Varkkijoki; 400 Skolt Sami from Petsamo got new homes across the new border in Sevettijärvi near their old homeland, and the Salla inhabitants resettled just on the Finnish side of the border in their home region.

As Boym (2001) has argued, nostalgia discourse becomes more general due to deep societal changes, globalization and ethnic confrontations. Thus it is not surprising that, in the 2010s, nostalgia tourism is again a topical issue. This complex phenomenon can be defined in many ways. We adopt the definition introduced by Marschall (2015a) when she retraced the path of her parents, who were war refugees from Poland. She refers to nostalgia tourism as ‘homesick tourism’, and ‘personal memory tourism’. Personal memory tourism, according to her, is a form of travel motivated by memories of one’s own past and focused on revisiting of sites and places associated with key moments in a person’s life or the retracing of memorable journeys. It can involve revisiting favorite childhood holiday spots and returning to one’s former home, school, place of work or any other personal memory site. Marschall (2015a, pp. 876, 879, 880–881) has also highlighted other concepts, such as ‘migrant return travel’ and ‘roots tourism’ that focus on tourists who rely on tours to search for their own ancestral roots.

The second hegemonic discourse in terms of Petsamo memory politics has been the work of the Petsamo Society (Petsamo-Seura). To strengthen the collective Petsamo reminiscence and identity, the war refugees have established three NGOs, the working-class Evacuees of Petsamo (1945–1960s) (Petsamon siirtoväki, 1978), the more right-wing Turja Union (1950–1960s) (Me-lamies, 2017, pp. 62–63, 74, 77–79), and a new non-political Petsamo Society (1972), which (in 2019) has about 400 members. Numbers diminish year after year, so it has become increasingly important to collect immaterial heritage (oral history, reminiscences, poems etc.) and material objects from the region. Heritage is not only about the past: it is a process of engagement, an act of communication and making meaning from and for the present (Smith, 2005, p. 1). Due to the diaspora of Petsamo evacuees around Lapland, integrative societies have been indispensable. Above all, they are emotional communities. Rosenwein (2010) defines these as largely the same as social communities – families, neighborhoods or academic institutions. But researchers studying these communities seek to uncover systems of feeling, to establish what they (and the individuals within them) find valuable or harmful; the emotions that they value, devalue, or ignore; the nature of the affective bonds between people that they recognize; and the modes of emotional expression that they expect, encourage, tolerate, and deplore (Rosenwein, 2010, p. 11).

Material and methods: the Petsamo corpora

The third important factor in the memory politics of Petsamo has been public writings in Finnish newspapers and magazines. Our main source material comprises texts on Petsamo written by Finnish journalists and amateur historians; altogether, the material contains 463 digitalized texts (*the Petsamo corpus*). The basic source texts have been collected systematically from the Finnish national database FINNA (1945–2015). A systematic search for the Finnish keyword ‘Petsamo’ was made using all the texts. The source material in question contains also the Petsamo articles in the leading daily newspaper of Finland *Helsingin Sanomat* (1990–2015). These 463 texts have been analyzed using quantitative methods, such as text mining (Berry & Kogan, 2010; Burdick, Drucker, Lunenfeld, Presner, & Schnapp, 2011; Gold, 2012; Mone, 2016).

Our second collection of source material (*the NGO corpus*) is based upon evacuees’ stories extracted from the annual magazine *Petsamolaista* (1975–2015) published by the Petsamo Society. The material contains 58 collected, scanned and digitalized articles related to reminiscences and tours of Petsamo, assessed qualitatively using thematic analysis. The analysis emphasizes pinpointing and examining themes within data. It goes beyond simply counting phrases or words in a text and moves on to identifying implicit and explicit ideas in the data. Our approach emphasizes the subjective human experience, that is, participants’ perceptions, feelings and experiences (e.g. Guest, MacQueen, & Namey, 2012, pp. 11–12).

All 521 texts were scanned, after which the image data (PDF format) was transformed to text format using the OCR (Optical Character Recognition) capabilities of the open source R-software (R Core Team, 2017). Package magick was used to improve image quality (despeckling, noise reduction and contrast enhancement). The OCR transformation was done using tesseract software (Ooms, 2017). The separate text documents were read into a corpus word database using

the package *tm* (Feinerer & Hornick, 2017). For all subsequent text mining analysis, we used the R packages *tm* and *wordcloud* (Fellows, 2014). Stemming was not used to retain subtle meanings of Finnish words. It must be noted that the occurrence of images, dark areas and newspaper column hyphening resulted in a substantial amount of unreadable text. This garbage as well as the usual stop words had to be removed before further analysis. All capital letters were changed to lower case. Punctuation, hyphens and other special characters, as well as all numbers, were removed. In addition, we removed the word ‘Petsamo’, including ‘Petsamon’, ‘Petsamoon’ and other variants, resulting from the large number of cases in Finnish grammar (15 cases), as this was the keyword for the search and consequently dominated all texts. The corpus was divided into seven ten-year intervals to analyze the temporal aspect of public writings. The year 2015 was treated separately, as it did not fit into the ten-year interval: however, this year provides information on the future orientation in the Petsamo reminiscence.

To complement the text analysis and to get a more authentic view of the emotions and visual interpretations, our source material includes seven video documents of nostalgia tours to Petsamo organized by the Petsamo Society in 1997–2013. These video documents have been loaned by society activists, who chose the movies especially important for them, so they are fruitful sources in this context. In addition, the first named author of this article, Maria Lähteenmäki, visited Petsamo twice (2014, 2015) with members of the Petsamo Society.¹

By the 2010s, many Petsamo refugees had passed away, but their stories live on through their descendants, and the desire to search for family roots. Today’s memories of Petsamo are mostly second-hand memories, re-memories or post-memories, as researchers have called them. Re-memory, according to Tolia-Kelly (2004, p. 316), is memory that is encountered in the everyday, but is not always a recollection or reflection of actual experience, and is told to you by others, e.g. parents. It is an inscription of time in place, which is touched, accessed or mediated through sensory stimuli. Re-memory is a resource for the sustenance of a sense of self that temporally connects to social heritage, genealogy, and acts as a resource for identification with place. According to Hirsch (2012, pp. 29–54), apart from the generation who have directly experienced war, memories of traumatic events live on to mark the lives of those who were not there to experience them. Halbwachs (1952/1992, p. 51) has also stated that through collective memories people can remember things and events where they were not present. Young (2018) called the memories of the generation born after the Second World War second-hand memories. These people do not remember actual events, but rather the countless histories, novels, and poems they have read, and the photographs, movie and video testimonies they have seen over the years. They remember long days and nights in the company of survivors, listening to their harrowing tales, until their lives, loves, and losses seem grafted onto their own life stories (Young, 2018). For instance, on the 2005 nostalgia trip to Petsamo, only seven of the 35 participants were actually born there; the remaining travelers were second and third generation descendants and people interested in the history of Petsamo (movie, *Petsamo-Murmansk*, 16–19/6/2005).

In our study the term ‘first generation of Petsamo people’ refers to the people who were born in Petsamo or spent their childhood there, and reminisced about it in the 1970s and 1980s.

1 We would like to thank Toivo ‘Topi’ Kunnari and the other members of Petsamo Society for the fruitful co-operation.

We have only a few memories from the 1940s–1960s: instead, this period was dominated by the resettlement process, building new homes and farms. Correspondingly, ‘the second and third generations of Petsamo people’ means offspring of the first generation, who published their writings on Petsamo from the 1990s onwards.

Before embarking on a qualitative and quantitative analysis of the written data and public reminiscence (books and monuments) of Petsamo, we briefly introduce the temporal value and spatial dimension of this Arctic region for Finns. Historical value and the temporal dimension frame our analysis: it is crucial to recognize these elements in order to understand the Finnish politics of memory related to Petsamo after the Second World War.

Temporal value of Petsamo

Arctic Lapland and Petsamo have a special meaning for Finns, and to understand this we need to review the geohistory of the region. Finns inhabited the Arctic coast during the nineteenth century, but their ancestors had traveled, hunted, fished, built huts and occasional homes there for centuries before. Much later, they became known as Kvens (Niemi, 1995). The first mention of a permanent Finnish settlement in the Petsamo region (Paatsjoki/Pasvik River Valley) is in 1851. The Russian crown released a settlement statement for the Murman Coast in 1860, and many Finns and Norwegians from Northern Norway and Finnish Lapland moved to the Russian side of the coast and established villages.² The main reason for this move was poor living conditions in their earlier home areas. Finnish politicians followed this migration with increasing anxiety, and they started to demand that a Finnicized area of the Russian coast be ceded to Finland, calling it by its Finnish name, Petsamo. Nationalist Finnish scientists found Petsamo as well. Between 1820 and 1917 some 70 Finnish researchers did fieldwork in the Kola Peninsula (Lähteenmäki, 2017, pp. 45–59; Rantala, 2008, p. 12).

The first inhabitants of the area to be identified were Skolt Sami, whose winter villages were located near the Finnish-Norwegian-Russian border in the Paatsjoki River Valley (Alavuotinki, 1999). The number of Skolt Sami people remained small; the population of the main Sami village, Suonikylä, was 160–220 in 1921–1939. Altogether, the number of Petsamo Skolt Sami was 400 in 1939 (Tanner, 1929, pp. 301–304).

After the agreement between the Bolsheviks and Finns in Tartu in October 1920, the Arctic corridor of Petsamo officially became part of Finnish Lapland. The Finnish population of the area in 1921 was just 1500 persons, but by 1944, 5200 persons were registered. The main reasons for the increase were the systemic Finnicization policy, construction of the Rovaniemi-Petsamo road, and opening of the Kolosjoki nickel mine. Petsamo underwent rapid social and economic development. During the 1920s and 1930s, tourism to Lapland started to grow, mainly because of Petsamo, which many saw as a new Klondike in the High North. The increase in tourism was also due to the opening of the first winter resort areas, skiing huts and wilderness hotels in Lapland (from 1934) (e.g. Lähteenmäki, 2017, pp. 72–87, 162–163). Presidents, politicians, artists, and na-

2 In Kalastajasaarento (Russ. *Rybatshi*, Sami *Giehkirnjárga*, No. *Fiskerhalvøya*) Vaitolahti, Pummanki, Kervanto, and Maattivuono. The other Finnish villages were Liinahamari (harbour), Parkkina, Petsamo, Salmijärvi, Kolosjoki, Höyhenjärvi, Koltaköngäs, and Nautsi.

ture enthusiasts from Finland, and in increasing numbers also from abroad, discovered Arctic Petsamo (Hirvelä, 1999). This growth was also stimulated by the government policy of fostering domestic tourism. In this period, the state economically supported the most promising nature tourism areas, Karelia and Lapland. The Finnish authorities promoted political, educational and cultural development in these regions, which they regarded as economically underdeveloped, politically unreliable and culturally non-Finnish (Lähteenmäki, 2012, pp. 45–50).

In 1944, Petsamo was ceded to the USSR and the Finnish population of the area had to be resettled. This loss of the region was tragic for Finland, not least as it meant losing access to the Arctic Ocean. The war from 1939 to 1945 (Tuunainen, 2017; Uola, 2012, pp. 539–544) destroyed Petsamo and entire Lapland so thoroughly that the reconstruction took until the late-1950s to complete. Soviet Pechenga (previously Finnish Petsamo) remained a closed area much longer than the ceded Karelian area, due to the Russian military and industrial sites on the Murman Coast. Furthermore, from the mid-1950s, Arctic Europe increasingly became an arena of tension between the superpowers, as its strategic and economic value steadily increased, and military installations were set up to protect these assets. Petsamo's neighbor, Northern Norway, was also militarized quickly with new garrisons, airports, submarine bases and coastal defenses. On the Soviet side of the border, militarization took more extreme forms, such as nuclear submarine harbors, dozens of garrisons and airfields. All this change influenced the geopolitical importance of Finnish Lapland, resulting in new garrisons being built beyond the Arctic Circle (in Rovaniemi, Sodankylä, and Ivalo) (Elenius et al., 2015, pp. 336–337).

To place the Petsamo tourism in its broader context after the Second World War, we need to introduce some facts about Finnish-Russian cross-border activity. As a Western country, Finland became a pioneer of international tourism to the USSR during the Cold War period (1947–1991). In 1948, the two countries signed the Agreement of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance, which opened the borders to selected Finnish tourists. Tours to the socialist empire had bilateral political motives and increased gradually after the death of Stalin (1953) (Orlov, 2014, p. 7).³ In the same year, Finnish refugees from pre-war Finnish Karelia had the first opportunity to make nostalgia visits to their former homes. In 1955, an Agreement on Science and Technology between Finland and the USSR was ratified; this included tourism regulations. It is estimated that in 1955, 2500 Finns traveled to the USSR, but by 1966 the numbers had risen to 50,000. In 1960, the USSR signed a new intergovernmental tourism agreement with Finland and some other Western countries (Orlov, 2014, pp. 14, 16, 21–22).

It has been estimated that in the 1960s some 95% of Finns traveling to the USSR participated in planned, standardized tourist packages, programs and sightseeing (Kostiainen, 1998, p. 47; Kostiainen, 1999, p. 34). The most important tourist offices in the USSR were Intourist (founded in 1929) and Sputnik (founded in 1958) (Kozovoi, 2014; Orlov, 2014, pp. 14–15). Their most ac-

3 Tourism to the Soviet Union was popular as early as the 1920s, especially among European left-wing intellectuals. Increasing Western tourism to the USSR led to the foundation of the International Union of Official Travel Organizations in 1925. In return, in 1931 the first 'communist workers' set off on a cruise around Europe; the journey was organized by the Proletarian Tourism and Excursion Society. Although the direction of tourism was mainly from the West to the USSR, the 1920s and 1930s saw the first wave of Soviet tourism. However, this mainly consisted of official delegations of communist or socialist organizations and their leading figures.

tive Finnish counterparts were Lomamatkat ('holiday tours', founded in 1956) and SN-matkat ('Finland-Soviet Union tours', founded in 1986) which were owned by Finnish socialist-oriented societies.

A new tourism agreement (1974) between the two countries opened more destinations up to Russians, including Lapland (Suomen ja Neuvostoliiton yhteistyöohjelma, 1980). Orlov (2014, p. 27) notes that most Soviet travelers to Finland were 'ecotourists'. They valued Finnish nature, cleanness and well-organized tourist facilities. In 1989, Finns constituted 33% of all Western travelers to the Soviet Union. The economic importance of Finnish tourists to the USSR was considerable (Inturistissa puhaltavat uudet tuulet, 1989; Juusela, 1984; Kostiainen, 1999, p. 33). Increased international tourism has even been mentioned as a factor contributing to the collapse of the USSR (e.g. Golubev, 2011).

Routes from Finland to the Kola Peninsula were opened by the North Calotte cooperation between the northern parts of Finland, Sweden and Norway. The aim of this activity was to strengthen economic and cultural ties in the European Arctic. One major platform for cooperation were the North Calotte Peace Days festivals, organized from 1964. They strengthened civilian cooperation in the entire North Calotte region. (Elenius et al., 2015, pp. 337–343.)

Although cultural cooperation led to more openness, access to the Petsamo area remained strictly controlled, and it was mostly a closed military region until 1990. Around Liinahamari harbor, Russians built several military installations, such as Sputnik, Km 19, Petsenga and Luostari. Throughout the 1980s the economy of Russian Pechenga was dominated by the nickel mine and the army (Uola, 2012, p. 553). However, Finnish companies (such as Outokumpu Oy, A. Ahlstrom Oy, Rauma-Repola Oy, and Finn-Stroi) often encouraged détente in the Arctic region. A major project was the construction of a nickel and copper smelter in Pechenga in 1974. This was part of the official bilateral Finnish 'East transaction' policy, which combined the political and economic interests of both countries. Economic transnational cooperation was extremely important for the Finnish economy up to the collapse of the Soviet Union (Laakso & Tamminen, 2014).⁴

Spatiality of nostalgia tourism

What emotional experiences did Finnish war evacuees face in Russian Pechenga during their first nostalgia tours? On September 1982, a Finnish tourist bus with 40 former inhabitants of Petsamo and their descendants made a trip to Murmansk via the Raja-Jooseppi border crossing (the former Finnish Arctic Ocean Road). The journey was the first in which the return route went through the Petsamo region to Norway. Although the passengers knew that the Petsamo visit was only a transit trip and they could not stay anywhere, their mood was excited. From Murmansk, the passengers boarded a train, which snaked along the Arctic mountains and gulches. Now and then, the train stopped, and Russian passengers boarded or disembarked. Then, they arrived in old Petsamo: they saw the profiles of the familiar fells and reached the village of Luos-

4 The other famous Finnish construction project across the northern border was building the mining town of Kostomuksha in 1977–1985. It was completely constructed by Finnish companies and even the workers came from the Kainuu region of Finland. Today the memorial to President Urho Kekkonen and Alexei Kosygin in the city center reminds tourists of the project. Finns also constructed the Svetogorsk pulp and paper mill from 1972 to 1988.

tari (literally monastery), en route to Nickel. They had half an hour in the village, where they took their first steps in Petsamo since 1944. This was a very emotional moment. The next stop was in the new part of Russian Pechenga, the mine city of Zapolyarny (built in 1956). There were dead trees and bare soil everywhere, and gray Soviet housing blocks had replaced the functionalist interwar architecture; the entire landscape seemed 'unreal' when they arrived in Nickel. (See Figure 2.) The land around the Kolosjoki miners' community was polluted for kilometers, and the sky was full of smoke and soot. When the former refugees were back in their new Finnish homes, their most intense feeling was deep confusion (Äärelä, 1982).

Figure 2. The landscape of Nickel, previously the Finnish village of Kolosjoki. (Photo: Maria Lähteenmäki 2015.)

Memories are spatial in essence (Nora, 1989, p. 12). When Petsamo evacuees finally obtained official permission to visit their former home area in July 1990, they found burned and destroyed land. Not only the villages and graveyards, but also the familiar playgrounds, paths and yards had vanished (Juonala, 2015). As one refugee wrote: 'The Petsamo which we used to know, and which we have in our history books and photos, it does not exist anymore... sometimes I ask myself, did Petsamo exist at all, maybe it was just a dream.' (Kälkäjä, 1982.) How complete the loss had been, how gilded the memories were. Standing in the Arctic landscape, many evacuees called Petsamo a paradise (Kivilinna, 1991) although there were no physical remains of their homes. The former nickel community of Kolosjoki was now the not so attractive Russian town of Nickel, Liinahamari harbor was a closed military zone, and all the larger villages had been destroyed or become Russian communities. The previous village of Parkkina, the administrative center of Petsamo, was now Russian Pechenga with a hammer-and-sickle statue (see Figure 4) and a war monument, the previously lively village of Salmijärvi and the famous Petsamo tourist hotel were destroyed. The old Finnish-Norwegian villages in Kalastajasaarento (Russ. Rybatshi) were burned as well (Sergejeff, 1990).

In the south-eastern border region of Finland, the situation was totally different. Some Finnish nostalgia tourists who had roots in formerly Finnish parts of Karelia (Border Karelia, Ladoga Karelia and the Karelian Isthmus) were able to visit their old homes in the early 1950s. Some Petsamo refugees were envious of the Karelians for their opportunity to make these journeys: 'Karelians had such a strong esprit de corps and collective sense of Karelianism' (Blomqvist, 1975). The Karelian evacuees also had their own large, strong national organization, the Finnish Karelian League (Karjalan Liitto), which promoted collecting reminiscences and the publication of memory books and histories about their previous home villages and municipalities. In this process, the Karelian evacuees focused on evacuation narratives, remembering the emotionally sensitive forced move from ceded Karelia to inner Finland in the summer of 1944 (Savolainen, 2015).

Due to the political tensions, mass nostalgia tourism to Karelia only took off with the collapse of the USSR. However, it began earlier, in the 1980s, when three new border crossings were planned from Finland (at Niirala, Vartius, and Pelkola) to Russian Karelia. This was the first time when Russian Karelia was named as a destination for Finnish tourists (Kärki-Husu, 1990; Lehmuskallio, 1988; Neuvostoliiton ja Suomen matkailuyhteistyö, 1976). The Petsamo region was not at all advertised or even mentioned in *Matkailusilmä*, the magazine of the national tourist organization MEK (nowadays Visit Finland) (Volumes of *Matkailusilmä* in 1976–2015). The only border crossing site in the High North to Murmansk was via Norway, at the Storskog-Borisoglebsk checkpoint (Neuvostoliiton ja Suomen matkailuyhteistyö, 1976). Tourist trips from Finland to Russian Kola Peninsula have been strictly controlled during the decades. 'All uncontrolled movement in the area is forbidden, hunting and fishing are forbidden... all these strict orders distress people of this previously free region.' (Mosorin, 1977). Still in the 2010s, the road checkpoints control traffic in the Petsamo area (see Figure 3).

Figure 3. Road checkpoint in Russian Pechenga. (Photo: Maria Lähtenmäki 2015.)

The concept of tourist is not necessarily correct in terms of the cross-border nostalgia tourism of Petsamo or Karelia. A 'tourist' visits a destination outside his/her usual environment (home) for less than a year for any main purpose (holidays, leisure and recreation, business, health, education or other reasons) (UNWTO, 2010). Although researchers have called them 'nostalgia tourists', at least the first generation, that is, the war refugees, do not consider themselves as tourists, but rather as people visiting their former homes. The Skolt Sami, the indigenous people of the region, were relocated on the Finnish side of the new state border in Sevettijärvi, on the north-eastern shore of Lake Inari. The resettlement region was not far from their previous home area in Petsamo: the landscape is quite similar and is part of the traditional cross-border Skolt Sami homeland. Sevettijärvi village is now the center of the Skolt Sami population in Lapland, and its inhabitants are very active in reshaping their own Orthodox Sami history. Their culture differs in many ways from that of other Sami groups in the European North, and Skolt Sami speakers are in decline (Kulonen, Seurujärvi, & Pulkkinen, 2005, pp. 395–400).

The Skolt Sami people visited their former homes on the Russian side, too. Skolt Sami evacuee Matti Sverloff has described his journey in 1991 as a meeting of his relatives. Sverloff's home was in Ala-Akkajärvi where the Russians built a copper mine, dammed the nearby river and changed its course just after the war. Due to this extensive construction work, the landscape had changed radically. Sverloff remembered later that 'the wonderful beach of my youth was totally destroyed' and 'there was no life, not even animals in the forest, no moose, no reindeers, no birds'. (Sverloff, 2003, pp. 140, 145; see also Pennanen, 2000). That nostalgia tour was not Sverloff's first trip over the border. He saw the destroyed landscape as early as 1961, when he was working at the Tuuloma hydropower plant construction site built by the Finnish state-owned company Imatran Voima in 1960–1965. Soon after that, he visited Murmansk. The first holes had been made in the Iron Curtain. At the end of the 1980s the first tours to a couple of places in the Paatsjoki River Valley were organized, and the first snowmobile tour took place in 1991. In 1987, the Nordic Sami Conference was held in Murmansk, marking another important breakthrough in cooperation (Sverloff, 2003, pp. 140–163).

One remark needs to be made here; Petsamo nostalgia tourists are looking for places of memories of their childhoods and families. They seek out the sites of their home villages although these no longer exist, not even on maps. Only some single houses and mossy ruins tell the old Finnish stories, but the first generation remembers the places still and marks them on the maps of their minds, using the old Finnish place names (Lähteenmäki's fieldnotes in the Petsamo fieldtrips in 2014 and 2015). Marschall (2015b, p. 333) has argued that the key driver of war refugees' travel motivation, experiences and performativity is memory, not the physical landscape itself.

In Petsamo memoirs, however, the unique Arctic landscape and nature are important motives for repeatedly organizing nostalgia tours. Ingold (1993, pp. 152, 162–163) has argued that landscape is an experience which connects generations, and that shared stories and myths adhere to landscape. This is true also in terms of Petsamo travel. The Arctic coast is strikingly different and exotic for Finns. This makes Petsamo exceptional, as the resettlement areas in Lapland mostly do not have bare mountaintops or any other features of the Arctic landscape. Most

Finns from Petsamo were relocated in the uninhabited forested area of Varejoki, which is 70 kilometers southwest of the town of Rovaniemi (see Figure 1).

Refugees of the first generation have written, for instance, that ‘everyone felt his/her own smallness there in this great Arctic nature’ (Blomqvist, 1976), and ‘going to Petsamo, it is a journey to a past landscape’ (Soini, 1980). Because the villages had been destroyed, Arctic nature was what awakened old memories (Tolkki, 1992). Barren and beautiful nature itself was the place of memories that refugees missed most in their new homes (Petsamon siirtoväkeä. Radio program, 14/8/1956). Places of memories, according to Nora’s (1996) often quoted interpretation, are any places associated with the cult of the dead (here the dead villages and war memories), the national heritage or the presence of the past.

Figure 4. Changing landscapes of Petsamo in 1942 and 2015. (Photo on the left: SA-kuvat/ Finnish Defense Forces 1942. Photo on the right: Maria Lähteenmäki 2015.)

The Petsamo Society has filmed seven tours to Petsamo in 1997–2005 and 2013. In these videos, the main destinations in the area were 1) the ruins of former home villages, individual houses, and the built environment, 2) Second World War battle sites, 3) Russian towns, and 4) sites that were previously closed, such as Liinahamari harbor and Kalastajasaarento (Rybatshi Peninsula) (movies: *Our memories: Petsamo 4–7/9/1997*; *Nikkeli-Petsamo in 1999*; *On the road in Petsamo 1–5/7/1999*; *Petsamo 1999*; *On the road in Petsamo 12–15/6/2002*; *Petsamo-Murmansk 16–19/6/2005*; *On the road in Liinahamari 6/7/2013*).

The Petsamo evacuees have organized one or two bus journeys to Petsamo almost every year since 1990. Relations with the local Russian people have been quite superficial because of language difficulties and limited time during their visits (usually lasting three to five days). During the first official journey to Pechenga in the summer of 1990, locals stopped the bus and offered vodka and pickled cucumbers: they were eager to talk and get to know the former inhabitants of the region (Sergejeff, 1990, p. 49): having the same home area connected people (Lehto & Timonen, 1993).

Nostalgia tourists usually overnights in hotels in the town of Zapolyarny, some 25 kilometers east of Nikel, which has about 16,000 inhabitants. During the tours, Finns employed local guides and ordered picnics, especially when visiting Liinahamari harbor and the Rybatshi Peninsula, which opened to Finnish tourists as late as the 2010s. Thus, local entrepreneurs who benefit from nostalgia tourism were and still are mainly hotels, shopkeepers and locals who take tourists to the closed villages (Isotupa, 2012). The nostalgia tourists also met leading figures of the town of Nikel, had official dinners with their cooperation partners, and exchanged gifts and friendship speeches, as was done on previous friendship tours (movies: *Our memories: Petsamo 4–7/9/1997*; *Nikkeli-Petsamo in 1999*; *On the road in Petsamo 1–5/7/1999*; *Petsamo 1999*; *On the road in Petsamo 12–15/6/2002*; *Petsamo-Murmansk 16–19/6/2005*; *On the road in Liinahamari 6/7/2013*).

Although Finnish nature tourists also visit Russian Pechenga today, compared to Karelia the number of travelers are quite small. Karelian cross-border nostalgia tourism is well organized. The Finnish Karelian League was established in 1940, and in 1948, the first local nostalgia associations of Finnish refugees (Finn. *pitäjäseurat*) were established. There are some 400 Karelian associations headed by former refugees or their offspring in Finland today. Almost every society has at least one nostalgia tour to the ceded areas every summer (Karjalan liitto homepage, 2018). As researchers have shown, tourism is centered on the fundamental principles of exchange between peoples and is both an expression and experience of culture. Tourism is cultural, and as such, it plays a vital part in helping us understand both ourselves and the multi-layered relationships between humanity and the material and non-material world we occupy and journey through (Tazim & Robinson, 2009, p. 4). Nostalgia tourists have their own small part to play in marking places and keeping Finnish Petsamo alive. From this point of view, nostalgia tourism in both Petsamo and Karelia can be seen as a political act.

Written data: changing views of Petsamo

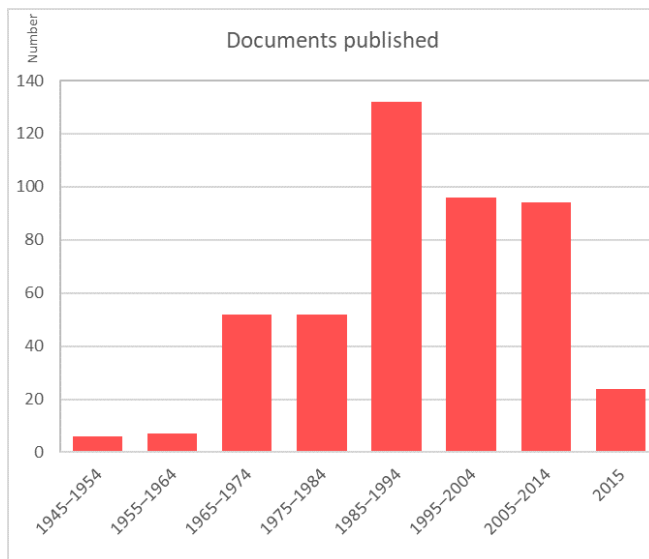
Results of the Petsamo corpus

The number of public writings in our Petsamo corpus varied by publishing year (Table 1). The variation in year of publication tells us much about Finns' interest in lost Petsamo. In a broader context, however, Petsamo tourism opens many windows onto Finnish-Russian relations during the period of the Cold War.

It is evident from the table that the number of publications gradually began to increase, picking up pace in the 1960s and 1970s, and peaking in the 1980s and 1990s. The period after 2000 seems stable, although slightly less active than the 1990s.

Table 1. Number and share of articles related to Petsamo published in Finnish newspapers and magazines, 1945–2015.⁵

Period	number	%
1945–1954	6	1
1955–1964	7	7
1965–1974	52	11
1975–1984	52	11
1985–1994	132	29
1995–2004	96	21
2005–2014	94	20
2015	24	5
<i>Sum total</i>	463	100

Despite the limited amount of data, the first ten years (1945–1954) after the war are interesting (see Figure 5a). The two most frequent words in the first decade were *Germany's* (indicates German possession, Finn. *saksalaisten*) and *Germans* (Finn. *saksalaiset*). After these come the terms *against* (*vastaan*), *Liinahamari* (main harbor, place name), *Russians* (*venäläiset*), *Norway's* (*Norjan*), *enemy's* (*vihollisen*), *Finland's* (*Suomen*), and *navy unit's* (*meriosaston*). All the words are related to warfare in 1941–1944 when German troops were present in Northern Norway as an occupier, and in northern Finland as an ally. Petsamo was one of the Germans' most important stations in this period. Due to the dramatic turn in the conflict, German troops fought against the Finns, who signed a peace treaty with the Soviet Union in September 1944, from that point until February 1945 (called the Lapland War). Interestingly the bombing of Petsamo and Liinahamari harbor by British naval forces in July 1941, four months before Britain officially declared war, is not mentioned at all in our corpus. One female witness does mention this event in the video documents, remembering it from when she was a young girl in Petsamo (movie, *Our memories: Petsamo 4–7/9/1997*). The local population were not evacuated until the Lapland War started, that is, in September 1944.

⁵ FINNA database 1945–2015; *Helsingin Sanomat* 1990–2015.

ple's purpose to avoid painful memories of the tragic and traumatic experiences. This reflects the general trend in Europe during the 1970s anti-war movement.

For the following decade, 1975–1984, the corpus contains few geographical references, except to the *Arctic Ocean*, *Lapland*, *shoreline* and *land*, in addition to more general descriptive terms such as *life*, *road*, *own*, *place* and *children*. In the next decade, 1985–1995, the most frequent word is *society* (it is, *Petsamo-Seura*) as this is the driving force and social forum for the evacuee community. Thereafter there are references to the *land*, *Norway*, *Arctic Ocean*, *sea*, *fjord*, *village*, *the company* (nickel mining company), *Lapland*, and *river*. The narrative seems to contain stories and general descriptions, not factual historical events. Interesting notion is that the hegemonic talk about the Arctic nature underline the importance of landscape for the Petsamo nostalgia tourists. The third period, 1995–2004, clearly reflects the gradually dwindling numbers of Petsamo refugees. The most frequent terms are all related to the society: *societies*, *chairperson*, *members*, *the magazine*, *history*, *book* (on Petsamo history) and *university*, as well as some names of Finnish historians writing the history of Petsamo. The academic history of Petsamo published in 1999 was a remarkable achievement for the small Petsamo Society.

In the last decade, 2005–2014, the recurring words in the NGO corpus are the *society*, *board* (of the society), as well as *land*, *church*, *father* and *my father*. This indicates the increasing importance of second generations, and of the Petsamo Society. Here we also find the only mention of the word *war*, as if the refugees actively want to forget the war period, and only remember the 'lost paradise'. The only season referred to is *summer*, as if there was no winter, another hint at glorification of the past. Surprisingly, there are few words relating to *Sami people*. This illustrates the fact that the two ethnic communities, the larger Finnish and the tiny Skolt Sami, have separate languages and social identities, and were resettled in different areas.

Public reminiscence: books and monuments

The process of reminiscence connected with nostalgia tourism of the Petsamo people was expressed through various activities, including annual meetings, and remaking old symbols of the region, such as a coat of arms, stamps, memorial plates and the Polar Tour badge. The Petsamo Society has actively supported and revitalized history projects and collected oral memories and photographs of the region, and it has its own homepage (Kunnari, 2015). Mostly the makers of the memory politics in the late 1990s belong to the second generation. The society's largest project was commissioning professional historians to write a book, *Turjanmeren maa, Petsamon historia 1920–1944* (The Land of the Arctic Ocean: A History of Petsamo, 1920–1944, edited by J. Vahtola & S. Onnela), published in 1999. The history project received financial support from twenty societies and many private individuals (Vahtola & Onnela, 1999, p. 4). Another, much smaller history booklet was published in 2012, when the Petsamo Society celebrated its fortieth anniversary (Kälkälä, 2012). All these public memory acts stressed that collective history and cultural heritage is the power that keeps these small communities of the Arctic region alive (Savukoski, 1993).

Even before that, the first generation had been active: as early as 1979, the evacuees reminded themselves that their most important task was collecting memories for future generations

(Mosorin, 1979, p. 3). They realized, however, that it could be difficult to paint a 'real' picture of Petsamo due to 'all the gold rain which has fallen on our childhood memories' (Ananin, 1979, p. 5). To share their collective experiences and strengthen their identity, the Petsamo Society launched a memory-collecting contest in 1976, and published the memories in *Petsamolaista*. Most of the published stories are reflections on the link between childhood memories and current experiences (On reflexive narration, Savolainen, 2015, pp. 112–115). The identification process included publishing their own dance, the Petsamo waltz, a Petsamo song and poems (Kivilinna, 1976; Petsamon laulu, 1978).

One important but unsuccessful public memory project was the Petsamo monument initiative. Marschall (2010, p. 3) has stressed that public monuments constitute discursive formations that pose a direct response and challenge to hegemonic discourses and contested ideologies and are important mechanisms in the project of reshaping public memory and rewriting the past. In 1977 some first generation Petsamo activists participated in the ceremony during which the Kven monument was unveiled in Vesisaari (Vadsø in Northern Norway) to honor the Finns who moved to Northern Norway in a much earlier age, mostly in the nineteenth century. 'When we looked at the Kven statue, it aroused powerful feelings of our homesickness for Petsamo' (Mosorin, 1977).

The Petsamo evacuees repeatedly sought permission from the Murmansk authorities to unveil a monument in Russian Pechenga, but were refused time after time, which increased their feelings of bitterness. Even the Germans were granted the right to unveil a monument in Pechenga in honor of their fallen soldiers. But the Finns found it difficult to erect any public monument in Petsamo, unlike the Karelian refugees who had erected hundreds of memorials, mainly in graveyards, in the ceded parts of Karelia. Finally, in 1997, the club of the Lapland Border Guard was permitted to unveil a memorial stone on what used to be the Finnish-Soviet Union state border (movie, *Our memories: Petsamo 4–7/9/1997*). All this resistance indicates that the Russian Arctic remains a strongly militarized area, and that Russia wants it to retain a purely Russian history and regional identity.

After ten years of trying to get the statue to Petsamo, the society decided to erect the memorial on the Finnish side. Thus, the Petsamo monument 'The evacuee road of the people of the Arctic Ocean' was commissioned from the famous Finnish sculptor Ensio Seppänen, who also created the Kven statue, and erected in 1985 in Ivalo, Finnish Lapland. The monument presents four types of inhabitants of the area: a fisherman, a miner, a Skolt Lapp woman with a baby and a worker with a spade. Its unveiling was a very emotional moment. 'Love of homeland is the strongest emotion of a human being: it follows him/her through life, and everywhere' (Mosorin, 1984). The Ivalo monument was the most visible heritage from the first Petsamo generation to their offspring, but it has also national, even transnational, focus: it was a cultural manifest and reminder of the legacy of the Arctic borderland to all Finnish people.

The second generation of Petsamo evacuees continue their efforts to preserve a public memory. The other Petsamo monument was unveiled in 1997 in the Arctic Museum, Rovaniemi. It was created in honor of the fallen soldiers from Petsamo. In 2005 the statue in memory of civilian war victims of Petsamo was erected in the village of Nellim, near the border with Finland

and Norway. Finnish nostalgia tourists often visit the monolith in the middle of the town of Nikel: Finns know very well that it was originally 'the independence statue of Petsamo', a stone erected in 1939 'on the authentic site where the Finnish flag was hoisted for first time in this region' (Petsamon itsenäisyyspatsas, 1939). The Petsamo Society's most recent memorial project was the reconstruction of the destroyed Petsamo bell tower, originally built in 1906–1908. It was inaugurated in the summer of 2016 in Varejoki (see Figure 1), where the largest number of Petsamo war evacuees were relocated (A new monument, 2018).

The identification process has not been easy due to the multicultural background of the Petsamo people. Most of the 5200 evacuees were Finns (including some Karelians from the village of Trifona, between Parkkina and Liinahamari) and 400 were Skolt Sami. The Petsamo Society advocated cooperation between ethnically Finnish and Skolt Sami refugees, but due to 'the bad road connections and destitution', the efforts were not successful. From the 1970s onward the Skolts formed closer ties with the Nordic and later international Sami community. The other refugees were further divided along political lines in the 1950s, with separate societies for left- and right-wing members (Melamies, 2017, pp. 85, 87).

The emotional experiences of Petsamo war refugees are part of a global phenomenon. It has been estimated that 80 million people were displaced in 1940–1960 because of the Second World War (e.g. DePillis, Saluja, & Lu, 2015; Shephard, 2011). Phillips and Reyes (2011) have introduced the term global memoryscapes to indicate the complex dynamics that influence and alter memories and memory practices within and across local, national, and transnational registers. They aim to move beyond considering the processes of public memory purely in relation to local or national cultures, and instead seek to resituate memory within a global framework. For Phillips and Reyes, global memoryscapes are a concept for imagining the ways that global forces affect local memories, international encounters create and transform memories, and memories change and adapt as they move across the global landscape. Houdek and Phillips (2017) have argued that such a conceptual shift aids in the ability to foster a 'global memory horizon' and 'planetary community' that would be able to respond better to universal crises and craft global perspectives in general. An increasingly shared global memory of events has contributed to a growing transnational human rights movement.

Conclusions: collective manifestations of acceptance

Finland was a pioneer in Soviet tourism during the Cold War period, but this was true mainly in terms of south-eastern Finland and the large metropolises and holiday resort areas in the Soviet Union. Gradually, from 1948, many bilateral economic and science agreements and the North Calotte cooperation between Finland and the USSR paved the way for growing cross-border tourism, but the Arctic Petsamo region remained closed until 1990. To counter this, Finnish industry played a surprisingly important role in drawing back the Iron Curtain, especially through the construction of power plants and other infrastructure in the borderland of the north-western Soviet Union in the 1960s–1970s, also in the Arctic border region.

According to the Petsamo corpus, Petsamo's role in the nostalgia discourses of ceded areas was peripheral compared to that of Karelia. As one reminiscence wrote, 'Petsamo has been like a foreign country for Finland, and now it is a land of memories for Petsamo evacuees' (Arrela, 1981). The Lappish municipality of Salla, which had to cede half of its territory to the Soviet Union, is a similar case. The hegemonic discourse about lost Karelia have overshadowed other ceded Finnish regions, and the Arctic evacuees have often been forgotten. The North has not been officially recognized in Finland in the same way as the East.

The Petsamo evacuees consist of Finnish settlers, and a distinct indigenous Skolt Sami people, who identified with their transnational cultural region, called Sápmi (the northernmost areas of Finland, Sweden, Norway and Russia) from the 1970s. They were integrated into the larger Sami ethnic and empowerment movement, which gained momentum from the 1980s. At the same time, the Petsamo Finns established their own societies and magazines and started to strengthen their Petsamo evacuee identity. The two ethnic groups, Finns and Sami, could not find a common voice on shared issues, but separated into distinct communities of memory. They were even resettled far apart, nearly 600 kilometers away from each other. This weakened the identity-building process of the Petsamo evacuees and their descendants.

The Finnish resettled population of Petsamo integrated into the majority society, and as a result the two ethnic communities soon grew apart. Probably their only common experience was of evacuation from their former homes. It appears that the forced move was more traumatic for the Finns who were resettled far away in a place very different from their earlier home in terms of nature and landscape. The Finns interpreted and highlighted the Petsamo people and their identity as nationally Finnish but at the same time a unique Arctic kin different from southern Finnish people: 'Petsamo people are special among Finnish evacuees' (Soini, 1983). The Petsamo corpora, however, indicate that Petsamo has had, and still has a special place in the Finnish national historiography and national imagery due to its exotic Arctic character.

The first and second generations of Petsamo memory makers used some similar means in their memory politics. In the 1970s–80s the key focus of the first Petsamo generation was on institutional and practical work: they put a lot of effort to establish their own societies, and newspaper. In addition, they focused on relocation, reconstruction and war damage compensation challenges, that is, on material issues. Much of their everyday life and energy went into clearing fields, building new homes and farms, but in the 1970s and 1980s – when the common ethnic movement awoke – also Petsamo people activated in their reminiscence work (oral history collection, Ivalo monument). In their public memories, they reconstructed the imagined villages of childhood and considered Petsamo above all as an emotional community, a basis for collective identity building.

From the 1990s, after the collapse of the Soviet Union, the second and third generations from Petsamo focused more than their parents on immaterial cultural heritage, natural heritage and the multi-ethnic past of the region. The big change in their memory politics occurred when Petsamo opened up to nostalgia tourism. The imagined Petsamo was now real, not only a lost paradise or grayscale photos in mother's album. After the nostalgia tourists had experienced the shock of the devastated landscape, their image of Petsamo became more realistic; the

visitors realized that there was no return to the past. They did not abandon their ravaged home areas, however, but looked at the landscape, mountains, waters and sky with new eyes, from a multisensory and selective perspective. Since their villages had been destroyed almost completely, the Petsamo people related their memories more than ever to the landscape and Arctic nature. Physical attachments (ruins, rivers, individual houses, movies, and photographs) recall and demonstrate their collective and intergenerational experiences of Petsamo. Our source material underlines the fact that historical texts and acts always reflect the time, space and culture in which they have been produced.

In conclusion, the multilevel politics of memory including nostalgia activities of the Petsamo people, in the first, second and third generations, writing publicly in national newspapers and magazines, can be interpreted as part of a collective, also national, process of surrender and sorrow. The discussions were both therapeutic and emotional, but also express surprisingly strong communal empowerment and new developments. The process of mental differentiation and distancing from their former homes of Petsamo started when the evacuees and their offspring saw the landscape of their or their parents' childhood polluted in the early 1990s. The Petsamo people and their descendants emotionally accepted the loss of their homeland at the latest in the 2010s: Petsamo become an immaterial space of northern Finnish heritage, culture and history. Also, the geohistorical image of Petsamo changed. From the late 1960s to the early 2010s *Finnish* was the most often used word in the Petsamo corpora, but the year 2015 saw a turn toward more multicultural interpretations, when texts considered the Russian Pechenga, Orthodox monasteries and religion.

All in all, in the case of lost Petsamo, the Finnish post-war politics of memory took many forms: nostalgia tours, shared reminiscence, history books, monuments, and public writings. This politics of memory tells us a lot about the transformed relationship and opened borders between Finland and the Soviet Union, later Russia. As part of that, the retold story of Petsamo gives a more holistic picture about how both Russia and the Western democracies have re-evaluated the European Arctic after the war, its natural resources, and its historical and cultural heritage.

References

Literature

Alavuotinki, J. (1999). Petsamon historia yhteisalueen jaosta ensimmäiseen maailmansotaan.

In J. Vahtola & S. Onnela (Eds.), *Turjanmeren maa: Petsamon historia 1920–1944* (pp. 35–45).

Rovaniemi: Petsamo-seura.

Ananin, H. (1979). Muistikuvia kotiseudulta. *Petsamolaista*, 5.

A new monument (2018). Petsamo Society's homepage. Retrieved from <https://www.petsamo-seura.net/alaluostarin-kellotapulin-nakoisversio>

Armstrong, K. (2004). *Remembering Karelia: A family's story of displacement during and after the Finnish Wars*. New York: Berghahn Books.

- Arrela, V. (1981). Muisteluksia menetetyistä Petsamosta. *Petsamolaista*, 19.
- Baker, A. (2003). *Geography and history: Bridging the divide*. Cambridge University Press.
- Bamberg, M., & Andrews, M. (Eds.) (2004). *Considering counter-narratives: Narrating, resisting, making sense*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Berry, M. W., & Kogan, J. (Eds.) (2010). *Text mining: Applications and theory*. Chichester: Wiley.
- Blomqvist, L. (1975). Puheenjohtajan tervehdys. *Petsamolaista*, 3.
- Blomqvist, L. (1976). Puheenjohtajan tervehdys. *Petsamolaista*, 3.
- Blomqvist, M. (2013). Juuria etsimässä: Matka Petsamoon 12.–14.7.2013. *Petsamolaista*, 14–21.
- Boym, S. (2001). *The futures of nostalgia*. New York: Basic.
- Burdick, J., Drucker, P., Lunenfeld, T., Presner, T., & Schnapp, C. (2011). *Digital humanities*. Cambridge MA: MIT Press.
- DePillis, L., Saluja, K., & Lu, D. (2015). A visual guide to 75 years of major refugee crises around the world. *The Washington Post*, December 21. Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/graphics/world/historical-migrant-crisis/>
- Elenius, L., Tjelmeland, H., Lähteenmäki, M., & Golubev, A. (Eds.) (2015). *The Barents region: A transnational history of subarctic Northern Europe*. Oslo: PAX.
- Feinerer, I., & Hornik, K. (2017). *Tm: Text mining package. R package version 0.7-3*. Retrieved from <https://CRAN.R-project.org/package=tm>
- Fellows, I. (2014). *Wordcloud: Word clouds. R package version 2.5*. Retrieved from <https://CRAN.R-project.org/package=wordcloud>
- Gold, M. K. (Ed.) (2012). *Debates in digital humanities*. University of Minnesota Press. Retrieved from <http://dhdebates.gc.cuny.edu/book/2>
- Golubev, A. (2011). Neuvostoturismien ja läntisen kulutuskulttuurin kohtaaminen Suomessa. *Historiallinen Aikakauskirja*, 109, 413–425.
- Guest, G., MacQueen, K., & Namey, E. E. (2012). *Applied thematic analysis*. Thousand Oaks, California: SAGE.
- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. Chicago University Press. (Original work published 1952.)
- Hirsch, M. (2012). *The generation of postmemory: Writing and visual culture after the Holocaust*. New York: Columbia University Press.
- Hirvelä, A. (1999). Petsamon matkailu. In J. Vahtola & S. Onnela (Eds.), *Turjanmeren maa: Petsamon historia 1920–1944* (pp. 329–346). Rovaniemi: Petsamo-seura.
- Houdek, M., & Phillips, K. (2017). *Public memory*. Retrieved from <https://oxfordre.com/communication/view/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-181>

- Ingold, T. (1993). The temporality of the landscape. *World Archaeology*, 25(2), 152–163.
- Inturistissa puhaltavat uudet tuulet (1989). *Matkailusilmä*, 3/1989, 8.
- Isotupa, L. (2012). Muistoja ensimmäiseltä matkaltani lapsuuden kotikylääni. *Petsamolaista*, 38–45.
- Isotupa, L. (2014). Terveisiä Liinahamarista. *Petsamolaista*, 18–23.
- Juonala, J. (2015). Petsamon evakko: Pohjoisen elämästä oli romantiikka kaukana. *Ilta-Sanomat*, 9/12/2015.
- Juusela, J. (1984). Suomen ja Neuvostoliiton matkailun kasvu tilastojen valossa. *Matkailusilmä*, 1/1984, 19–21.
- Karjalan liitto [The Karelian League] homepage (2018). Retrieved from <https://www.karjalan-liitto.fi/karjalan-liitto/jasenyhteisot.html>
- Kivilinna, R. (1976). Muistot talteen. *Petsamolaista*, 16–17, 23.
- Kivilinna, R. (1991). Se oli paratiisi. *Petsamolaista*, 7.
- Kostiainen, A. (1998). Mass tourism, groups and delegates: Travel from Finland to the Soviet Union from 1950 to 1980. In A. Peltonen & M. Heikkinen-Rummukainen & (Eds.), *Trends in Russian research on tourism: International forum for tourism research*, No. 3 (pp. 46–50). Savonlinna: The Finnish university network for tourism studies.
- Kostiainen, A. (1999). The vodka trail: Finnish travellers' motivation to visit the former Soviet Union. In T. Toivonen & J. Ahtonen (Eds.), *Travel patterns: Past and present* (p. 33–48). (Discussion and working papers series 1.) Savonlinna: The Finnish university network for tourism.
- Kozovoi, A. (2014). The way to a man's heart: How the Soviet travel agency 'Sputnik' struggled to feed Western tourists. *Journal of Tourism History*, 6, 57–73. <https://doi.org/10.1080/1755182X.2014.956809>
- Krosby, H. P. (1967). *Petsamo in the spotlight: A study in Finnish-German relations, 1940–1941*. New York: Columbia University.
- Kulonen, U.-M., Seurujärvi I., & Pulkkinen, R. (Eds.) (2005). *The Saami: A cultural encyclopaedia*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Kunnari, T. (2013). Käyntimme Liinahamarissa. *Petsamolaista*, 22–23.
- Kunnari, T. (2015). Petsamo-seura historiatyössä, *Petsamolaista*, 8–9.
- Kuusikko, K. (1996). *Laiton Lappi, laiton Petsamo: Rikollisuus ja järjestysvalta Petsamossa 1921–1944*. University of Oulu.
- Kälkäjä, M. (1982). Petsamolaisuus. *Petsamolaista*, 5–8.
- Kälkäjä M. (Ed.) (2012). *Petsamo-Seura Ry. 40 vuotta 1972–2012*. Tornion Kirjapaino.
- Kärki-Husu, S. (1990). Neuvosto-Karjala avautuu turisteille. *Matkailusilmä*, 1/1990, 14.

- Laakso, M., & Tamminen, S. (Eds.) (2014). *Rakentajat maailmalla: Vientirakentamisen vuosikymmenet*. Helsinki: RIL.
- Lehmuskallio, T. (1988). Perestroika Neuvostoliiton ulkomaanmatkailussa. *Matkailusilmä*, 3/1988, 15.
- Lehto, L., & Timonen, S. (1993). Kertomus matkasta kotiin: Karjalaiset vieraina omilla maillaan. In P. Laaksonen & S.-L. Mettomäki (Eds.), *Kauas on pitkä matka* (pp. 99–102). (Kalevalaseuran vuosikirja 72). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lähtenmäki, M. (2012). The making of the border between two worlds: The struggle over Finnicization of the border region between Finland and Russia in the 1910s and 1920s. *Eurasia Border Review*, 3(1), 33–50.
- Lähtenmäki, M. (2016). The struggle for political space: A geohistory of public monuments in the Finnish town of Vyborg. In K. Katajala (Ed.), *Meanings of an urban space: Understanding the historical layers of Vyborg* (pp. 179–180). Zürich: LIT.
- Lähtenmäki, M. (2017). *Footprints in the snow: The long history of Arctic Finland*. (Prime Minister's Office Publications, 12/2017). Helsinki. Retrieved from https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80043/VNK_J1217_Footprints%20in%20the%20snow_net.pdf?sequence=1
- Marschall, S. (2010). *Landscape of memory: Commemorative monuments, memorials and public statuary in post-apartheid South Africa*. Leiden: Brill.
- Marschall, S. (2015a). 'Homesick tourism': Memory, identity and (be)longing. *Current Issues in Tourism*, 18, 876–892. <https://doi.org/10.1080/13683500.2014.920773>
- Marschall, S. (2015b). Touring memories of the erased city: Memory, tourism and notions of 'home'. *Tourism Geographies*, 17, 332–349. <https://doi.org/10.1080/14616688.2014.1000957>
- Maurantonio, N. (2014). The politics of memory. In K. Kenski & K. Hall (Eds.), *Oxford handbook of political communication*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxford-hb/9780199793471.013.026>
- Melamies, M. (2017). Petsamolaisten etujärjestötoiminta Suomessa 1944–1953. Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto, Historia. Retrieved from <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201706012354.pdf>
- Mone, G. (2016). What's next for digital humanities? *Communications of the ACM*, 59(6), 20–21. <https://doi.org/10.1145/2911973>
- Mosorin Y. (1977). Puheenjohtajan tervehdys. *Petsamolaista*, 5.
- Mosorin, Y. (1979). Puheenjohtajan tervehdys. *Petsamolaista*, 3.
- Mosorin, Y. (1984). Puheenjohtajan tervehdys. *Petsamolaista*, 18.
- Neuvostoliiton ja Suomen matkailuyhteistyö (1976). *Matkailusilmä*, 2/1976, 2–3.

- Niemi, E. (1995). The Finns in Northern Scandinavia and minority policy. In S. Tägil (Ed.), *Ethnicity and nation building in the Nordic World* (pp. 145–178). London: Hurst & Co.
- Nora, P. (1989). Between memory and history: Les Lieux de Mémoire. *Representations*, 26, 7–24. <https://doi.org/10.2307/2928520>
- Nora, P. (1996). General introduction: Between memory and history. In P. Nora & L. Kritzman (Eds.), *Realms of memory: The construction of the French past. Volume 1* (pp. 1–20). New York: Columbia University Press.
- Ooms, J. (2017). *Magick: Advanced graphics and image-processing in R. R package, version 1.6*. Retrieved from <https://CRAN.R-project.org/package=magick>
- Orlov, I. (2014). *The Soviet Union outgoing tourism in 1955–1985*. (Working papers. Higher School of Economics.) Moscow: National Research University.
- Pennanen, J. (2000). *Jos ei ole poropaimenia, kansa häviää: Kuolan poronhoitajien sosiokulttuurinen adaptaatio 20. vuosisadalla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Petsamon itsenäisyyspatsas (1939). *Lapin Kansa*, 14/12/1939.
- Petsamon laulu (1978). *Petsamolaista*, 23.
- Petsamon siirtoväki ry. (1978). *Petsamolaista*, 5.
- Phillips, K. R., & Reyes, G. M. (2011). *Global memoryscapes: Contesting remembrance in a transnational age*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- Raninen-Siiskonen, T. (2013). Karjalaisen siirtoväen sopeutuminen tutkimusten kohteena. In P. Suutari (Ed.), *Karjala-kuvaa rakentamassa* (pp. 122–155). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rantala, L. (2008). *Kuolaan: Venäjän vallan aikana Kuolan niemimaalla käyneet suomalaiset tiedemiehet ja heidän kirjoituksensa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Rantala, L. (2013). Retki Vaarlamansaarelle 2012 ja sen uutisointia. *Petsamolaista*, 26–28.
- Rantala, L. (2014). Sotavankeus, mutta toisinpäin. *Petsamolaista*, 86–89.
- Rautio, V. (2003). *The potential for community restructuring: Mining towns in Pechenga*. Helsinki: University of Helsinki.
- R Core Team (2017). *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. Retrieved from <https://www.R-project.org/>
- Rosenwein, B. H. (2010). Problems and methods in the history of emotions. *Passions in Context*, 1(1/2010), 1–32. Retrieved from http://www.passionsincontext.de/uploads/media/01_Rosenwein.pdf
- Savolainen, U. (2015). *Muistettu ja kirjoitettu evakkomatka*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Savukoski, J. (1993). Hyvät Petsamo-Seuran jäsenet, hyvät ystävät! *Petsamolaista*, 3.

- Sergejeff, K. (1990). Matkalta synnyinseudulle. *Petsamolaista*, 41–52.
- Shephard, B. (2011). *The long road home: The aftermath of the Second World War*. London: Vintage Books.
- Smith, L. (2005). *Uses of heritage*. London: Routledge.
- Soini, T. (1980). Matka menneeseen maisemaan. *Petsamolaista*, 13.
- Soini, T. (1983). Muistot – elämänvoima. *Petsamolaista*, 5.
- Suomen ja Neuvostoliiton yhteistyöohjelma (1980). *Matkailusilmä*, 3/1980, 18–19.
- Sverloff, M. (2003). *Suenjelin saamelainen perintö*. Helsinki: Maa- ja metsätalousministeriö.
- Tanner, V. (1929). *Antropogeografiska studier inom Petsamo-området, 1: Skoltlapparna*. (Fennia, 49.) Helsingfors: Societas geographica Fenniae.
- Tazim, J., & Robinson, M. (Eds.) (2009). *The Sage handbook of tourist studies*. London: SAGE.
- Tolia-Kelly, D. (2004). Locating processes of identification: Studying the precipices of re-memory through artefacts in the British Asian homes. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 29, 314–329. <https://doi.org/10.1111/j.0020-2754.2004.00303.x>
- Tolkki, M. -L. (1992). Petsamolaista. *Petsamolaista*, 5.
- Tuunainen, P. (2017). The Finns – experts in winter warfare. In M. Lähteenmäki, *Footprints in the snow: The long history of Arctic Finland* (pp. 97–104). (Prime Minister's Office Publications, 12/2017). Helsinki. Retrieved from https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80043/VNK_J1217_Footprints%20in%20the%20snow_net.pdf?sequence=1
- UNWTO. (2010). *Annual report: Statistics guidelines*. Retrieved from http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/final_annual_report_pdf_3.pdf
- Uola, M. (2012). *Petsamo 1939–1944*. Helsinki: Minerva.
- Vahtola, J., & Onnela, S. (Eds.) (1999). *Turjanmeren maa: Petsamon historia 1920–1944*. Rovaniemi: Petsamo-seura.
- Vuorisjärvi, E. (1990). *Petsamon nikkeli kansainvälisessä politiikassa 1939–1944: Suomalainen todellisuus vastaan ulkomaiset myytit*. University of Helsinki.
- Young, J. E. (2018). Remembering the Holocaust: Holocaust history, memory and art. In *My Jewish Learning homepage*. Retrieved from <https://www.myjewishlearning.com/article/remembering-the-holocaust/>
- Äärelä, U. (1982). Tämän päivän Petsamo. *Petsamolaista*, 20–23.

Source material

FINNA database 1945–2015. National Library of Finland. Retrieved 15 December 2018 from <https://www.finna.fi/>

Helsingin Sanomat 1990–2015.

Matkailusilmä 1976–2015.

Petsamolaista 1970–2015.

Movies:

Nikkeli-Petsamo in 1999. Petsamo Society.

On the road in Liinahamari 6/7/2013. Petsamo Society.

On the road in Petsamo 1–5/7/1999. Petsamo Society.

On the road in Petsamo 12–15/6/2002. Petsamo Society.

Our memories: Petsamo 4–7/9/1997. Petsamo Society.

Petsamo 1999. Petsamo Society. Petsamo Society.

Petsamo-Murmansk 16–19/6/2005. Petsamo Society.

Radio program. Petsamon siirtoväkeä. Journalist Niilo Ihamäki. YLE Finland 14/8/1956.

Kalastusmatkailuelämyksen asiakasarvo

Lari Turunen, Itä-Suomen yliopisto, Kauppätieteiden laitos

Raija Komppula, Itä-Suomen yliopisto, Kauppätieteiden laitos

Jarno Suni, Itä-Suomen yliopisto, Kauppätieteiden laitos

Abstract

This research helps understand experiential value in fishing tourism, the related value dimensions, and different fishing tourist types based on these value dimensions. The data consists of 13 interviews among Finnish fishing hobbyists, who regularly take fishing tourism trips in Finland and abroad. The interviews were analyzed by theory-guided content analysis within the framework of consumption values, with togetherness as an additional value dimension. The findings suggest four factors relate to value creation in fishing tourism experiences: 1) fishing activity and catching fish (functional value), 2) nature and closeness to nature (emotional value), 3) spending time with friends and/or family (togetherness), and 4) mental wellbeing (emotional value). Togetherness, emotional value, and sensorial perceptions of the experience were the most significant factors in the creation of experiential value. Being together links to mental wellbeing. As for fishing tourist types, most interviewees were in the *fishing with friends* group. The second biggest group, *nature enthusiasts*, appreciated the nature and authenticity of a destination. *Explorers* valued novelty, and build their fishing tourism experience on unfamiliar destinations and new experiences. Only one person was classified as a *committed fishing tourist*. For this group, catching a big fish was the core fishing tourism experience. In conclusion, the authors suggest that the framework of consumption values combined with the value of togetherness is more suitable for examining leisure activity-based tourism experiences than previous tourism experience frameworks.

Keywords: customer value, tourism experience, fishing tourism, serious leisure

Johdanto

Tässä artikkelissa esiteltävän tutkimuksen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä matkailuelämyksen asiakasarvon muodostumisesta. Kontekstina on kalastus matkailuelämyksenä, jota tarkastellaan kuluttajanäkökulmasta. Elämyksen ulottuvuuksia tutkitaan asiakasarvon teoreettisessa viitekehyksessä. Tavoitteena on hahmottaa, millaiset tekijät tuottavat elämyksellistä arvoa kalastusmatkailijalle sekä millaisia arvoon perustuvia tyypejä suomalaisissa kalastusmatkailijoissa voidaan erottaa.

Matkailuelämyksen käsite on ollut viimeisen parinkymmenen vuoden ajan suosittu tutkimusaihe. Englannin kielessä elämykselle ja kokemukselle ei ole erillisiä termejä, mikä on ehkä ollut yksi syy käsitteen määrittelyn ongelmiin (ks. esim. Palmer, 2010). Vaikka yhtä ainoaa määritelmää ei olekaan muodostunut, yksimielisiä ollaan ainakin siitä, että matkailuelämys on yksilöllinen ja subjektiivinen (Ryan, 2010), siihen vaikuttavat matkailijan aiemmat kokemukset (Larsen, 2007) ja se voi koostua tavanomaisesta poikkeavista huippukokemuksista (Quan & Wang, 2004). Kaikki matkailukokemukset eivät välttämättä ole ikimuistoisia elämyksiä (Kim, Ritchie & McCormick, 2012).

Kalastajaa potentiaalisena matkailijana tai kalastusmatkailutuotetta yksilön kokemuksena tai elämyksenä ei ole aiemmin juurikaan tutkittu. Kalastuskokemuksiin ja -elämyksiin viitataan vain muutamissa kansainvälisissä tutkimuksissa yleisellä tasolla (esim. Arlinghaus, 2006; Driver & Knopf, 1976; Graefe & Fedler, 1986). Soppela (2009) tutki lohenkalastukseen liittyviä vetovoimatekijöitä ja tyypitteli lohenkalastajia käyttäen Bryanin (1977) harrastuksia koskevaa erikoistumisteoriaa (*recreation specialization*). Markuksela (2009) tarkasteli sitoutuneita vapaa-ajankalastajia harrastajina ja matkailijoina sekä myöhemmin (2013) väitöskirjassaan sitoutuneiden vetouistelijoiden yhteisön muodostumista.

Kalastusmatkailu on monissa maissa (mm. Norjassa, Irlannissa, Islannissa ja Australiasa) merkittävä tulonlähde ja harrastusmuoto. Pohja-Mykrän ja Kurjen (2018) mukaan kalastusmatkailun vuosittainen liikevaihto on Suomessa noin 21 miljoonaa euroa ja työllistävä vaikutus noin 900 henkilötyövuotta. Kalastusmatkailusta puhutaan silloin, kun matkan pääasiallinen tarkoitus on nimenomaan kalastuksen harjoittaminen (Tiitinen, 2007). Tällöin kyseessä on *special interest* -matkailu. Kalastusmatkailija on sitoutunut harrastaja (*hobbyist*, ks. Stebbins, 1992, tai *generalist*, ks. Bryan, 1977), joka on valmis investoimaan huomattavasti aikaa ja rahaa harrastuksensa toteuttamiseen. Kalastus voi olla myös osa muusta syystä tehtävää matkaa tai kalastusmahdollisuus voi toimia kimmokkeena matkakohteen valintaan (Kauppila & Karjalainen, 2012). Tällöin sitoutuminen harrastukseen ei ole kuitenkaan niin voimakasta kuin *hobbyist/generalist*-tyyppisellä harrastajalla.

Sitoutuneiden harrastajien harrastukseen liittyvää matkakäyttäytymistä on Suomessa tutkittu kalastusmatkailun (Markuksela, 2009) lisäksi metsästysmatkailussa. Kalastus ja metsästys ovat samantyyppisiä luontoon pohjautuvia harrastuksia, joihin liittyy jossain määrin kulutusorientaatio eli metsästetyn tai kalastetun saaliin käyttäminen ravinnoksi (Komppula & Gartner, 2013; Komppula & Suni, 2013; Suni & Pesonen, 2019). Voidaan olettaa, että metsästykseen ja kalastukseen perustuvat matkailuelämyksetkin olisivat samankaltaisia. Metsästysmatkailuelämystä koskevissa tutkimuksissa on muun muassa havaittu, että suomalaisille metsästysmatkai-

lijoille on tärkeää metsästysperinteiden säilyttäminen ja siirtyminen ”isältä pojalle” (Komppula & Suni, 2013). Metsästysmatkailuelämykseen liittyvät myös vahvasti yhteenkuuluvuuden tunne, veljeys ja sisaruus harrastajayhteisön sisällä sekä yhteisöllisyyden arvot (Komppula & Gartner, 2013; Komppula & Suni, 2013).

Käsillä olevan tutkimuksen kohteena ovat suomalaiset kalastusmatkailijat eli vakavasti harrastukseensa suhtautuvat sitoutuneet harrastajat, jotka tekevät säännöllisesti kalastusmatkoja sekä Suomessa että ulkomailla. Henkilökohtaisilla haastatteluilla pyritään lisäämään ymmärrystä siitä, miten kalastusmatkailuelämyksen arvo muodostuu ja millaisia sisältöjä arvon eri ulottuvuudet edustavat. Tavoitteena on myös tunnistaa erilaisia kalastusmatkailijatyyppisiä sen perusteella, mitä arvoulottuvuuksia kalastusmatkailijat pitävät kalastusmatkailuelämyksessä tärkeimpinä. Asiakasarvon käsite on valittu tarkastelun lähtökohdaksi, jotta voidaan lisätä ymmärrystä tekijöistä, joihin kalastusmatkailupalvelujen markkinoinnissa ja kehittämisessä tulisi kiinnittää huomiota.

Matkailuelämyksen asiakasarvo

Matkailuelämystä tarkastellaan tässä tutkimuksessa markkinointitieteen näkökulmasta. Matkailuelämys nähdään kokemuksena, joka syntyy kulutusprosessissa ennen matkaa, matkan aikana ja matkan jälkeen (Räikkönen, 2017). Matkailuelämys on subjektiivinen kokemus, joka voi koostua samanaikaisesti arkipäiväisistä ja huippukokemuksista, ja siihen voi sisältyä myös negatiivisia kokemuksia (Konu, 2016). Matkailuelämys on muistijäljen jättävä moniulotteinen vaikutelma, eräänlainen kulutuskokemuksen tulos, joka tuottaa kokijalleen asiakasarvoa (Komppula & Gartner, 2013).

Markkinoinnissa asiakasarvo on ollut vähintään yhtä suosittu tutkimusaihe kuin elämys matkailututkimuksessa siitä saakka, kun palvelukeskeinen näkökulma (Grönroos, 2011) ja palvelukeskeisen liiketoimintalogiikan paradigma (Vargo & Lusch, 2004) saivat jalansijaa 2000-luvun alussa. Näissä näkökulmissa korostuu asiakasymmärrys sekä arvon yhteistuottaminen asiakkaan ja palveluntuottajan kesken (Komppula, 2017). Woodruffin (1997) mukaan asiakasarvolla tarkoitetaan asiakkaan havaitsemaa ja kokemaa arviota siitä, miten tuotteen havaitut ja koetut ominaisuudet sekä edut ja hyödyt tuottavat asiakkaalle niitä vaikutuksia, joita hän on odottanut ja toivonut ostopäätöstilanteessa saavansa päämääriensä toteuttamiseksi, käytettävissä olevin resurssein.

Tutkimusaineistoa tarkastellaan matkailututkimuksessa usein hyödynnetyn (mm. Soutar, Lee & Jenkins, 2008; Sweeney & Soutar, 2001; Tapachai & Waryszack, 2000; Williams & Soutar, 2009) Shethin, Newmanin ja Grossin (1991) kulutusarvoteorian viitekehityksessä. Tätä viitekehystä on täydennetty Komppulan ja Gartnerin (2013) esittämällä yhteisöllisyyden arvolla. Komppula ja Gartner (2013) hyödynsivät Holbrookin (1999) typologiaa autoetnografisessa tutkimuksessaan metsästysmatkailukontekstissa. Holbrookin kuluttaja-arvon typologia lienee eniten siteerattu asiakasarvon teoria, joka koostuu kolmesta dimensiosta: 1) ulkoinen–sisäinen, 2) aktiivinen–reaktiivinen, 3) itseen suuntautuva – toisiin suuntautuva. Näiden ulottuvuuksien kautta Holbrook (1999) esittää kahdeksan erilaista asiakasarvon tyyppiä: tehokkuus, laadukkuus, status,

arvostus, leikkisyys, esteettisyys, eettisyys ja henkisyys. Asiakasarvon negatiivisia ulottuvuuksia ei huomioida, ja esimerkiksi Komppula ja Gartner (2013) kritisoivat ”reaktiivinen – sisäinen – muihin suuntautuva” -näkökulmaa suppeaksi, koska se viittaa Holbrookin mukaan vain sellaisiin tekijöihin, joissa arvo syntyy hyväksynnän, arvostuksen tai ihailun motivoimana. Komppula ja Gartner ehdottivat tutkimustuloksiinsa vedoten, että sisäinen, reaktiivinen, muihin ihmisiin suuntautunut arvo tulisi jakaa kahteen osaan: henkisyys viittaa ihmisen sisimpään (*inner-self*), ja uutena ulottuvuutena esitetty *togetherness*-arvo taas korostaa yhteisöllisyyttä, yhdessä olemisen arvoa, viitaten perheeseen ja ystäviin.

Shethin ym. (1991) kulutusteoria täydennettynä yhteisöllisyyden arvolla valittiin tutkimuksen viitekehyydeksi, koska tässä viitekehyydessä arvon ulottuvuudet on määritelty konkreettisemmin ja yksiselitteisemmin kuin Holbrookin (1999) teoriassa. Shethin ym. (1991) mukaan kulutusarvo eli kuluttajan kokema asiakasarvo voidaan jakaa viiteen ulottuvuuteen: funktionaaliseen, sosiaaliseen, emotionaaliseen, uutuusarvoon ja tilannearvoon. Funktionaalinen arvo viittaa siihen, että tuote tai palvelu täyttää sen tehtävän ja tarpeen, johon se on hankittu, ja että sen ominaisuudet ovat odotetun mukaiset ja hinta-laatusuhde on oikea (Williams & Soutar, 2009). Sosiaalinen arvo viittaa arvostukseen ja statukseen, emotionaalinen arvo taas voimakkaita tunnetiloja – kuten jännitystä, pelkoa ja ihastusta – aiheuttaviin tekijöihin (Williams & Soutar, 2009). Uutuusarvo viittaa uuden kokemiseen, uteliaisuuden heräämiseen ja uuden oppimiseen (Sheth ym., 1991), jotka ovat matkailussa tärkeitä motivaatiotekijöitä. Tilannearvon määrittely on vaikeampaa, ja siksi se on jätetty esimerkiksi Williamsin ja Soutarin (2009) tutkimuksessa tarkastelun ulkopuolelle. Sheth ym. (1991) tarkoittavat tilannearvolla tekijöitä, jotka edistävät tai estävät funktionaalisen tai sosiaalisen arvon syntymistä. Elämyksen arvoa tarkasteltaessa tilannearvolla tarkoitetaan esimerkiksi sitä, millaisia palveluja on tai ei ole käytettävissä. Kuluttajan henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten terveydentila, osaaminen ja motivaatio, vaikuttavat tilannearvoon (Sheth ym., 1991).

Edellä esitetyt asiakasarvon ulottuvuudet ovat tunnistettavissa myös usein viitatussa Gentilen, Spillerin ja Nocin (2007) mallissa, jossa asiakaskokemuksen esitetään muodostuvan kuudesta ulottuvuudesta: sensorinen, emotionaalinen, kognitiivinen, pragmaattinen, elämäntyyliin liittyvä ja suhdeulottuvuus. Näistä viimeksi mainittu liittyy arvostukseen, ryhmään kuulumiseen ja statukseen.

Matkailuelämystä on mitattu esimerkiksi Kimin, Ritchien ja McCormickin (2012) kehittämällä *Memorable Tourism Experience Scale* -mittarilla, joka perustuu matkailuelämyksen määrittelyyn positiivisesti muistettavaksi ja jälkeensä muisteltavaksi tapahtumaksi. Mittari koostuu seitsemästä ulottuvuudesta, jotka ovat hedonismi, virkistyminen, uutuusarvo, sosiaalinen kanssakäyminen ja paikallinen kulttuuri, merkityksellisyys, tieto sekä osallistuminen. Kimin ja Ritchien (2014) mukaan hedonismi ja virkistyminen ovat uutuusarvon ohella tärkeimmät matkailuelämyksen ulottuvuudet. He havaitsivat tutkimuksessaan myös, että sosiaalisella kanssakäymisellä on matkailuelämyksissä erilainen merkitys kuin muissa kuluttajakokemuksissa.

Kalastus matkailuelämyksenä liittyy vahvasti itse harrastukseen. Siksi voidaan olettaa, että harrastuksen vakavuuden elementeillä on merkittävä rooli elämyksen syntymisessä. Aiemmissä vakavaan harrastamiseen liittyvissä tutkimuksissa keskiössä ovat olleet harrastuksen vaa-

tima sinnikkyys ja uhraukset, harrastusuralla kehittyminen, ainutlaatuiset ympäristöt ja pitkäkestoiset henkilökohtaiset hyödyt (Markuksela, 2013; Tsaur & Liang, 2008), jotka viittaavat pikemminkin eudaimoniaan kuin hedonismiin. Hedonismi liittyy onnellisuuteen, mielihyvään ja aistinautintojen tavoitteluun sekä kivun välttelyyn (Kim ym., 2012). Eudaimonia puolestaan korostaa itsensä toteuttamista ja kehittymistä (Ryan & Deci, 2001), joka vakavissa harrastuksissa voi aiheuttaa myös fyysisistä rasitusta ja jopa kipua.

Käsillä olevan tutkimuksen tavoitteena on tuottaa teoreettisen ymmärryksen lisäksi liikkeenjohdollista kontribuutiota. Siksi aineiston analyysia ohjaavaksi kehikseksi valittiin Shethin ym. (1991) esittämät viisi arvodimensiota täydennettynä yhteisöllisyyden arvolla. Liikkeenjohdon näkökulmasta on tärkeää ymmärtää etenkin niiden elämysten syntyyn vaikuttavien tekijöiden merkitystä, joihin palveluntuottajat voivat omalla toiminnallaan vaikuttaa. Tilanearvo viittaa tässä tutkimuksessa kohteessa käytettävissä oleviin palveluihin ja toimintaympäristöön. Funktionaalinen arvo liittyy siihen, miten kohde täyttää saalisvarmuutta ja kalastuksen käytännön toteutusta koskevat vaatimukset. Emotionaalisen arvon tulkitaan liittyvän luontoon, sen estetiikkaan ja aitouteen sekä kalastuskokemuksen aiheuttamiin tunnetiloihin (vrt. Vespestad, Lindberg & Mossberg, 2019, aito tyyli, *genuine style*). Sosiaalinen arvo viittaa tekijöihin, joiden avulla kalastusmatkailija hakee arvostusta muiden yhteisön jäsenten keskuudessa, ja yhteisöllisyys puolestaan asioihin, joissa korostuu yhdessäolon merkitys (vrt. Vespestad ym., 2019, yhteisöön kuulumisen tyyli, *community belonging style*). Uutuusarvo liittyy uusiin kohteisiin, kalastusmuotoihin tai kalalajeihin.

Aineiston keruu ja analyysi

Koska tutkimuksen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä ilmiöstä, josta ei ennestään ole tarjolla kontekstiin liittyvää tutkimustietoa, lähestymistavaksi valittiin laadullinen ote (Puusa & Juuti, 2011). Aineistonkeruun menetelmänä käytettiin narratiivista haastattelua, jossa haastateltavia rohkaistiin kertomaan esimerkkejä ikimuistoisista kalastusmatkoistaan. Aluksi haastateltavia pyydettiin kertomaan kalastusharrastuksestaan ja sen vakavuudesta sekä kalastusmatkoistaan ja siitä, mikä tekee kalastusmatkailuelämyksestä onnistuneen ja kalastusmatkasta ikimuistoisen. Narratiivinen haastattelu antaa mahdollisuuden perinteistä teemahaastattelua syvällisempään ilmaisuun; se myös paljastaa usein seikkoja ja merkityksiä, jotka saattaisivat jäädä strukturoidussa haastattelussa huomiotta (Eriksson & Kovalainen, 2008).

Ensimmäiset haastattelut suoritettiin talvikaudella 2015–2016 ja loput kesällä 2018. Haastateltavat valittiin lumipallo-otannalla siten, että ensimmäiseksi haastatelluksi valittiin tutkijoiden hyvin tuntema aktiiviharrastaja, minkä jälkeen haastateltuja pyydettiin nimeämään lisää mahdollisia haastateltavia. Nimetyistä valittiin haastateltavat siten, että harrastajista saataisiin demografisilta ja sosioekonomisilta taustoiltaan sekä pääasiallisen kalastusmuodon mukaan mahdollisimman monipuolinen ja edustava näyte. Kaikki haastateltavat olivat kalastusmatkoja tehneitä aktiivisia vapaa-ajan kalastajia. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanatarkasti. Aineisto käsitti 13 haastattelua, joiden kestot vaihtelivat 50 ja 180 minuutin välillä. Kaksi ensimmäistä haastateltavaa olivat erittäin innostuneita tutkimusaiheesta, ja he kertoivat kokemuksis-

taan yksityiskohtaisesti noin kolmen tunnin ajan. Muut haastattelut kestivät keskimäärin noin tunnin. Taulukossa 1 on esitetty haastateltavien taustatiedot.

Taulukko 1. Haastateltujen taustatiedot.

TUN-NISTE	SUKU-PUOLI	IKÄ	AMMATTI	PERHE	KALASTUSMUOTO
H1	Mies	34	Tutkija	Puoliso, ei lapsia	Perhokalastus
H2	Mies	58	Eläkeläinen	Puoliso, lapsia	Pilkkiminen/heittokalastus
H3	Mies	35	Asiantuntija	Puoliso, lapsia	Heittokalastus
H4	Mies	27	Yrittäjä	Puoliso, ei lapsia	Heittokalastus
H5	Nainen	60	Eläkeläinen	Puoliso, ei lapsia	Pilkkiminen
H6	Mies	24	Opiskelija	Ei	Heittokalastus
H7	Mies	23	Opiskelija	Ei	Perhokalastus
H8	Mies	50	Toimitusjohtaja	Puoliso, ei lapsia	Perhokalastus
H9	Mies	29	Media-assistentti	Ei	Perho- ja heittokalastus
H10	Mies	28	Insinööri	Puoliso, ei lapsia	Perhokalastus/vetouistelu
H11	Mies	61	Eläkeläinen	Puoliso, lapsia	Heittokalastus/pilkkiminen
H12	Mies	40	Asiantuntija	Puoliso, ei lapsia	Heittokalastus/vetouistelu
H13	Nainen	29	Virkamies	Ei	Perhokalastus

Aineisto analysoitiin käyttäen teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Yksittäiset havainnot luokiteltiin teoriassa esitettyjen teemojen eli arvon dimensioiden mukaan havaintomatriisiin kiinnittäen huomio siihen, miten haastateltavat kuvailivat elämyksen syntyä ja siihen vaikuttavia tekijöitä (Puusa, 2011). Näin saatiin selville arvon eri dimensioiden yleisyys aineistossa. Sen jälkeen tarkasteltiin kunkin haastateltavan vastausten yhtäläisyyksiä ja eroja muihin haastateltaviin verrattuna. Tämän pohjalta muodostettiin erilaisia kalastusmatkailijatyyppejä, joiden voidaan ajatella edustavan mahdollisia kalastusmatkailijasegmenttejä.

Tulokset

Tutkimuksen tulokset esitellään teoreettisen viitekehyksen mukaisesti kuvailemalla kunkin kuuden elämysarvoulottuvuuden merkitystä kalastusmatkailuelämyksessä. Kunkin tarkasteltavan ilmiön kohdalla ilmoitetaan suluissa, kuinka moni haastatelluista nosti sen esille. Tulosten lopussa esitellään elämysarvoulottuuksien pohjalta tehty kalastusmatkailijatyyppittely.

Funktionaalinen arvo

Funktionaalinen arvo kuvaa, miten kalastusmatka täyttää sen tarkoituksen, jota varten matkalle on lähdetty. Ainoastaan kahdelle haastateltavalle varsinainen kalastustapahtuma ei ollut keskeinen elämyksen muodostumisessa. Kaikilla muilla elämyksen arvo rakentui vahvasti kalastusaktiviteetin ympärille.

Enemmistö haastatelluista (10/13) oli erikoistunut jonkin kalalajin kalastamiseen. Heille oli tärkeää saada saaliiksi näitä tavoiteltuja kaloja, ja he valitsivat myös kalastuskohteet tavoitellun kalalajin perusteella.

Taimen on aina ollu käytännössä pääkohde. Yhellä reissulla on ollu harjus mitä on saatu enemmän, mutta se on ikään kuin kakkoskohde, ja sitten rautu on ollu yhdellä reissulla, nytkin me saatiin siltä yheltä järveltä kaks rautua, mutta käytännössä aina taimen on se pääkohde. (H9)

Neljälle lajikalastajalle myös kalan luonnontilaisuus oli tärkeää ja vaikutti merkittävästi elämyksen muodostumiseen.

Lajilla on merkitystä, ja sitten se luonnonmukaisuus, niin kyllä sillä on suuri merkitys kans, että jos se on luonnonmukanen se kala, niin minä nautin semmosen tartuttamisesta enemmän kun että se olisi kasvatuskala. (H10)

Saalis oli useimmille (9/13) haastatelluille tärkeä elämyksen arvoon vaikuttava tekijä. Tärkeintä ei kuitenkaan ollut saaliin määrä vaan se, että saalista saatiin edes jonkin verran.

No tärkeätä on, että jotain saalista tulee, koska sitähan sieltä lähetään sitä tutinaa siiman päässä hakemaan. (H11)

Neljälle haastateltavalle saaliin saaminen ei ollut ehdoton edellytys elämyksen synnylle vaan elämys saattoi koostua myös muista kalastamiseen liittyvistä asioista.

Se saalis on vähän niinkun pisteenä i:n päällä. Mä arvostan sitä ympäristöä tosi paljon ja sinne on mahtava mennä ja mä kunnioitan sitä luontoa siellä. Jos sitä saalista ei tuu, eikä sitä aina tuukaan, niin se ei millään tavalla oo pilaamassa sitä kokemusta. (H12)

Saadun saaliin valmistaminen ruoaksi osana kalastusmatkaa oli yhdeksälle haastatellulle tärkeä osa elämystä. Heille saaliiksi saadun kalan syöminen oli merkittävä osa kalastuselämystä.

Minä teen niinku kokkina kalasta kaikkea mahdollista, savustusta, loimukalakeitto, -- paistokalaja. Kaikki mahdolliset vaihtoehdot, niin että joka päivä oli sitte kalaa ruokana. (H2)

Kaksi haastateltavista oli enemmän tai vähemmän pyydystä ja päästä -kalastajia, yksi oli ka-la-allergikko ja yksi taas kalasti ravintoa ainoastaan kotiin vietäväksi.

Ainoastaan kaksi haastateltavaa korosti ison kalan saamista. Heille elämyksellisimpiä ja mieleenpainuvimpia kalareissuja olivat ne, joilla saadaan isoja tai normaalia isompia kaloja.

Yhteisöllisyys ja yhdessäolo

Yhdessä oleminen oli yksi tärkeimmistä kokonaiselämyksen arvoon vaikuttavista asioista. Kalastuselämys oli vahvin silloin, kun sen saattoi jakaa ystävien, tutun kalastusporukan tai perheen kanssa. Samanhenkisyys, oma porukka, yhdessä kokeminen ja jakaminen olivat siis keskeisiä elämyksen muodostumisessa.

– – siinä ku niinku syntyy sellanen porukka, sanotaanko – – samanhenkisiä. Ja sanotaanko että niiden kanssa – – keskustelut ja jutut sujuu. Kyllähän se, että siellä pitää olla samanlainen vähän, voisko olla elämänkatsomus mut toisaalta se harrastus – –. (H2)

Yhdessä olemiseen koettiin kuuluvan leirielämä (10/13), oman seurueen kesken vakiintuneet toimintamallit (10/13), yhteiset perinteet, kuten kilpailut, reissuruoat tai tietyt ravintolat (7/13), ruoanlaitto yhdessä (6/13) sekä alkoholi (8/13). Neljälle haastateltavalle alkoholi merkitsi lähinnä seurustelu- tai ruokajuomaa tai kaatoryyppyjä saaliille. Yhtä monelle alkoholilla oli hieman suu-rempi merkitys – se liittyi yhdessäoloon kavereiden kanssa ilman perheenjäsenten valvontaa.

Niitä kaatoryyppyjähän aina sitten hyvälle saaliille saatetaan ottaa, mutta niitähän erämies melkein aina tekkee sitten. (H11)

Yhdessäolon luonne vaihteli riippuen siitä, millaisessa seurassa kalastusta kulloinkin harrastettiin. Ältään vanhemmille ja perheellisille tärkeää oli useimmiten yhteinen aika oman perheen kanssa. Nuoremmilla ja lapsettomilla kyse oli enemmän yhdessäolosta kavereiden ja ystävien kanssa. Perheen kanssa matkustettaessa panostettiin enemmän matkan laatuun esimerkiksi majoituksessa ja ruoissa.

Mutta ne vähän vaihtelee, että riippuu millä porukalla. Että jos on vaikka puoliso mukana niin sitten pikkusen parempia palveluita, välillä pidetään retkipäivä ja voidaan käydä ihan autolla tosi kaukanakin, useemman sata kilsaa kattelemassa paikkoja. Mutta sitten jos mennään jonkun kala-kaverin kanssa, niin sitten ei tarvii minkäänlaisia palveluita. (H12)

Lasten kanssa matkustaville tai sitä suunnitteleville kalastajille myös lasten luontokasvatus oli tärkeä osa matkaa.

Emotionaalinen arvo

Emotionaalinen arvo tuli yhdessäolon ja funktionaalisen arvon lisäksi haastatteluissa useimmin esiin kalastusmatkojen elämyksen lähteenä. Kaikki haastateltavat kertoivat voimakkaista myönteisistä, luontoon liittyvistä tunnetiloista.

Siellä oli mielettömän hienoja kanjoneita, missä me käveltiin ja saatiin kalastaa omin päin ja vaan unohtaa kaikki muu ja olla siinä hetkessä niin vahvasti läsnä, että siitä jäi – – se oli mun kesän kaunein viikko. (H13)

Jokainen haastateltava mainitsi useita luontoon liittyviä elämyksen lähteitä. Useimmin mainittiin luonnonläheisyys ja rauhallisuus (12/13), hiljaisuus (9/13) sekä koskemattomuus tai erämaisuus (8/13). Haastateltavat kertoivat erilaisista aistihavainnoista, kuten luonnonvalosta, veden kohinasta ja veden kirkkaudesta. Matkakohteen ominaisuuksista mainittiin esimerkiksi maaston karuus ja korkeuserot, eläimet, metsät, tunturit ja kasvillisuus. Myös erilaisia sääilmiöitä, kuten usvaa, kuvailtiin. Yli puolet (8/13) haastateltavista totesi, että elämyksellinen ympäristö on löydettävissä ainoastaan harvaan asutuilta erämaa-alueilta.

Käsivarren Lappi on siitä ainutlaatuinen, ku se on puutonta aluetta. Sillä on se oma fiilis ja oma tunnelma. (H1)

Urbaanien tai asutusta lähellä olevien kalastuskohteiden ei koettu tuovan samanlaista elämystä kuin kalastuksen erämaisessa kohteessa. Useimmille (7/13) oli tärkeää matkustaa kohteeseen, jossa kalastajia ei ole niin paljon kuin helpommin saavutettavissa kalastuskohteissa.

Joo ja sen takia, että ne on rauhallisia ja siellä ei hirveesti muita ihmisiä oo, ja ei oo semmosia ryy-sipaikkoja, että mä en hirveesti tykkää missään ryyksessä pyöriä. (H12)

Emotionaalinen arvo liittyi haastateltavien puheessa sekä fyysiseen että psyykkiseen hyvinvointiin. Tärkeäksi koettiin mahdollisuus irtautua arjesta (11/13) ja rentoutua (10/13). Tämän mahdollistaa kalastusmatkailussa elämisen yksinkertaisuus (10/13), vapaus (10/13), hetkessä eläminen (8/13) ja irtautuminen jatkuvasta yhteydestä internetiin ja digitaalisiin viestintäkanaviin (*digital detox*) (7/13). Yksinkertaisimmillaan elämys sisältää ainoastaan kalastusta, syömistä ja nukkumista. Tällaisen ihmisyyden juurille palaamisen ja alkukantaisen elämäntyylin kokivat elämykselliseksi erityisesti ne, joiden kalastusmatkat suuntautuivat erämaa-alueille.

Niin että ollaan – – ihan pimennossa tästä maailman menosta. Et siin on sekin se oma merkityksensä. Että irrottautuu kokonaan omaan maailmaansa. Ja sitten se ihana se luonto ja – – ihmisen jotenkin niinkun sellasille alkujuurille palaaminen. (H5)

Kuusi haastateltavaa toi esille fyysisen rasituksen osana kalastuselämystä.

Kyllä se fyysinen rasitus voi liittyä huomattavastikin – – joihinkin elämyksiin, että monesti siellä kuitenkin kalastetaan ihan niinkun huomattavia tuntimääriä ja sitten nukkuminen saattaa jäädä vähän vähemmälle. Että siellä on psyyke ja fyysinen kunto aika kovilla kuitenkin, ainakin meidän reissuilla ollu niin. (H10)

Uutuusarvo

Uutuusarvon merkitys kalastuselämyksessä ei korostunut haastatteluissa yhtä yleisesti kuin edellä tarkasteltujen arvon ulottuvuuksien. Uutuusarvon kokeminen ja merkitys kalastusmatkailuelämyksen kokonaisuudessa näyttikin vaihtelevan voimakkaasti. Joillekin haastatelluille (6/13) se oli erittäin tärkeä yksittäinen arvo, josta ei oltu valmiita suuremmin joustamaan. Heille kohteen tuntemattomuus, arvoituksellisuus ja yllätyksellisyys sekä näiden elementtien mukaan tuomat uudet kokemukset olivat tärkeitä elämyksen mittareita.

Kyl me aika paljon ihan tarkotuksella ollaan koitettu vaihdella niitä paikkoja just sen takia, että tulis vähä myös uusia kokemuksia. Ku se on niin helppo tietyllä tavalla jämentää samoille paikoille. Niin sen takia on koitettu aina sillee vaihdella. (H8)

Monille (6/13) uutuusarvo liittyi haluun oppia uutta kalastusharrastuksesta. Haastavammissa kohteissa saalista saadakseen täytyy nähdä vaivaa, oivaltaa ja oppia uutta. Pitkäjänteisen yrittämisen, kalastustaidossa kehittymisen ja uusien oivallusten kautta saatu kala lisää elämyksellisyyttä.

Sitä saattaa koko päivän heittää – – tyhjää, ja sitten sinä oot siellä pajukossa ekana rämpiny ja vettä sattaa ja kaadut kymmenen kertaa vavan päälle silleen, että siellä on kaks vapaa poikki ja sitten se viimeinen vapa on vielä ehjä, ja sitten kun sä menet heittelemään ja sitten yhtäkkiä se nasahtaa ja satut saamaan kalan, niin kyllähän siinä on paljon elämyksiä siinäkin. Sitten tietenkin semmonen

onnistumisen tunne, että vaihat jonkun perhon, jonka oot järkeily siihen, että nuita net tuossa koko ajan syöpi, ja sitten onnistut, niin siinä on kans elämyksen aines. (H10)

Joillekin (5/13) elämykseen kuului tutustuminen ja kanssakäyminen uusien ihmisten kanssa.

– tosi nastaa tossa kalastamisessa on semmonen, että kun sä meet jonneki järjestetylle kalastusreissulle ja kun tutustut ihmisiin, niin siinähan tulee – vanhemmalla iälläkin sellasia niinku oikeita kavereita, joiden kanssa pitää kuitenkin sitte yhteyttä vielä myöhemmissäkin vaiheissa. Et se on musta jotenkin tosi semmonen asia, joka on tosi hauska. (H8)

Kolme haastateltavaa kertoi, että matkan suunnitteleminen sekä siihen liittyvä paikkojen kartoittaminen ja tutkiminen on tärkeä osa elämystä.

Mut ehkä sit se kaikkein herkullisin ja aina positiivisin osa, se on sellanen mist ei koskaan tuu pettymystä, niin se iso positiivinen osa on se valmistelu. Et kaikki tutkiminen ja kartat ja aikataulut ja se suunnittelu, niin tollasen kalastusreissun suunnitteluhan on kivaa. Se on ihan älyttömän kivaa. (H8)

Osalle taas kalastus ja kalastuselämys on muodostunut vuosittaisten kalastusmatkojen kautta selvästi paikkasidonnaiseksi eli tiettyyn kohteeseen liittyväksi.

Et meil on yks sellanen perinnepaikka, minne mennään joka vuosi, tonne Turun saaristoon. (H3)

Tilannearvo

Tilannearvolla tarkoitettiin tekijöitä, jotka joko edistävät tai estävät funktionaalisen tai sosiaalisen arvon syntymistä. Markkinoinnin ja tuotekehityksen näkökulmasta on tarkoituksenmukaista keskittyä niihin tekijöihin, joihin palveluntuottajilla on mahdollisuus vaikuttaa. Siksi tutkimuksessa kartoitettiin sitä, miten paljon haastateltavat arvostavat erilaisten palvelujen käyttömahdollisuutta matkansa aikana.

Haastatellut kalastusmatkailijat eivät olleet kovinkaan aktiivisia eivätkä kaikkein potentiaalisimpiakaan kalastuspalveluiden kuluttajia. Kalastusta vakavasti harrastavilla on usein jo valmiina kaikki tarvittavat välineet sekä tiedot ja taidot matkan itsenäiseen suunnittelemiseen ja sen käytännön toteuttamiseen. Haastatteluissa tulikin melko vahvasti esille oman tietotaidon käyttö ja henkilökohtaisen ponnistelun vaikutus kalastusmatkan onnistumiseen.

Jos mulla on paljon aikaa, niin mä haluan ite Google Mapsin satelliittikartasta kattoo, että missä mun mielestä näyttää kalaisalta, ite käydä kattoon sen paikan, ite valita ne perhot, ite päättää miten mä sen kalastan. – sen mä kestan vielä ihan hyvin, että mun kaverit kertoo, että ne on jotka tuntee paikan, että miten joku paikka kannattaa kalastaa, sen mä vielä hyväksyn. Mutta lähtökohtaisesti niin kyllä mun mielestä opastettu kala on eri asia, että se ei oo silloin ihan alusta asti pelkästään oma ansio. (H13)

Moni haastateltava kokikin ulkopuolisten tarjoamat kalastukseen liittyvät palvelut tarpeettomiksi. Etenkin kotimaassa palveluiden käyttäminen nähtiin jokseenkin turhaksi.

Haastatellut käyttivät aktiivisesti palveluita ainoastaan varsinaisen kalastusmatkan siirtävävaiheissa sekä erilaisissa alkuvalmisteluissa. Elintarvikeostosten lisäksi käytettiin kodin ja varsinaisen matkakohteen välille sijoitettavia majoitus- ja ravintolapalveluita. Muutama haastateltava oli käyttänyt joskus peseytymispalveluita (3/13), kuljetuspalveluita (2/13), opaspalveluita (2/13) tai välinevuokrausta (1/13). Opaspalveluja ja välinevuokrausta käytettiin lähinnä ulkomaila.

No tota viime kesänä me oltiin Venäjällä viikko ihan oppaan, suomalaisen oppaan, ja sellasen järjestetyn matkan kanssa, ja sit Norjassa me ollaan oltu oppaan kanssa kans, ja Ahvenanmaalla mä oon ollu oppaan kanssa sellasella järjestetyllä reissulla ja Tammisaaressa ja Ruotsissa. (H8)

Kaikki haastateltavat suhtautuivat kuitenkin palveluihin ja niiden käyttämiseen periaatteessa myönteisesti, ja niiden nähtiin tuovan joissakin tapauksissa lisäarvoa kalastuselämykseen.

Mutta sitten kun mennään tuommosiin, missä siitä oppaasta on hyötyä, niin kokenein mahdollinen mitä vaan löytyy, kellä on eniten sitä tietotaitoa sieltä ja joka on perehtynyt asioihin. Kokenut ei välttämättä tarkota ikää vaan sitä perehtyneisyyttä siihen ympäristöön missä se toimii. Siellä on niin paljon monesti muutakin mukavaa tarinaa, ja historiaa tulee sieltä ja liittyy siihen alueeseen ja ympäristöön. Siks monesti tuommoset on tosi kiehtovia. (H12)

Aktiivisten kalastajien suurin mielenkiinto kohdistui erilaisiin kuljetuspalveluihin sekä erämaassa sijaitseviin majoituspalveluihin. Suurimpia syitä palveluiden käyttämättömyyteen olivat niiden melko korkea hinta, palveluiden puute tai riittämättömyys sekä markkinoinnin heikkous.

Mut muutenki toi matkustuselämyskulttuuri on ehk painottunu just tonne Lappiin enemmän ja siellä aika paljon ulkomaisille turisteille ja venäläisille, nii ne hinnatki on kyl sit tosi korkeet. (H3)

Muista tilannearvoon liittyvistä asioista haastatteluissa tuli esille joitakin ilmastoon, vuodenaikoihin ja vallitseviin olosuhteisiin liittyviä havaintoja. Nämä kytkeytyivät myös elämyksen emotionaaliseen arvoon, etenkin aistihavaintoihin.

Keväällä istuu pilkillä ja aurinko paistaa, ja kun se aurinko jo lämmittää siellä päiväsaikaan, ihan kunnolla jo sillon toukokuussa. Niin kuulee, kun lumi sulaa, sen kuulee! (H5)

Sosiaalinen arvo

Sosiaalisella arvolla tarkoitetaan arvostuksen hakemista omissa verkostoissa ja yleisissä kalastukseen liittyvissä verkostoissa, esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Sosiaaliseen arvoon liittyy myös omien reissutarinoiden jakaminen kuvina tai videoina ulkopuolisille tai oman osaamisen jakaminen eteenpäin.

Haastatteluaineistossa sosiaalinen arvo tuli elämyksen arvon eri ulottuvuuksista esille kaikkein vähiten. Viisi haastateltavaa kertoi kalastusmatkaan liittyvien tarinoiden jakamisesta kuvatai videomateriaalina. Kahdelle haastateltavalle oli tärkeää kokemusten jakaminen sosiaalisessa mediassa ja erilaisilla kalastusfoorumeilla. Heistä toinen koki, että tarinoiden jakaminen ja tekeminen on myös merkittävä osa itse kalastuselämystä.

Kyllä se on tosi iso osa nykyään sitä, että siitä jää sitten se pysyvä juttu ja mä saan hyödynnettyä sen meidän elämyksen sitten myös jakoon. Että jos muistikortti katoais vikana päivänä vaikka tolla viime reissulla niin se ois – ei se nyt katastrofi ois, mutta se ois tosi tosi tosi iso menetys muuten onnistuneen reissun jälkeen, että kyllä se on iso. (H9)

Ainoastaan yksi haastateltava kertoi, että hän pyrkii suoraan vaikuttamaan omaan sosiaaliseen statukseensa kalastusmatkoilla ja niillä koetuilla onnistumisilla.

Kuvii tulee otettuu aina –. Niit on kiva laittaa eteenpäin, nii sit muutki on sillee et pääsispä kalastaa. – Kyl se, siin tulee heti vähä sellanen itsetuntoboosti. (H6)

Yksi aktiivisimpiin kalastusmatkailijoihin kuulunut haastateltava puolestaan koki sosiaalisen median ja erilaiset kalastusfoorumit osittain jopa negatiivisena asiana.

Suomessa on tämä somekäyttäytyminen aika aggressiivista, mitä mä oon seurailtu noita palstoja, ja mä oon tehny semmosen analyysin ite, että sä saat kalastaa tällä hetkellä Suomessa, se on ihan suvaittua hommaa, siitä ei kukaan sua syytä. Mutta sä et saa ottaa kalaa, etkä sä saa sitä vapauttaakaan. (H12)

Oman tietotaidon jakaminen ja opettaminen oli melko tärkeää kuudelle haastateltavalle. Taitojen välittäminen eteenpäin oli merkityksellistä kokeneemmille ja tiettyyn kalastustyyliin vahvasti erikoistuneille harrastajille. Etenkin perheelliset halusivat siirtää kalastukseen liittyvää tietotaitoaan omille lapsilleen.

— tietysti haluais niille lapsille antaa jotain uutta joko elämystä tai oppia, niin kyllähän sitä väkisin asennoituu siihen silleen, että sitä vähän niinkun opastaa ja neuvoo ja toivois, että ne sais saalistaja ja, koska siellä ollaan nyt kalalla, niin totta siinä on semmonen ihan erilainen käyttäytymismalli ainakin alkuun. (H11)

Tyypittely

Aineiston kalastusmatkailijat voidaan luokitella karkeasti neljään tyyppiin sen perusteella, mitkä arvoulottuvuudet korostuvat eniten heidän kalastusmatkailuelämyksissään. Näin tyyppitelynä suurimman ryhmän haastatteluaineistossa muodostivat yhteisöllistä arvoa korostavat kaveriporukassa kalastavat (6/13). Heille kalastusmatkailuelämyksen ytimessä on sosiaalinen kanssakäyminen sekä omien ilojen ja huolien jakaminen itselle tärkeiden ihmisten kanssa. Tyypillinen kaveriporukassa kalastava matkustaa kalastuskohteeseen aina samojen henkilöiden kanssa. Seurue koostuu yleensä joko pitkäaikaisista kavereista ja ystävistä tai omasta perheestä. Vaikka ”oma porukka” on tärkeä, voi mukana olla joskus joitakin uusia kavereiden kavereita, jotka ominaisuuksiltaan sopivat joukkoon hyvin. Myös paikkasidonnaisuus kuvaa usein näitä kalastusmatkailijoita. Ainakin osa heidän vuosittaisista kalastusmatkoistaan suuntautuu tuttuihin kohteisiin, joiden ympärille on vuosien saatossa syntynyt kiinteitä siteitä, muistoja ja perinteitä. Kaveriporukassa kalastusmatkaileville tärkeitä elämyksen osa-alueita ovat leirielämä, oman porukan kesken vakiintuneet perinteet ja sisäpiirijutut, leikkimieliset kilpailut ja niihin liittyvät seremoniat sekä palkinnot, yhteiset ruoanlaittamishetket ja mahdollisesti myös alkoholin nauttiminen osana seurustelua.

Luonnosta nauttijoiden (4/13) kalastuselämyksessä korostuvat emotionaaliset arvot. He matkustavat kohteisiin, joissa pääsee nauttimaan luonnonläheisyydestä ja koskemattoman luonnon kauneudesta. Tähän ryhmään kuuluvat arvostavat erityisesti kohteen rauhallisuutta, hiljaisuutta, alkuperäisyyttä ja visuaalisuutta. Vaikka luonnon alkuperäisyys on tärkeää, kohteen ei tarvitse välttämättä sijaita vaikeasti saavutettavassa erämaassa. Kohteessa voi olla myös rakennettua infrastruktuuria, erilaisia palveluita ja muita ihmisiä. Tärkeintä on, että alue on luonteeltaan rauhallinen ja rakennettu ympäröivän luonnon ehdoilla mahdollisimman luonnonläheiseksi. Luonnosta nauttijat ovat yleensä perehtyneet ja erikoistuneet jonkin tietyn kalalajin pyydystämiseen ja tiettyihin kalastustyyliihin. Siksi heille ovat tärkeitä luonnollisesti käyttäytyvät kalakannat. He voivat hyväksyä myös istutusten kautta kasvaneet ja villiintyneet kalakannat, mutta pyyntikokoisten kalojen istutuksiin pohjautuvissa kohteissa he eivät koe tavoittelevansa elämystä.

Uutuutta arvostaville *tutkimusmatkailijoille* (2/13) tärkeintä on tutustuminen uusiin kohteisiin. Kalastuselämyksen ydin rakentuu tuntemattomissa kohteissa saavutettaviin uusiin kokemuksiin. Tutkimusmatkailijat haluavat kokea mahdollisimman paljon uusia ja erilaisia kalastuskohteita. Uutuuden ohella merkitystä on ympäröivän luonnon esteettisyydellä ja alkuperäisyydellä sekä luonnollisilla kalakannoilla, ei niinkään saaliin määrällä tai koolla. Parhaiten heidän kaipaamiaan elämyksiä tarjoavat koskemattomat erämaa-alueet, ja niiden löytämiseksi ollaan valmiita tekemään pitkäjänteistä taustatyötä ja suunnittelua. Tuntemattomuuden ja tiedon vähäisyyden koetaan lisäävän matkan ja kohteen yllätyksellisyyttä. Itsensä haastaminen, omien rajojen testaaminen ja selviytyminen ovat osa matkan elämyksellisyyttä. Tämänkaltaiset matkat edellyttävät yleensä myös yhteen hioutunutta ja toimivaa matkaseuruutta. Tutkimusmatkailijoiden matkaseura koostuu usein useimmiten varsin tiiviistä ja pienestä ryhmästä, jossa vaihtuvuus on vähäistä. Kalastuselämys ei yleensä rakennu materiaaliseen luksukseen tai infrastruktuuriin vaan enemmänkin uusiin ainutlaatuisiin maisemiin, villiin luontoon sekä erilaisiin matkaan sisältyviin haasteisiin. Luksusta tutkimusmatkailijoille merkitsevät juuri erämaaelämän tarjoamien haasteiden ratkaiseminen ja niistä oppiminen.

Harrastukseen sitoutuneiden kalastusmatkailijoiden (1/13) elämyksessä funktionaalinen arvo korostuu enemmän kuin mikään muu arvoulottuvuus. Kalastusmatkakokemus rakentuu vahvasti varsinaisen kalastusaktiviteetin ympärille. Tärkeää on kalasaalis ja erityisesti suurien kalojen saaminen. Jos kalastuskohde ei näitä tarjoa, aluetta voidaan vaihtaa hyvinkin nopeasti. Tähän ryhmään kuului aineistossa vain yksi haastateltava, jolle tärkeää oli nimenomaan tietyn kalalajin tavoittelu. Harrastuksen erikoistuneisuutta ja vakavuutta kuvaa myös aktiivinen keskittyminen omaan tekemiseen ja sen kriittiseen arviointiin. Motiivina on jatkuva halu kehittyä kalastuksessa. Erilaisten kalastukseen liittyvien asioiden oivaltaminen ja oppiminen lisäävät matkan elämyksellisyyttä. Tietotaitoa vaihdetaan aktiivisesti keskustelemalla muiden samanhenkisten kalastajien kanssa.

Yhteenveto ja keskustelua tutkimuksesta

Haastatelluilla aktiivisilla kalastajilla kalastuselämys kytkeytyi vahvasti neljään tekijään: 1) kalastaminen ja saatu saalis (funktionaalinen arvo), 2) luonto ja luonnonläheisyys (emotionaalinen arvo), 3) ystävien ja/tai oman perheen kanssa vietetty aika (yhteisöllinen arvo) sekä 4) henkinen hyvinvointi (emotionaalinen arvo). Kokonaisuus on kuitenkin monimutkainen kokonaisuus, jossa yksi yksittäinen arvoulottuvuus harvoin määrittää elämyksen kokonaisarvoa, vaan se on osiensa summa. Elämyksen koettu arvo vaihtelee ihmisistä, tilanteista ja konteksteista riippuen (Vespestad ym., 2019).

Yhdessä oleminen ja yhteisen ajan viettäminen ystävien tai oman perheen kanssa oli kaikille haastatelluille tärkeä elämykseen vaikuttava asia. Vastaavia tuloksia on havaittu aiemmissa metsästysmatkailua (Komppula & Gartner, 2013; Komppula & Suni, 2013) ja kalastusharrastusta (Driver & Knopf, 1979) koskevissa tutkimuksissa. Kalastuselämys oli vahvempi, kun sen pystyi jakamaan itselle tärkeiden ihmisten kesken. Tämä korostui etenkin omien lastensa kanssa matkustelevilla aktiivikalastajilla. Yhdessä oleminen matkan aikana konkretisoitui muun muassa

leirielämänä, yhteisinä ruoanlaittohetkinä sekä tapoina ja perinteinä; nämä tulivat esille myös Komppulan ja Gartnerin (2013) tutkimuksessa. Matkaseurasta riippuen yhteisöllisyys ilmeni eri tavoin. Oman perheen kanssa yhteisöllisyys on erilaista kuin kaveriporukassa, jossa esimerkiksi alkoholin nauttiminen yhdessä seurustellen on usein tärkeä osa elämystä. Yhdessä oleminen ja tekeminen kytkeytyi vahvasti henkiseen hyvinvointiin sekä rentoutumiseen ja arjesta irtautumiseen. Kalastusmatkailijoiden neljästä tyypestä yleisin oli yhteisöllisyyttä arvostavat *kaveriporukassa kalastavat*. Myös Komppulan ja Sunin (2013) tutkimuksessa esiin tulleet ”vastuulliset metsästäjät” arvostivat yhteisöllisyyttä.

Kalastuselämyksen emotionaalinen arvo ja elämyksen eri ulottuvuuksiin liittyvät aistihavainnot (Gentile, Spiller & Noci, 2007) olivat kaikille haastatelluille merkittäviä. Kalastuskohdeelta toivottiin rauhaa, hiljaisuutta ja luonnonläheisyyttä. Henkisen hyvinvoinnin tavoittelemisen ja toteutumisen vaikuttivat ratkaisevasti haastateltujen kokemaan kalastuselämykseen. Henkinen hyvinvointi kytkeytyy moniin arvoihin ja elämyksen lähteisiin, esimerkiksi fyysiseen rasitukseen, yhdessä olemiseen sekä matkakohteen palveluihin ja ympäristöön. Tulokset ovat samansuuntaisia kuin Knopfin (1973) sekä Driverin ja Knopfin (1976) tutkimuksissa, joissa karotettiin kalastusharrastuksen tarjoamia henkisiä hyötyjä.

Luonnosta nauttijat oli haastatteluaineistossa toiseksi yleisin kalastusmatkailijatyyppe. Se on hyvin samantyyppinen ryhmä kuin Vespestadin ym. (2019) esittämä ”aidon tyylin luontomatkaileija” tai Komppulan ja Sunin (2013) tunnistama ”vastuullinen metsästysmatkailija”. Kaikki nämä matkailijatyypit arvostavat sekä luontoa että kohteen autenttisuutta. Kalastamisen haasteellisuus sekä luonnollisesti käyttäytyvän kalan saamisen edellyttämä vaivannäkö vahvistavat näiden matkailijoiden kalastuselämystä. Luonnosta nauttijat arvostavat sekä luontoa sinänsä että luonnosta oppimista. He ovat usein aktiivisia valikoivan kalastuksen harrastajia. Kaikki edellä esitetyt ominaisuudet kuvaavat myös ”vastuullisia metsästysmatkailijoita” (Komppula ja Suni, 2013).

Funktionaalinen arvo eli itse kalastamiseen kuuluvat asiat lukeutuivat niin ikään tärkeimpiin elämyksen arvoulottuvuuksiin. Tulos on yhdenmukainen aiempien kalastusharrastuksen kulutusorientaatiota käsitelleiden tutkimusten kanssa (Graefe, 1981; Graefe & Ditton, 1986; Graefe & Fedler, 1986). Kohteen ympäristön tulee olla kiinnostava ja kalakannan oikeanlainen sekä riittävän elinvoimainen. Kalastajalla tulee olla konkreettinen mahdollisuus saada saalista. Vaikka saaliilla selvästi oli merkitys elämyksen syntymiseen, saaliin saaminen ei ollut kuitenkaan yhtä tärkeää kuin esimerkiksi yhdessäolo tai luonnon rauhan kokeminen. Pawsonin, Glenin ja Paddan (2008) mukaan saalis on kalastajan ensisijainen tavoite, mutta tämä ei tarkoita sitä, että saalis halutaan aina pitää. Komppulan ja Sunin (2013) metsästysmatkailututkimuksessa havaittiin, että saaliin merkitys väheni iän myötä ja elämyksen kokonaisvaltaisuus kaikine arvoulottuvuuksineen korostui harrastusuran edetessä. Saaliin näkökulmasta metsästys ja kalastus eroavat toisistaan: kalastaja voi päästää saaliin takaisin veteen, mutta metsästäjällä saatu saalis ei voi enää palata luontoon. Saaliin käsite ja sen funktionaalinen arvo voidaankin ymmärtää näissä kahdessa harrastuksessa eri tavoin.

Uutuusarvon merkitys vaihteli huomattavasti haastateltujen kesken – toisille uudet asiat ja kokemukset olivat tärkeitä, toisille eivät. Uutuusarvo ilmeni kolmessa eri muodossa: kalastus-

harrastukseen liittyvänä uuden oppimisena, uusiin kalastusmatkailukohteisiin liittyvänä sekä uusiin ihmisiin liittyvänä. Komppulan ja Sunin (2013) metsästysmatkailututkimuksessa tuli esiin hyvin samanlaisia kokemuksia: uuteen kohteeseen liittyvän suunnittelu- ja tiedonhankintavaiheen kiehtovuus sekä kiinnostus uusia metsästyskohteita, metsästettäviä lajeja tai metsästysmuotoja kohtaan. Komppulan ja Sunin tutkimille metsästysmatkailijoille uutuudella näytti olevan suurempi merkitys kuin tässä tutkimuksessa haastatelluille kalastusmatkailijoille. *Tutkimusmatkailijoita*, joilla uutuusarvo oli kalastusmatkailussa kaikkein tärkeintä, oli haastatteluaineistossa vain kaksi, kun taas Komppulan ja Sunin (2013) tutkimista metsästäjistä lähes kaikki olisi voitu luokitella tutkimusmatkailijoiksi. Ero voi johtua siitä, että Komppulan ja Sunin haastateltavat eivät olleet vahvasti sitoutuneet yhteen tiettyyn metsästysmuotoon tai saaliseläimeen.

Myös tilanearvon rooli elämyksen ulottuvuutena vaihteli haastateltujen kesken. Tämä tukee Lüthjen (2010) huomiota, jonka mukaan toiset matkailijat pyrkivät varmistamaan elämysten määrän ja laadun keskittymällä siihen, että matkan ulkoiset puitteet ovat optimaaliset, kun taas toiset ovat tyytyväisiä siihen, että ylipäänsä kokevat elämyksiä.

Sosiaalista arvoa – eli arvostuksen ja maineen tavoittelua – ei haastatteluissa isommin tuotu esille. Tämä voi johtua siitä, että suomalainen kansanluonne ei korosta itseä vaan pikemminkin vaatimattomuutta hyveenä (Heinonen & Autio, 2013). Selvimmin sosiaalisen arvon toi esiin *harrastukseen sitoutunut kalastusmatkailija* – joka haastatteluaineistossa oli ainoa tämän tyyppin edustaja. Mainittu tyyppi muistuttaa Komppulan ja Sunin (2013) aineistossa tunnistettua ”suorituskeskeistä metsästysmatkailijaa”. Kyseistä tyyppiä voisi myös kutsua trofeen metsästäjäksi. Harrastukseen sitoutuneen kalastusmatkailijan ollessa aktiivinen ”pyydystä ja päästä”-kalastuksen harrastaja niin sanotun trofeen (metsästysmuiston) muodostavat valokuva saaliista ja sen tarkat kokoa koskevat tiedot. Kaikkein eniten harrastukseen sitoutuneen kalastusmatkailijan elämyksessä korostui kuitenkin funktionaalinen arvo eli itse kalastaminen. Tältä osin harrastukseen sitoutunut kalastusmatkailija muistuttaa Vespestadin ym. (2019) tutkimuksessa todettua *state of being* -tyyliä, jossa tunnusomaista on täydelliseen suoritukseen pyrkiminen.

Johtopäätökset ja tulosten arviointi

Tutkimuksessa pyrittiin – tietävästi ensimmäistä kertaa – hahmottamaan kalastusmatkailuelämyksen arvoa asiakkaalle. Tulokset osoittivat, että kalastusmatkailukokemus on enemmän kuin pelkkä kalastuskokemus. Tämä havainto tukee Komppulan ja Sunin (2013) sekä Komppulan ja Gartnerin (2013) metsästysmatkailua koskevien tutkimusten tuloksia. Vakavan harrastuksen harjoittaminen kaukana kotoa, usein erämaisissa olosuhteissa, mahdollistaa täydellisen irtautumisen arjesta sekä keskittymisen harrastukseen ja hyvään seuraan. Harrastaminen tavanomaisen ympäristön ulkopuolella, uusissa kohteissa ja uudenslaisissa olosuhteissa, tuottaa myös uutuusarvoa. Kaikki nämä ulottuvuudet yhdessä voivat tehdä matkasta unohtumattoman ja harrastuskokemuksesta intensiivisemmän ja laajemman kuin normaaliympäristössä (Quan & Wang, 2004). Vakavaan harrastukseen perustuvassa *special interest* -matkailussa kohde valitaan harrastuksen harjoittamismahdollisuuksien perusteella (Trauer, 2006). Tämä liittyy matkustusmotivaatioteorioissa esitettyyn kehittymisen tarpeeseen (*competence-mastery*, ks. esim. Ryan &

Glendon, 1998), ei matkailuelämyksen tutkimuksessa usein korostettuun hedonismiin (esim. Kim, Ritchie & McCormick, 2012).

Tutkimuksen pohjalta voidaan esittää, että Shethin ym. (1991) malli täydennettynä yhteisöllisyyden kaksiulotteisella (perheyhteisö, kaveriyhteisö) arvolla soveltuu aiempia matkailuelämyksen viitekehyksiä paremmin harrastuspohjaisen matkailuelämyksen tarkasteluun. Yhteisöllisyyden merkitys ja sen arvostus on tullut esille aiemmissa harrastematkailututkimuksissa, jotka ovat koskeneet muun muassa kalastusta (Soppela, 2009), metsästystä (Komppula & Gartner, 2013; Komppula & Suni, 2013; Suni & Pesonen, 2019), kiipeilyä (Rickly, 2017; Vespstad ym., 2019) ja melontaa (Sharpe, 2005). Esimerkiksi Sunin ja Pesonen (2019) tutkimuksen mukaan suomalainen metsästäjä harrastaa metsästystä yleensä mielellään yksin, mutta metsästysmatkalle lähdetään kuitenkin mieluummin perheen tai ystävien kanssa. Vaikka monissa harrasteissa varsinainen suoritus tehdään yksin, kokemusten jakaminen muiden tiettyyn yhteisöön kuuluvien kanssa voi olla tärkeää. Etenkin harrastukseen liittyvien matkojen aikana koetut elämykset jaetaan usein perheen, ystävien tai muiden harrastajien kesken matkan aikana ja/tai matkan jälkeen.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tulosten uskottavuus viittaa siihen, vastaako tutkijan tulkinta tutkittavien käsityksiä ja onko tutkimukseen osallistuneista annettu tietoa läpinäkyvästi (Tuomi & Sarajärvi, 2009). Vahvistuvuudella taas tarkoitetaan sitä, että erilaisin tekniikoin pyritään varmistamaan, että tulkinnat saavat tukea toisista vastaavaa ilmiötä tarkastelleista tutkimuksista (Tuomi & Sarajärvi, 2009). Tutkimuksessa käytettiin lumipallo-otantaa, jotta haastateltujen joukko ei olisi vinoutunut iän, asuinpaikkakuntien, ammattien tai muiden sosiodemografisten tai harrastukseen itseensä liittyvien tekijöiden mukaan. Tutkijatriangulaatiolla varmistettiin tulkintojen vakiintuneisuus (Tuomi & Sarajärvi, 2009).

Tutkimuksen tarkoituksena ei ollut löytää yleistettäviä tuloksia suomalaisten kalastusmatkailijoiden elämyksistä vaan pikemminkin tuoda lisäymmärrystä siihen, millaisista tekijöistä kalastusmatkailuelämyksen arvo muodostuu. Vaikka pienen näytteen uskottavuudelle ja vahvistuvuudelle asettamat rajoitukset tunnistettiin, aineiston keruu lopetettiin saturoitumisen vuoksi eli uudet haastattelut eivät tuoneet enää uusia näkökulmia tulkintaan (Tuomi & Sarajärvi, 2009). Myöhemmissä tutkimuksissa voidaan kvantitatiivisesti selvittää, miten yleisesti ja miten vahvoina eri arvoulottuvuudet esiintyvät kalastusmatkailijoiden elämyksissä. Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää arvodimensioiden operationalisoinnissa.

Kiitokset

Tutkimus on toteutettu Maa- ja metsätalousministeriön luonnonvaraosaston rahoittamassa *Vapakalastuksen säätelyn uudet menetelmät ja mekanismit* -hankkeessa (1.5.2018–31.3.2019), jonka johtajana toimi professori Anssi Vainikka Itä-Suomen yliopiston ympäristö- ja biotieteiden laitokselta. Kiitämme myös KTM Nora Kettusta, joka osallistui aineiston ensimmäisten haastateltujen keruuseen ja litterointiin lukuvuonna 2015–2016 yhdessä artikkelin toisen kirjoittajan kanssa.

Lähteet

- Arlinghaus, R. (2006). On the apparently striking disconnect between motivation and satisfaction in recreational angling: The case of catch orientation of German anglers. *North American Journal of Fisheries Management*, 26, 592–605. <https://doi.org/10.1577/M04-220.1>
- Bryan, H. (1977). Leisure value systems and recreational specialization: The case of trout fishermen. *Journal of Leisure Research*, 9, 174–187.
- Driver, B. L., & Knopf, R. C. (1976). Temporary escape – One product of sport fisheries management. *Fisheries*, 1(2), 21–29.
- Eriksson, A., & Kovalainen, P. (2008). *Qualitative methods in business research*. London: Sage.
- Gentile, C., Spiller, N., & Noci, G. (2007). How to sustain the customer experience: An overview of experience components that co-create value with the customer. *European Management Journal*, 25, 395–410. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2007.08.005>
- Graefe, A. R. (1981). Understanding diverse fishing groups: The case of drum fishermen. *Marine Recreational Fisheries*, 6, 69–79.
- Graefe, A. R., & Ditton, R. B. (1986). Bay and offshore fishing in the Galveston bay area: A comparative study of fishing patterns, fishermen characteristics and expenditure. *North American Journal of Fisheries Management*, 6, 192–199.
- Graefe, A. R., & Fedler, A. J. (1986). Situational and subjective determinants of satisfaction in marine recreational fishing. *Leisure Sciences: An Interdisciplinary Journal*, 8, 275–295. <https://doi.org/10.1080/01490408609513076>
- Grönroos, C. (2011). Value co-creation in service-logic: a critical analysis. *Marketing Theory*, 11, 279–301. <https://doi.org/10.1177%2F1470593111408177>
- Heinonen, V., & Autio, M. (2013). The Finnish consumer mentality and ethos: At the intersection between East and West. Teoksessa V. Heinonen & M. Peltonen (toim.), *Finnish consumption – An emerging consumer society between East and West* (s. 42-85). Helsinki: The Finnish Literature Society.
- Holbrook, M. B. (1999). Introduction to consumer value. Teoksessa M.B. Holbrook (toim), *Consumer value: A framework for analysis and research* (s. 1–28). London: Routledge.
- Kauppila, P., & Karjalainen, T. P. (2012). A process model to assess the regional economic impacts of fishing tourism: A case study in northern Finland. *Fisheries Research*, 127-128, 88–97. <https://doi.org/10.1016/j.fishres.2012.05.004>
- Kim, J.-H., & Ritchie, J. R. B. (2014). Cross-cultural validation of a Memorable Tourism Experience Scale (MTES). *Journal of Travel Research*, 53, 323–335. <https://doi.org/10.1177%2F0047287513496468>
- Kim, J.-H., Ritchie, J. R. B., & McCormick, B. M. (2012). Development of a scale to measure memorable tourism experiences. *Journal of Travel Research*, 51, 12–25. <https://doi.org/10.1177%2F0047287510385467>
- Knopf, R. C., Driver, B. L., & Bassett, J. R. (1973). Motivations for fishing. *Transactions of the 38th North American Wildlife and Natural Resources Conference*, 38, 191–204.

- Komppula, R. (2017). Matkailumarkkinointi. Teoksessa J. Edelheim & H. Ilola (toim.), *Matkailututkimuksen avainkäsitteet* (s. 132–136). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Komppula, R., & Gartner, B. (2013). Hunting as a travel experience: An autoethnographic study of hunting tourism in Finland and in the USA. *Tourism Management*, 35, 168–180. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2012.06.014>
- Komppula, R., & Suni, J. (2013). Identifying hunting tourist types – An exploratory case study from Finland. *Tourism Review*, 68(1), 48–61. <https://doi.org/10.1108/16605371311310075>
- Konu, H. (2016). *Customer involvement in new experiential tourism service development: Evidence in well-being and nature tourism contexts*. (Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, No 123.) Joensuu.
- Larsen, S. (2007). Aspects of a psychology of the tourist experience. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 7, 7–18. <https://doi.org/10.1080/15022250701226014>
- Lüthje, M. (2010). Miten matkailijat hankkivat elämyksiä? Havainnot matkailijoiden toimintaperiaatteista internetin keskusteluryhmässä. *Matkailututkimus*, 6(1-2), 30–49.
- Markuksela, V. (2009). *Sitoutuneet vapaa-ajankalastajat harrastajina ja matkailijoina*. (Oulun yliopiston taloustieteiden tiedekunnan tutkimuksia, 48.) Oulu.
- Markuksela, V. (2013). “Aisti kuin kala”: *Etnografia vetouistelun veljeskunnan kilpailukäytännöstä*. (Acta Universitatis Lapponiensis 249.) Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Palmer, A. (2010). Customer experience management: A critical review of an emerging idea. *Journal of Services Marketing*, 24, 196–208. <https://doi.org/10.1108/08876041011040604>
- Pawson, M. G., Glenn, H., & Padda, G. (2008). The definition of marine recreational fishing in Europe. *Marine Policy*, 32, 339–350. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2007.07.001>
- Pohja-Mykrä, M., & Kurki, S. (2018). *Erätalouden kehittäminen Suomessa*. (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta, Policy Brief 19/2018). Valtioneuvoston kanslia.
- Puusa, A. (2011). Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Menetelmäviidakon raivaajat: Perusteita laadullisen tutkimustavan valintaan* (s. 114–125). Helsinki: Johtamistaidon opisto, JTO.
- Puusa, A., & Juuti, P. (2011). Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Menetelmäviidakon raivaajat: Perusteita laadullisen tutkimustavan valintaan* (s. 47–57). Helsinki: Johtamistaidon opisto, JTO.
- Quan, S., & Wang, N. (2004). Towards a structural model of the tourist experience: An illustration from food experiences in tourism. *Tourism management*, 25, 297–305. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(03\)00130-4](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(03)00130-4)
- Rickly, J. M. (2017). “I’m a Red River local”: Rock climbing mobilities and community hospitalities. *Tourist Studies*, 17, 54–74. <https://doi.org/10.1177%2F1468797616685648>
- Ryan, C. (2010). Ways of conceptualizing the tourist experience: A review of literature. *Tourism Recreation Research*, 35(11), 37–46. <https://doi.org/10.1080/02508281.2010.11081617>

- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141>
- Ryan, C., & Glendon, I. (1998). Application of leisure motivation scale to tourism. *Annals of Tourism Research*, 25, 168–184. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(97\)00066-2](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(97)00066-2)
- Räikkönen, J. (2017). Elämykset. Teoksessa J. Edelheim & H. Ilola (toim.), *Matkailututkimuksen avainkäsitteet* (s. 153–157). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Sharpe, E. K. (2005). Delivering communitas: Wilderness adventure and the making of community. *Journal of Leisure Research*, 37, 255–280. <https://doi.org/10.1080/00222216.2005.11950053>
- Sheth, J. N., Newman, B. I., & Gross, B. L. (1991). Why we buy what we buy: A theory of consumption values. *Journal of Business Research*, 22, 159–170. [https://doi.org/10.1016/0148-2963\(91\)90050-8](https://doi.org/10.1016/0148-2963(91)90050-8)
- Soppela, J. (2009). *Lohenkalastajan monet kasvot: Vertaileva typologiatutkimus kalastusmatkailun vetovoimatekijöistä sekä kalastuksesta harrastuksena Lapin ja Kuolan niemimaan lohijoilla.* (Acta Universitatis Lapponiensis 172.) Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Soutar, G. N., Lee, J. A., & Jenkins, N. (2008). What type of value drives intentions to visit WA coastal destinations? Teoksessa D. Spanjaard, S. Denize & N. Sharma (toim.), *Shifting the focus from mainstream to offbeat* (s. 1–6). University of Western Sydney: Promaco Conventions Pty.
- Stebbins, R. A. (1992). *Amateurs, professionals and serious leisure.* Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Suni, J., & Pesonen, J. (2019). Hunters as tourists – An exploratory study of push-pull motivations. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 19, 175–191. <https://doi.org/10.1080/15022250.2017.1407668>
- Sweeney, J. C., & Soutar, G. N. (2001). Consumer perceived value: The development of a multiple item scale. *Journal of Retailing*, 77, 203–220. [https://doi.org/10.1016/S0022-4359\(01\)00041-0](https://doi.org/10.1016/S0022-4359(01)00041-0)
- Tapachai, N., & Waryszack, R. (2000). An examination of the role of beneficial image in tourist destination selection. *Journal of Travel Research*, 39, 37–44. <https://doi.org/10.1177/2F004728750003900105>
- Tiitinen, J. (2007). *Lohirengistä kalastusmatkailuyrittäjiksi: Kalastusmatkailu Suomessa 1850-luvulta 2000-luvun vaihteeseen.* Väitöskirja. Joensuun yliopisto, Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta.
- Trauer, B. (2006). Conceptualizing special interest tourism – Framework for analysis. *Tourism Management*, 27, 183–200. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2004.10.004>
- Tsaur, S.-H., & Liang, Y.-W. (2008). Serious leisure and recreation specialization. *Leisure Sciences: An Interdisciplinary Journal*, 30, 325–341. <https://doi.org/10.1080/01490400802165115>
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (6. uud. laitos). Helsinki: Tammi.
- Vargo, S. L., & Lusch, R.F. (2004). Evolving to a new dominant logic for marketing. *Journal of Marketing*, 68, 1–17. <https://doi.org/10.1509%2Fjmk.68.1.1.24036>

- Vespestad, M. K., Lindberg, F., & Mossberg, L. (2019). Value in tourist experiences: How nature-based experiential styles influence value in climbing. *Tourist Studies*, 19, 453–474. <https://doi.org/10.1177/1468797619837966>
- Williams, P., & Soutar, G. N. (2009). Value, satisfaction and behavioral intentions in adventure tourism context. *Annals of Tourism Research*, 36, 413–438. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2009.02.002>
- Woodruff, R. B. (1997). Customer value: The next source for competitive advantage. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 25(2), 139–153. <http://dx.doi.org/10.1007/BF02894350>

Miten sääntelyä muuttamalla voitaisiin ohjata kalastusta enemmän taloudellista arvoa luovaan suuntaan?¹

Eelis Paukku

Abstract

Fishing tourism is a growing industry in Finland, generating significantly more value than commercial fishing. Fishing tourism also generates more value to rural areas with fewer economic activities. The value generated by fishing could be increased through promoting fishing tourism. There is no national research on regulation harmful to fishing tourism in Finland. In this article, first, a literature review on value creation in fishing tourism and commercial fishing is presented. After that, the regulations affecting fishing tourism and commercial fishing from the perspective of promoting these industries in a sustainable way are compared. The findings of this study indicate that the current fishing permit system in Finland favours commercial fishing at the expense of fishing tourism. The other conclusion is that permit-based fishing tourism could be significantly promoted without giving up the regulatory goals. In some cases, value generated by fishing could be promoted by restricting commercial fishing. In conclusion, it can be stated that the current regulations restricting fishing tourism are overly strict in comparison to the regulations governing commercial fishing. Value generated by fishing tourism could be significantly increased by increasing officials' decision-making powers in granting fishing tourism permits.

Keywords: fishing tourism, theory of regulation, commercial fishing

Johdanto

Viime aikoina luontoon liittyvä matkailu ja sen mukana myös kalastusmatkailu ovat nousseet tärkeämpään osaan syrjäisten alueiden taloudessa (Kauppila & Karjalainen, 2012). Luontomat-
kailu hyödyttää erityisesti sellaisia alueita, jotka eivät hyödy muusta matkailusta (Camară & Munteanu, 2016). EU:n politiikassa kalastusmatkailu on ollut painopistealueena jo 1990-luvun

1 Tutkimus on osa Suomen Akatemian Strategisen tutkimisneuvoston rahoittamaa hanketta *Sopeutuminen sinisen kasvun avaimena* (n:o 312652).

alusta lähtien (Padin, Lima, Pardellas & Xulio, 2016), mutta Suomessa kalastusmatkailua ja sen roolia ei juuri huomioida sääntelyssä tai politiikassa. Kalaresurssit ovat rajallisia, ja siksi niiden jakaminen eri kalastuksen muotojen välillä ja niiden sisällä aiheuttaa erilaisia konflikteja. Kalastusmatkailu kilpailee resursseista erityisesti kaupallisen kalastuksen kanssa (Moksness ym., 2011). Kaikilla alueilla vapaa-ajankalastus ja kalastusmatkailu eivät kuitenkaan merkittävästi haittaa toisiaan (Tiitinen, 2007, s. 158–159).

Tämän artikkelin tarkoituksena on selvittää, miten nykyinen lainsäädäntö ja muu julkisen vallan asettama sääntely vaikuttavat eri kalastuksen muotoihin, miten kalastuksen eri muodot tuottavat taloudellista arvoa ja miten sääntelyä kehittämällä voitaisiin parantaa kalastusmatkailun edellytyksiä Suomessa. Tarkasteltavana on sekä sisävesillä että merialueilla tapahtuva kalastus. Kotitarvekalastuksen tai virkistyskalastuksen tuottama taloudellinen tai muu arvo ei ole mukana tarkastelussa, mutta niiden mahdollisia konflikteja kaupallisessa tarkoituksessa tapahtuvan kalastuksen kanssa käsitellään. Kotitarve- ja virkistyskalastuksella tarkoitetaan laissa käytännössä kaikkea muuta kuin kaupallisessa tarkoituksessa tapahtuvaa kalastusta (HE 192/2014 vp, s. 32). Kalastusmatkailun edistämistä vesiympäristöjen tilaa parantamalla ei tarkastella, koska vesielinkeinojen tukemisesta on tuoretta tutkimusta (Paukku, 2019). Myös valtiontuen rooli kalastusmatkailussa jää tarkastelun ulkopuolella, vaikka se onkin ollut keskeinen elinkeinon kehittämisessä (Tiitinen, 2007, s. 135–137).

Koska tutkimuksen kohteena on kalastukseen vaikuttava sääntely ja se, miten sääntely kohtelee eri kalastuksen muotoja, kalastuksen käsitteet määritellään pääasiassa lainsäädännön näkökulmasta. Kalastusmatkailun määrittelyssä huomioidaan kuitenkin myös sen määrittely alaa koskevassa kirjallisuudessa, koska kalastusmatkailua koskeva lainsäädäntö on kohtuullisen tuoretta eikä lainsäädännöllinen käsitteistö ole vielä kovin vakiintunutta.

Kaupallisella kalastuksella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kalastusta, jonka tarkoituksena on kalastus pääasiassa kalojen myyntitarkoituksessa. Termi johtuu lainsäädännöstä, tarkemmin sanottuna kalastuslain (379/2015) 4 §:n kohdasta 17. Termiä ei pidä sekoittaa ilmaisuun *kaupallisessa tarkoituksessa tapahtuva kalastus*, jolla viitataan sekä kaupalliseen kalastukseen että kalastusmatkailuun, kun tarkoituksena on erottaa ne *kotitarve- ja virkistyskalastuksesta*. *Kalastusmatkailulla* on yleensä tarkoitettu matkailua, jossa kalastus on pääasiallinen syy matkalle lähtemisessä eikä osa muita aktiviteetteja (Hänninen & Tonder, 2001). Keskeinen ero kalastusmatkailun ja kaupallisen kalastuksen välillä on se, onko tavoitteena kalan ravintokäyttö vai kalastukseen ja vesiluontoon liittyvät elämykset. *Taloudellisen arvon tuottamisella* tarkoitetaan sitä, miten elinkeino tuottaa rahallista hyötyä elinkeinonharjoittajille ja ympäröivälle yhteiskunnalle.

Tutkimus on pääasiassa oikeustieteellinen, vaikka siinä on käytetty liiketaloustieteille tyypillisiä menetelmiä. Aluksi perehdytään ilmiöön ja sen suomalaisen kontekstiin: kirjallisuuskatsauksen pohjalta tarkastellaan kaupallista kalastusta ja kalastusmatkailua liiketoimintana sekä näiden tuottamaa taloudellista arvoa. Tämän jälkeen tarkastellaan, miten sääntely kohtelee elinkeino- ja kalastusmatkailua. Kansallisen lainsäädännön lisäksi tarkastellaan Suomeen vaikuttavaa EU-sääntelyä. Tässä metodina toimii lainsäädännön sisältöä tarkasteleva käytännöllinen lainoppi eli lainoppi, jossa pyritään tulkitsemaan sääntelyn sisältöä (Aarnio, 2011, s. 104–105). Tukevana metodina toimii sääntelyteoria, joka tarkastelee lainsäädännön vaikutuk-

sia toimijoiden päätöksentekoon (Määttä, 2016). Tarkemmin ilmaistuna käytetty teoria on normatiivinen sääntelyteoria, jossa tarkastellaan sitä, millainen sääntely auttaisi tietyn tavoitteen saavuttamisessa (Määttä, 2002, s. 133–134). Artikkelin keskusteluosassa tuloksia verrataan aikaisempaan kirjallisuuteen. Lopuksi esitetään johtopäätökset: vastataan tutkimuskysymyksiin sekä esitetään keinoja ja suosituksia kalastusmatkailun kehittämiseen sääntelyllä.

Taloudellinen arvo ja kalavarojen kestävä käyttö

Kalastusta tutkivan luonnonvarataloustieteen lähtökohta on, että kalavaroja hyödyntäminen on tehokkainta korkeimmalla kestävä hyödyntämisen tasolla (Conrad, 2011, s. 32–59). Tämä on myös Suomen ja EU:n kalastuspolitiikan lähtökohta. Tästä huolimatta Suomessa kalastetaan useita kalalajeja yli kestävä enimmäistason (Erkinaro ym., 2018). Kalavarojen kestävä käytön ylittyessä kaikki menettävät kalasaalista, koska kalakannat eivät uusiudu samaa vauhtia kuin niitä kalastetaan. Näin elinkeinon harjoittamisen mahdollisuudet tulevaisuudessa heikenevät. Kalakantoja, erityisesti vaelluskaloja, suojataan tyypillisesti kalastuksen ajallisilla rajoituksilla (Conrad, 2011, s. 49). Suomessakin on käytössä tällaisia rajoituksia (Valtioneuvoston asetus kalastuksesta (1360/2015) 1 § kalakantojen ajallisista rauhoituksista). Yleisin menetelmä kalastuksen kestävyuden sääntelyyn on ns. TAC-menetelmä (*total allowable catch*), jolla rajoitetaan kokonaissaaliin määrää (Conrad, 2011, s. 50). Myös EU:n yhteinen kalastuspolitiikka perustuu tähän menetelmään: kalakantojen kestävä hyödyntämisen taso määritellään alueittain, minkä jälkeen kiintiöt jaetaan jäsenvaltioille, jotka voivat jakaa ne kalastajille (Neuvoston asetus yhteisestä kalastuspolitiikasta). Menetelmä on kalakanta- ja vesialuekohtainen, mutta se kattaa ainoastaan merivedet. Jäsenvaltioiden sisävesillä noudatetaan kunkin jäsenvaltion omaa kalastuspolitiikkaa (Neuvoston asetus yhteisestä kalastuspolitiikasta, artikla 1, osa VIII ja osa X).

Kaupallista kalastusta harjoitetaan sekä teollisessa mittakaavassa että pienimuotoisesti. Kaupallisessa kalastuksessa lopullinen maksaja on tyypillisesti kalaa ravinnokseen käyttävä taho. Tuotteet jaetaan yleensä ns. bulkkikalaan eli suuren tuotantomäärien halpoihin kalatuotteisiin sekä korkeamman arvon tuoreisiin kaloihin (Hamilton-Hart & Stringer, 2016). Koska taloudellinen arvo kaupallisessa kalastuksessa riippuu kalan määrästä, kalakantoja pyritään kalastamaan niin suuria määriä kuin sääntelyn ja ympäristön puitteissa on mahdollista (Kasulo & Perrings, 2006). Kalastuksesta pyritään tekemään mahdollisimman tehokasta eli kustannuksia pyritään minimoimaan saalistettua kalaan kohden (Hamilton-Hart & Stringer, 2016). Lisäksi kalastuksen tulee olla ympäristön kannalta kestävä, koska muutoin menetetään kaupallisen kalastuksen pitkän aikavälin mahdollisuudet (Kasulo & Perrings, 2006).

Kaupallisessa kalastuksessa merkittävin osa luodusta arvosta syntyy kalastajien tekemästä työstä, jonka lopputuloksena on jalostuskelpoista saaliskalaa (Naji, Araba, Benabdellah & Dehaoui, 2015). Myös työpaikoista suurin osa liittyy itse kalastustoimintaan; jalostuksen ja jälleenkäsittelyn työllistävyys tuotettua kalatonnia kohden on huomattavasti pienempi (Naji ym., 2015). Taloudellista arvoa pystytään kaupallisessa kalastuksessa lisäämään tehostamalla kalastusta ja kalan käsittelyketjua sekä kalastamalla ympäristön kannalta kestävämmällä tavalla, koska tämä mahdollistaa kalastuksen myös tulevaisuudessa. Tällöin ei kuitenkaan voida luoda lisää

arvoa jo kalastettua ravintokalaa kohden juuri lainkaan, vaan arvo syntyy kalan käsittelyketjun tehostamisesta (Hamilton-Hart & Stringer, 2016). Kalan käsittelyketju ja erityisesti jälleenvyynti keräävätkin usein merkittävimmän osan kalastuksen tuotoista (Naji ym., 2015). Kaukallisen kalastuksen tuotteet toimivat ravinnonlähteinä muiden ravinnonlähteiden joukossa ja niiden kanssa kilpailien, mikä rajoittaa mahdollisuuksia tuottaa lisää taloudellista arvoa kalaa kohden. Suomessa merkittävä osa ammattikalastuksen kalansaaliista päättyy eläinten rehuksi (Luonnonvarakeskus, 2018). Kalan loppukäyttö vaikuttaa myös siitä saatavaan arvoon, vaikka eri kalalajien käytettävyyden eri loppukäyttötarkoituksiin vaihtelee merkittävästi, eikä kalantuottaja pysty juuri vaikuttamaan näihin asioihin.

Kalastusmatkailun tuottamaa hyötyä on tutkittu melko laajasti eri puolilla maailmaa. Matkailun tuottamat taloudelliset hyödyt jaotellaan tyypillisesti suoriin ja epäsuoriin (Kauppila & Karjalainen, 2012). Suoria hyötyjä tuo matkailijoiden rahankäyttö erilaisiin palveluihin ja tavaroihin, kuten majoitukseen, ateriointiin ja vähittäiskaupan tuotteisiin. Epäsuoriksi hyödyiksi taas on katsottu hyödykkeiden toimittaminen niille yrittäjille, jotka hyötyvät suoranaisesti matkailusta. Kalastusmatkailulla on katsottu olevan myös muita kuin taloudellisia hyötyjä. Tällaisia ovat muun muassa sosioekonomiset vaikutukset elinkeinorakenteen monipuolistuessa sekä kalastukseen liittyvän kulttuurin säilyttäminen ja sen tukeminen (Padín, Lima & Pardellas, 2016). Kalastusmatkailu voi osaltaan edistää myös alueen luontoarvojen huomioimista, koska esimerkiksi veden laatu vaikuttaa keskeisesti siihen, kuinka arvokkaana asiakkaat pitävät matkailukokemusta (Lee, 2016, s. 788).

Kalastusmatkailun tuottama rahallinen arvo kalaa kohden on olennaisesti suurempi kuin kaupallisessa kalastuksessa. On arvioitu, että kalastusmatkailussa pyydystetyn kalan tuottama arvo on kymmenen kertaa suurempi kuin kaupallisessa kalastuksessa (Cap Gemini Ernst & Young, 2003). Myös ympäröivälle alueelle kalastusmatkailu tuottaa taloudellista arvoa merkittävästi enemmän kuin kaupallinen kalastus. Arvoa syntyy kalastusmatkailuyritysten lisäksi useille muillekin matkailu- ja palvelutoimialojen yrityksille. (Kauppila & Karjalainen, 2012.) Esimerkiksi Tornionjoella yhden kalastusmatkailussa kalastetun lohen arvo on noin 1320 euroa (Maa- ja metsätalousministeriö, 2018, s. 53). Kalastusmatkailusta aiheutuu myös kustannuksia ympäröivälle yhteiskunnalle. Kalastusmatkailu vaatii tuekseen monimutkaisempaa ja siten kalliimpaa infrastruktuuria kuin kaupallinen matkailu – toisaalta infrastruktuurin vaatimat investoinnit saattavat virkistää paikallista taloutta (Camará & Munteanu, 2016, s. 201). Kalastusmatkailu voi lisätä työpaikkoja alueella. Kalastukseen osallistuvien tahojen lisäksi työpaikkoja syntyy etenkin ravintolapalveluihin ja kuljetukseen, mutta pienemmässä määrin muihinkin palveluihin (Gurung & Thing, 2016, s. 56). Kalastusmatkailun oheispalvelut tuottavat paikkakunnalle jäävää verotuloa, ja näin kalastusmatkailu hyödyttää paikkakuntaa ja aluetta enemmän kuin kaupallinen kalastus, jossa merkittävä osa rahasta valuu vähittäismyyntiin ja jalostukseen (Kauppila & Karjalainen, 2012; Naji ym., 2015).

Kalastusmatkailu voi aiheuttaa ympäristöhaittoja. Eräillä alueilla kalastusmatkailu on joutanut joidenkin kalakantojen kestävämpään kalastukseen, minkä vuoksi kalastusmatkailua on säädelty voimakkaasti erilaisilla kiintiöillä ja rajoituksilla (Moksness ym., 2011). Kannattava kalastusmatkailu edellyttää riittävän suurien vesialueiden käyttöä sekä riittävän suurien mat-

kailijaryhmiä, mikä vaikuttaa väistämättä jollain tavalla ympäristön tilaan sekä muiden luonnonvarojen käyttäjien oikeuksiin (HE 192/2014 vp, s. 41). Haitallisia vaikutuksia on onnistuttu rajoittamaan esimerkiksi kohdistamalla matkailua itse kalastuksen sijaan muuhun kaloihin liittyvään toimintaan, kuten kalojen katseluun (Vianna, Meekan, Pannell, Marsh & Meeuwig, 2012). Suomessa kalasaalis on kuitenkin usein olennainen osa kalastusmatkaa – joskin saaliin merkitys vaihtelee kalastajatyypeittäin (Markuksela, 2009, s. 192–193). Luontoarvoiltaan arvokas sijainti vaikuttaisi joka tapauksessa olevan tärkeää kalastusmatkailuyrityksille (Tiitinen, 2007, s. 126–127). Kokeneempien kalastajien on todettu arvostavan ympäristöarvoja enemmän kuin kokemattomampien (Soppela, 2009, s. 188). Ympäristöarvot ovat tärkeitä useille muillekin matkailijaryhmille, eivät vain kalastusmatkailijoille (Vespestad, Lindberg & Mossberg, 2019). Kestävyteen on kalastusmatkailussa kiinnitetty erityistä huomiota (Camară & Munteanu, 2016). Koska kalastusmatkailu tuottaa hyötyjä paikallisyhteisöille, se edistää myös mahdollisuuksia taloudellisesti ja sosiaalisesti kestäväan kehitykseen (Gurung & Thing, 2016, s. 58).

Yksi kalastettu kala luo siis kalastusmatkailussa huomattavasti enemmän taloudellista arvoa kuin muissa kalastuksen muodoissa. Kalastettua kalaa kohden käytetään enemmän rahaa sekä kalastukseen että alueen tarjoamiin muihin palveluihin. Toisaalta kalastusmatkailu ei mahdollista samalla tavoin ravinnontarpeen tyydyttämistä kuin kaupallinen kalastus, joka tuottaa hyötyä kalastetun kalan kalastamisella ja jalostamisella ravinnoksi ihmisille tai eläimille. Kalastusmatkailussa merkittävä rahankäytön kohde ovat paikalliset oheispalvelut, erityisesti ravintola- ja kuljetuspalvelut. Nämä lisäävät alueellisia työpaikkoja ja verotuloja. Matkailijoiden käyttämät palvelut ovat tyypillisesti paikallisia. Voidaan siis kiistatta sanoa, että kalastusmatkailu tuottaa enemmän arvoa paikallistaloudelle kalastettua kalaa kohden kuin muut kalastuksen muodot.

Jos kaupallisessa tarkoituksessa tapahtuvien kalastuksen muotojen taloudellista arvoa ja erityisesti paikallista taloudellista arvoa haluttaisiin kohdentaa ravinnontuotannon sijaan palvelukulutukseen ja lisätä taloudellista arvoa kalastettua kalaa kohden, olisi perusteltua priorisoida sääntelyssä kalastusmatkailua. Toisaalta nykytiedon varassa ei voida olettaa, että kaikki saatavilla olevat resurssit voitaisiin käyttää kalastusmatkailuun. Kaupallisella kalastuksella onkin tulevaisuudessa yhä merkittävä rooli elinkeinona, eikä sen toimintaa tulisi haitata tarpeettomasti, jotta kalastuksen kokonaisarvo ei laskisi kalakantojen jäädessä hyödyntämättä kestäväällä tavalla. Kestävyys on olennaista kalastuselinkeinoja kehitettäessä, koska muutoin elinkeinoa ei voida harjoittaa pitkäaikaisesti kalakantojen huetessa tai ympäristön tilan huonontuessa. Ympäristön tila on erityisen tärkeää kalastusmatkailulle, koska luonnon virkistysarvolla on siinä merkittävä rooli. Tämä tosin vaihtelee kalastajaryhmittäin; osa painottaa enemmän kalasaalista, osa rauhallisuutta (Markuksela, 2009, s. 192–193). Ympäristön tilan merkitys voidaan välillisesti huomioida politiikkatoimissa ja sääntelyssä.

Kalastusmatkailu ja kaupallinen kalastus eivät ole täysin toisilleen vastakkaisia elinkeinoja. Usein ne eivät häiritse toisiaan lainkaan (HE 192/2014 vp, s. 7-8). Vaelluskalojen kaupallinen kalastus on kuitenkin jo pitkään häirinnyt kalastusmatkailua vähentämällä kalasaaliita ja pienentämällä saaliskalojen kokoa (Salmi & Salmi, 2010). Useiden kalakantojen uhanalaisuus ja kalastussääntelyn tehottomuus haittaavat kaikkea kalastusta. Kaupallinen kalastus merellä

aiheuttaa kuormitusta useille kalakannoille jopa yli kestävän enimmäistason (Oksanen, 2011, s. 262). Kalastusmatkailun ei ole katsottu aiheuttavan juurikaan ongelmia kalakannoille Suomessa (HE 135/2011 vp, s. 3). Joskus kalastusmatkailulla voidaan täydentää kaupalliseen kalastukseen perustuvaa elinkeinoa (Salmi, 2015).

Kaupallinen kalastus ja kalastusmatkailu käyttävät osittain samaa maa- ja vesi-infrastruktuuria (Jacek & Matczak, 2018, s. 3). Kalastusmatkailun palvelut vaativat kuitenkin erillistä infrastruktuuria, ja kalastusmatkailussa yrityksen sijainnilla on huomattavasti suurempi merkitys kuin kaupallisessa kalastuksessa (Tiitinen, 2007, s. 127–128). Kalastusmatkailu voi lisätä aiemmin kaupallista kalastusta harjoittaneiden henkilöiden tuloja, mutta toisaalta samat henkilöt voivat harjoittaa molempia kalastuksen muotoja (Gurung & Thing, 2016, s. 58). Sääntely voi kehittää molempia elinkeinoja yhdessä, mutta viime kädessä sääntely joutuu asettamaan elinkeinot vastakkain, koska ne käyttävät samoja resursseja.

Kalastukseen vaikuttava sääntely

EU-sääntely

Kalastukseen vaikuttava sääntely on osin kansallista, osin eurooppalaista. EU:n yksinomaiseen toimivaltaan kuuluu sääntely koskien sellaisia kalakantoja, jotka liikkuvat jäsenvaltioiden vesirajojen sisällä vapaasti. Muutoin kalastus on määritelty maatalouden tavoin jaetun toimivallan piiriin kuuluvaksi (Oksanen, 2011, s. 259). EU-säännöksillä säännellään erityisesti yhteistä kalastuspolitiikkaa, jonka soveltamisalaan on määritelty kuuluvan meren elollisten luonnonvarojen säilyttäminen sekä niitä hyödyntävän kalastuksen hoito. Käytännössä kalastuspolitiikassa ja siten myös sääntelyssä keskeistä on kalastuksen kestävyys eli kalastuksen rajoittaminen kestävään määrään (Neuvoston asetus yhteisestä kalastuspolitiikasta, perusteluiden kohdat 2-12). Tämän periaatteen taustalla on se, että kalastuspolitiikkaa muutettaessa 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopussa suurin osa kalakannoista EU:ssa kärsi liikakalastuksessa eli oli ekologisesti kestävämmällä tasolla (Oksanen, 2011, s. 262). EU-asetus yhteisestä kalastuspolitiikasta muodostaa sääntelypohjan toimenpiteille, joilla kalastusta rajoitetaan kalakantojen säilyttämiseksi. Nämä rajoitukset koskevat ainoastaan kaupallista kalastusta, eli virkistyskalastus ja kalastusmatkailu jäävät rajoitusten soveltamisalan ulkopuolelle. (Oksanen, 2011, s. 256.)

Kalastuspolitiikasta annetun asetuksen 6-7 artiklan perusteella neuvosto antaa täytäntöönpanoasetuksen, jossa määritellään tarkemmin rajoituksia kalastukselle Euroopan unionin alueella. Täytäntöönpanoasetuksessa määritellään suurimmat sallitut saalit (*total allowable catch*) eli TAC:t sekä niiden jako jäsenvaltioittain ja alueittain (Neuvoston kalakanta-asetus, perusteluiden kohdat 3-5). Kalastukseen Itämerellä on määritetty omat maakohtaiset kiintiöt. Asetus koskee silakkaa, turskaa, punakampelaa, lohta ja kilohailia (Neuvoston kalakanta-asetuksen liite). Näistä erityisesti lohi on ollut kalastusmatkailussa arvokas laji koko kalastusmatkailun historian ajan (Tiitinen, 2007, s. 126–127). Siksi lohien kalastuskiintiöiden jakaminen on aiheuttanut ristiriitoja (Stensland, 2010).

Yhteinen kalastuspolitiikka ei sääntele kalastusta sisävesillä samalla tavalla kuin merialueilla, koska asetuksen soveltamisala on kalakantojen säilyttämisen osalta rajattu kalastukseen

merillä. Makeisiin vesiin asetusta sovelletaan ainoastaan markkina- ja rahoitustoimenpiteiden osalta (Neuvoston asetus yhteisestä kalastuspolitiikasta, artikla 1, osa VIII ja osa X). Suomessa kalastusmatkailua on enemmän jokialueilla ja muilla sisävesillä kuin merialueilla (Salmi & Salmi, 2010), mutta kalastusmatkailua on myös merialueilla (HE 192/2014 vp, s. 41). Sisävesipainotteisuuden takia meillä kalastusmatkailua koskee lähinnä kansallinen sääntely. Sisävesillä tapahtuva matkailu- ja virkistyskalastus eivät nykytiedon valossa ole uhka biodiversiteetille tai kalakannoille, vaan näihin liittyviä ongelmia aiheuttaa kaupallinen kalastus merellä (Salmi & Salmi, 2010).

Vaikka Euroopan unionin yhteinen kalastuspolitiikka ei suoraan koske kalastusmatkailua, sillä voi olla tiettyjä epäsuoria vaikutuksia. Aikaisemmin matkailu- ja virkistyskalastuksen suurimpana uhkana on ollut liikakalastus merellä, joka on vähentänyt vaelluskalojen kalastusmahdollisuuksia jokialueilla (Salmi & Salmi, 2010). Lohen kalastuksen voimakas vähentyminen merialueilla ja rajoittuminen rannikkoalueisiin viime vuosina saattaa lisätä kalastusmatkailun mahdollisuuksia jokialueilla (Erkinaro ym., 2018, s. 26–28). Lohen merkitys meri- ja rannikkoalueiden kalastusmatkailussa on perinteisesti ollut hyvin vähäinen (Tiitinen, 2007, s. 127). Sisävesillä kalastetaan lohen lisäksi muikkua, haukea ja kuhaa (Setälä ym., 2017). Rannikoilla myös ahven on arvokas saaliskala (Tiitinen, 2007 s. 127–128). Muikun kalastus on melko kestäväällä tasolla, joskin muikkujen koko vaihtelee melko suuresti (Luonnonvarakeskus, 2019).

Kalastusmatkailu tarvitsee tiettyjä lupia, joita myönnettäessä arvioidaan kalakantojen kestävää hyödyntämistä. Tämä saattaa johtaa kilpailuun resursseista kaupallisen kalastuksen kanssa merialueilla, joissa EU:n kalastuskiintiöt asettavat rajat kaupalliselle kalastukselle, mutta kansalliset viranomaiset arvioivat kalakantojen kestävyyttä vielä näiden rajojen puitteissa (Laki Euroopan unionin yhteisen kalastuspolitiikan kansallisesta täytäntöönpanosta (1048/2016) 5 §). Koska EU:n kaupalliselle kalastukselle myöntämät enimmäiskiintiöt ovat usein kestäväen kalastuksen ääri rajoilla, kansalliset viranomaiset joutuvat arvioimaan, voidaanko kaikki kalastuskiintiöt jakaa niin, että kalakantojen kestävyys säilyy (Oksanen, 2011, s. 262). Tämä saattaa aiheuttaa vastakkainasettelua kaupallisen kalastuksen, virkistyskalastuksen ja kalastusmatkailun välillä. Historiallisesti sääntelyllä on pyritty mahdollistamaan virkistyskalastus, mikä on käytännössä tarkoittanut kaupallisen kalastuksen rajoittamista virkistyskalastuksen kustannuksella (Salmi & Salmi, 2010).

EU:n kalastuspolitiikka ja sen kansallinen täytäntöönpano vaikuttavat kalavarojen kestäväen hyödyntämisen mahdollisuuksiin ja sitä kautta kaikkien kalastuselinkeinojen, myös matkailukalastuksen, harjoittamisen mahdollisuuksiin. Unionin yhteisestä kalastuspolitiikasta ja sen kansallisesta täytäntöönpanosta huolimatta useat merialueilla kalastettavat kalat ovat nykyisin kestäväen kalastuksen ääri rajoilla tai jopa ylittävät sen, mikä saattaa olla uhka sekä rannikkoalueilla tapahtuvalle että vaelluskaloihin liittyvälle kalastusmatkailulle. (Erkinaro ym., 2018.)

Kalastuksen kansallinen sääntely

Kalastuksen yleislaki on kalastuslaki. Kalastuslain 3 §:n mukaan sitä sovelletaan kaikkeen kalastukseen, jos EU-sääntelystä tai sen täytäntöönpanemiseksi annetusta kansallisesta sääntelystä ei johdu muuta. Edellä käsitellyn EU-sääntelyn lisäksi kalastuslain soveltamisalaa rajoittaa laki Euroopan unionin yhteisen kalastuspolitiikan kansallisesta täytäntöönpanosta (1048/2016).

Kalastuslakia tarkentaa Valtioneuvoston asetus kalastuksesta (1360/2015), jossa säädetään tarkemmin kaikkia kalastuksen muotoja eli kaupallista ja vapaa-ajan kalastusta sekä kalastusmatkailua koskevista rajoituksista. Ne liittyvät muun muassa kalojen pyyntimittoihin, rauhoitusaikoihin, vaelluskalojen pyyntiin sekä pyyntivälineisiin. Nämä rajoitukset vaikuttavat nimellisesti samalla tavalla kaikkiin kalastustapoihin, mutta kalastustapojen erilaisen luonteen takia rajoitukset voivat käytännössä kohdistua eri tavalla. Kalastusmatkailua harjoitetaan tyypillisesti ns. yleiskalastusoikeuksien tavoin, minkä vuoksi erilaiset verkkorajoitukset, joista asetuksessa säädetään laajasti, eivät juuri vaikuta kalastusmatkailuun (HE 135/2011 vp, s. 3).

Kalastuslain lähtökohtana on sen 5 §:ssä säädetty rajoitus, että vain vesialueen omistaja tai tältä kalastuslain 11 §:n nojalla kalastusoikeuden vuokrannut saa kalastaa vesialueella, jos kalastuslaki ei muuta määrää. Kalastuslain 7 §:ssä säädetään ns. yleiskalastusoikeuksista eli jokaisen oikeudesta kalastaa onkien, pilkkien ja vieheellä (HE 192/2014 vp). Tämä poikkeus ei kuitenkaan koske järjestettyjä tilaisuuksia, jotka tarkoittavat myös kalastusmatkailua. Tämä todetaan myös hallituksen esityksessä, jossa todetaan oikeustilan olevan se, että kalastusmatkailua ei voida harjoittaa yleiskalastusoikeuksien nojalla (HE 192/2014 vp). Tulkinta perustuu korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2006:70, jossa todettiin, että elinkeinotoiminnassa järjestetty kolmen hengen kalastusmatka ei ollut yleiskalastusoikeuden piiriin kuuluvaa toimintaa, vaan se vaati kalastusoikeuden haltijan luvan. Ratkaisun katsottiin olevan ristiriidassa silloisen kalastuslain (286/1982) 1 §:ssä mainitun tavoitteen kanssa, jossa todettiin seuraavasti: ”kalastusta harjoitettaessa on pyrittävä vesialueiden mahdollisimman suureen pysyvään tuottavuuteen” (Mylly, 2007, s. 10). Tämä korkeimman oikeuden tulkinta johti myöhemmin kalastuslain muuttamiseen siten, että kalastusmatkailu helpottuisi (HE 135/2011 vp, s. 1). Koska kalastusoikeudet jakautuvat usealle eri taholle, lupien saaminen kalastusoikeuksien haltijoilta on erittäin vaikeaa. Kun huomioidaan vielä kalastuksen liikkuva luonne ja kalavarojen liikkuminen melko vapaasti, yksittäisen pienen alueen kalastusoikeuden puuttuminen voi estää hyvinkin laajan alueen käyttämisen kalastusmatkailuun tai kaupalliseen kalastukseen (HE 192/2014, vp s. 38).

Merikalastuksen salliva 8 § mahdollistaa kalastusmatkailun, koska pykälässä sallitaan vapaa-ajan kalastus. Hallituksen esityksen perusteella kotitarve- ja virkistyskalastus kattaa myös kalastusmatkailun, koska esityksen sanamuodon mukaisesti ”käytännössä vapaa-ajan kalastusta olisi siten kaikki muu kuin kaupallinen kalastus” (HE 192/2014 vp, s. 32). Tämä vastaa myös kirjallisuudessa tehtyä luokittelua, jossa vapaa-ajan kalastus jaetaan kotitarve- ja virkistyskalastukseen sekä alaryhmiin, kuten urheilukalastukseen ja kalastusmatkailuun (Soppela, 2009, s. 23–25). Kaupallinen kalastus taas määritellään kalastuslain 4 §:n kohdassa 17 kalastukseksi, jossa kalaa pyydetään myyntitarkoituksessa. Kalastusmatkailu ei täytä tätä edellytystä, koska kalastajat ottavat kalat tyypillisesti muuhun kuin myyntikäyttöön. Tämän vuoksi kalastusmatkailussa harjoitettu kalastus olisi lähinnä vapaa-ajan kalastukseen kuuluvaa virkistyskalastusta, joka määritellään hallituksen esityksessä seuraavasti: ”Virkistyskalastuksena pidettäisiin kalastusta, jonka saalis käytetään kalastajan taloudessa mutta sillä ei ole toimeentulon kannalta merkitystä” (HE 192/2014 vp, s. 32). Kalastusmatkailua rajoittaa yleisen kalastusoikeuden rajoituksen lisäksi lähinnä se, että joissakin kalastuslain kohdissa ”järjestetyt tilaisuudet” on rajattu poikkeusten soveltamisalojen ulkopuolelle.

Kalastus viranomaisluvalla

Kalastusmatkailusta säädetään erikseen kalastuslain 18 §:ssä. ELY voi myöntää luvan kalastusmatkailutilaisuuksiin toimialueellaan, jos tilaisuuksiin osallistuu enintään kuusi ihmistä ja jos harjoitettu kalastus rajautuu yleiskalastusoikeuksien piiriin. Tämä kattaa siis myös kalastuksen yksityisillä vesillä. Kuutta henkeä suurempiin tilaisuuksiin tarvitaan vesialueen omistajan tai kalastusoikeuden haltijan lupa. Lupaa myönnettäessä keskeisin kriteeri on kalakantojen kestävyyden turvaaminen; se on pykälän mukaan otettava huomioon sekä lupaa määrättäessä että sen ehtoja määriteltäessä. Lupaehdoissa on lain mukaan asetettava sellaisia rajoituksia, joilla turvataan kalakantojen kestävyys. Käytännössä lupa kalastusoikeuden haltijalta tai viranomaiselta on tärkeä kalastusmatkailuyritysten toiminnalle, koska hyvin pieni osa yrityksistä harjoittaa toimintaansa siten, että toiminta katsottaisiin yleiskalastusoikeuksien piiriin kuuluvaksi. Tällaisia yrityksiä ovat lähinnä majoitustoimintaan ja kaluston vuokraamiseen keskittyneet yritykset. (Tiitinen, 2007, s. 128–129.)

Muutettaessa kalastuslakia pyrittiin edistämään kalastusmatkailua elinkeinona, koska lupien saaminen oli havaittu usein vaikeaksi. Tämä korostui erityisesti merialueilla, joissa omistus on hyvin pirstaleista, mutta myös kalastusoikeuksien haltijoiden ennakkoluulojen katsottiin vaikeuttaneen lupien saamista (HE 135/2011 vp, s. 1–2). Toisaalta vesialueiden jakaantuminen osakaskuntiin on jossain määrin vähentänyt pirstaloitumista (Tiitinen, 2007, s. 142). Kalastusmatkailussa toiset alueet ovat luontoarvojensa ansiosta huomattavasti toisia arvokkaampia, mikä vähentää mahdollisuuksia sijoittaa toimintoja muille alueille ja sitä kautta lisää pirstaleisuudesta aiheutuvaa haittaa ja vaivaa (Markuksela, 2013, s. 228–230). Eri kalastusmatkailijatyypit myös suosivat erilaisia alueita ja palvelukeskittymiä, mikä lisää tarvetta voida järjestää kalastusmatkailua erilaisilla alueilla (Soppela, 2009, s. 91–93). Yritysassiakkaat ovat tärkeä kalastusmatkailun asiakasryhmä, ja yritysasiakkailla ei useinkaan ole aikaa matkustaa kaukana oleviin kohteisiin (Tiitinen, 2007, s. 128–129).

Vesialueen haltijalta tarvittavan luvan tulkittiin haittaavan kalastusmatkailua perusteetta korkeista transaktiokustannuksista ja ylihinnittelusta johtuen (Mylly, 2007, s. 12). Lain muutoksella puututtiin nimenomaan näihin markkinahäiriöihin ja siten ainakin oletetusti tehostettiin markkinoiden toimintaa. Kalastusmatkailuyrityksissä merkittävä osa toiminnan epävarmuudesta liittyy vesialueiden käyttömahdollisuuksiin (Tiitinen, 2007, s. 141).

Myös kaupallista kalastusta säädellään kalastuslaissa. Kaupallisella kalastuksella tarkoitetaan lain 4 §:n kohdan 17 mukaan toimintaa, jossa kalaa pyydetään myyntitarkoituksessa tai jossa pyydetyt kalat tai osa niistä myydään. Kaupallisessa kalastuksessaakin lähtökohtana on vesialueen omistajan yksinoikeus kalastaa alueellaan. Vesialueen omistaja voi luovuttaa tämän oikeuden myös toiselle. Poikkeuksena ovat valtion merialueet, joilla kalastusta rajoittavat ainoastaan kalastuskiintiöt. Valtion vesialueilla ja talousvyöhykkeellä kalastuksesta säädetään tarkemmin lain 8 §:ssä. Kaupalliseen kalastukseen sovelletaan lisäksi kalastusasetuksessa (Valtioneuvoston asetus kalastuksesta (1360/2015)) määriteltyjä kalastusrajoituksia, jotka koskevat muun muassa kalastusaikoja ja käytettäviä pyydyksiä. Kalastajat ovat pääosin tyytyväisiä rajoituksiin, koska ne perustuvat osin kalastusperinteisiin ja niissä huomioidaan kalastusmatkailun tarpeet (Soppela, 2009, s. 185–186).

Kaupalliselle kalastukselle on säädetty myös samanlainen helpotus kalastusoikeuden hankkimiseen kuin kalastusmatkailulle. Tämä helpotus sisältyy kalastuslain 13 §:ään, joka sisältää mahdollisuuden hakea ja saada ELY-keskukselta lupa kaupalliseen kalastukseen tietyllä alueella enintään viiden vuoden ajaksi. Helpotuksen tavoitteena on parantaa kaupallisen kalastuksen toimintaedellytyksiä ja helpottaa kaupallisten kalastajien mahdollisuuksia harjoittaa elinkeinoaan sekä lisätä kotimaisen kalan tarjontaa niin kauppoihin kuin jalostustoimintaan (HE 192/2014 vp, s. 38). Luvan saamiseksi neljän edellytyksen on täytyttävä:

1. Alue on määritelty käyttö- ja hoitosuunnitelmissa (joihin viitataan kalastuslain luvussa 4) kaupalliseen kalastukseen hyvin soveltuvaksi.
2. Kalakantojen tila mahdollistaa niiden hyödyntämisen kaupalliseen kalastukseen. Tässä huomioidaan yksi kalastuksen sääntelyn päätavoitteista EU:n ja kansallisella tasolla eli kalastuksen ekologinen kestävyys. (Kalastuslaki 1 §; HE 192/2014 vp, s. 1; Oksanen, 2011, s. 281.)
3. Luvanhakija ei ole päässyt edes kalatalousalueen avustuksella sopimukseen vesialueen haltijan kanssa. Tämän edellytyksen tarkoitusta ei mainita laissa, mutta koska yhtenä lainsäädännön yleisenä tavoitteena on viranomaisten hallinnollisten kustannusten rajoittaminen (Oikeusministeriö, 2007, s. 28), kyseessä on todennäköisesti lupaviranomaisen resurssien säästämiseen liittyvä rajoitus. Lisäksi edellytyksen taustalla on luultavasti se, että lainmuutoksen tarkoituksena ei ollut muodostaa omistajan suostumukselle vaihtoehtoja vaan ainoastaan sitä tarvittaessa täydentävä järjestelmä (HE 192/2014 vp, s. 39).
4. Kaupallinen kalastus ei saa aiheuttaa merkittävää haittaa rannanomistajille tai alueen muulle käytölle. Vaikka haittaa ei tarkasti kuvata kalastuslain esitöissä, aiemmissa lainmuutoksissa vastaavilla haitoilla on tarkoitettu muun muassa rannanomistajille kalastuksesta aiheutuvaa häiriötä, kuten melua ja rauhallisuuden vähentymistä (HE 135/2011 vp, s. 4). Muulla käytöllä tarkoitetaan tässä tapauksessa mm. vesialueen omistajan lupaan perustuvaa kaupallista kalastusta (HE 192/2014 vp, s. 39).

Tätä poikkeusta säädetessä painotettiin, että kalastusalueen haltijan omistusoikeutta ei rajoiteta, vaan alueen kalavarojen hyödyntäminen mahdollistetaan niin pitkälle, että se voidaan tehdä ekologisesti kestävällä tavalla kalastusoikeuden haltijan kalastusoikeutta rajoittamatta (PeVL 58/2014 vp - HE 192/2014, vp). Luvan myöntämisen ehdottomana esteenä on 13.3 §:n mukaan se, että kalastus viranomaisluvalla heikentäisi kohtuuttomasti kalastusoikeuden haltijan mahdollisuutta hyödyntää kalastusoikeuttaan tai siitä aiheutuisi muuta merkittävää haittaa. Kalastusmatkailun vaikutuksia arvioitaessa on huomioitava se, että vapaa-ajankalastuksen, johon myös kalastusmatkailu kuuluu, kalastusmaksuilla rahoitetaan pitkälti kalakantojen hoito (Markuksela, 2009, s. 47).

Nykyllä lainsäädännön valossa on epäselvää, miten viranomainen ratkaisisi lupa-asian, jos luvan hakijoissa samaan kalastusalueeseen olisi sekä kaupallisia kalastajia että kalastusmatkailutoimintaa harjoittavia yrityksiä eivätkä kalakannat riittäisi kaikkien toiminnan harjoittamiseen. Kalastuslaki ei säätele tällaisten toimintojen etusijajärjestyksestä; ainoastaan kaupallisten kalastajien hakemusten välisestä etusijajärjestyksestä säädetään lain 15 §:ssä. Myöskään hallituksen esityksessä ei mainita kalastusmatkailun ja kaupallisen kalastuksen välistä konfliktinratkaisua. Luvan myöntämisen esteenä mainitaan esimerkkinä ainoastaan se, että lupa häi-

ritsisi toisen kaupallisen kalastajan toimintaa (HE 192/2014 vp, s. 39). Toki kysymyksenasettelu on melko teoreettinen, koska nykyisellään kalastusmatkailun ei katsota vaikuttavan juurikaan kalakantoihin, ja tällaiset tilanteet olisivat siten melko harvinaisia (HE 135/2011 vp, s. 3; Salmi & Salmi, 2010). Mahdollinen ristiriita voitaisiin melko helposti ratkaista 13 §:n mukaisessa lupa-harkinnassa säätämällä enimmäissaalis kaupalliselle kalastukselle, jolloin molempien lupaa hakeneiden tahojen tarpeet voitaisiin luultavasti tyydyttää.

Sekä kalastusmatkailuun että kaupalliseen kalastukseen vaikuttaa merkittävästi kalastuslain 36 §. Pykälässä säädetään kalatalousalueen käyttö- ja hoitosuunnitelmasta, jonka yksi tavoite on kalataloudellisesti merkittävien alueiden sekä kaupalliseen kalastukseen ja kalastusmatkailutarkoitukseen hyvin soveltuvien alueiden määrittäminen. Alueen määrittämistä kaupalliseen kalastukseen soveltuvaksi edellytetään suoraan kaupallisen kalastuksen viranomaisluvalla mahdollistavassa 13 §:ssä. Kalastusmatkailun viranomaisluvalla mahdollistavassa 18 §:ssä ei suoraan mainita käyttö- ja hoitosuunnitelmaa, mutta viranomaisen on otettava huomioon alueellinen kalakantojen tila, jota käsitellään myös kalataloussuunnitelmassa. Kalastussuunnitelman roolista johtuen kalastusalueen toiminta vaikuttaa merkittävästi siihen, miten kalastusmatkailua voidaan harjoittaa tietyllä alueella. Toki kalatalousalueen toiminnan vaikutuksia rajoittaa jossain määrin se, että kalastuslain 37 §:n mukaan kalataloussuunnitelma on hyväksyttävä ELY:llä. ELY voi hyväksyä suunnitelman vain, jos se on yhteensopiva valtakunnallisen kalavarojen hoitosuunnitelman kanssa, jossa taas todetaan, että kalastusmatkailuun ja kaupalliseen kalastukseen soveltuvista alueista olisi hyvä sopia yhdessä näiden elinkeinojen harjoittajien kanssa. Suunnitelmassa myös suositellaan kalatalousalueita laatimaan suunnitelmat niin salliviksi, että elinkeinoille jää tilaa. Tähän ei kuitenkaan veloiteta, ja asia jätetään lopulta kalatalousalueiden harkintaan (Maa- ja metsätalousministeriö, 2018, s. 89). Kalatalousalueet voivat siis halutessaan vaikeuttaa kalastusmatkailua ja kaupallista kalastusta merkittävästi käyttö- ja hoitosuunnitelman avulla. Toisaalta ne voivat toimia myös näiden elinkeinojen mahdollistajina. Kaupallisen kalastuksen intressit on aikaisemmin huomioitu kalastusmatkailua enemmän poliittisessa päätöksenteossa (Salmi & Salmi, 2010). Nähtäväksi jää, miten kaupallinen kalastus ja muut kalastuksen muodot huomioidaan käyttö- ja hoitosuunnitelmissa. Taulukossa 1 on esitetty eri kalastuksen tyyppeihin vaikuttavat lait, asetukset ja muu sääntely.

Taulukko 1. Kalastuksen sääntely ja sääntelyn merkittävimmät vaikutukset kaupalliseen kalastukseen ja kalastusmatkailuun.

	KAUPALLINEN KALASTUS	KALASTUSMATKAILU
Neuvoston asetus yhteisestä kalastuspolitiikasta ja sen nojalla annetut asetukset (EU-sääntely)	Jakaa jäsenvaltioille kalastuskiintiöt, jotka jaetaan kaupalliselle kalastukselle.	Ei vaikutusta.
Laki Euroopan unionin yhteisen kalastuspolitiikan kansallisesta täytäntöönpanosta (EU-sääntely)	Kansallinen viranomaisen jakaa lain perusteella EU-kiintiöt kalastajille. Voi olla jakamatta osaa kiintiöistä, jos katsoo kestävyuden vaativan sitä.	Ei vaikutusta.
Kalastuslaki (Kansallinen sääntely)	Määrittää, kuka saa kalastaa milläkin vesialueella ja millaisia lupia kalastukseen tarvitaan.	Määrittää, kuka saa kalastaa milläkin vesialueella ja millaisia lupia kalastukseen tarvitaan.
Kalastusasetus (Kansallinen sääntely)	Kieltää tiettyjä pyydyksiä ja rauhoittaa tiettyjä kalalajeja.	Kieltää tiettyjä pyydyksiä ja rauhoittaa tiettyjä kalalajeja.

Kalastuksen sääntelyn tavoitteet ja siihen vaikuttavat intressit

Kalastusmatkailun katsottiin lakia muutettaessa tuovan samanlaisia hyötyjä kuin tutkimuksisakin on havaittu. Kalastusmatkailun toiminnan helpottamiseen yhtenä perusteena oli se, että kalastusmatkailu tuottaa hyötyä syrjäisille alueille, missä muita töitä on tarjolla melko niukasti. Kalastusmatkailun sallimisen arvioitiinkin vaikuttavan myönteisesti työllisyyteen, matkailutuloihin ja aluekehitykseen (HE 135/2011 vp, s. 3). Kaupallista kalastusta helpotettaessa taas toimintaa tarkasteltiin koko arvoketjun näkökulmasta ilman alueellisia vaikutuksia (HE 192/2014 vp, s. 20). Kalastusmatkailua helpotettaessa vastakkaiset intressit olivat vesialueen haltijan omistusoikeus ja taloudellisen toiminnan edistäminen. Laajennettaessa oikeutta kalastusmatkailuun joudutaan rajoittamaan vesialueen haltijan yksinoikeutta vesialueen luonnonvaroihin.

E erityisen ongelmalliseksi yksinoikeuden rajoittaminen muodostuu omistusoikeuden suojan kannalta sellaisissa tilanteissa, joissa muiden toimijoiden käyttö rajoittaisi vesialueen omistajan kalavarojen käyttöä (PeVL 58/2014 vp - HE 192/2014 vp). Vesialueen omistajan kalavarojen käytöllä tarkoitetaan käytännössä kotitarvekalastusta. Kun aiemmin on säädetty muiden tahojen oikeudesta käyttää vesialuetta kalastukseen ilman omistajan suostumusta, on ehdottomana edellytyksenä tälle pidetty sitä, että omistajan kalastusoikeutta ei rajoiteta eli että kalakantoja voidaan kalastaa kestävästi siten, että omistajan mahdollisuudet saada kalaa eivät vähene (HE 192/2014 vp, s. 38–39). Toisaalta vapaa-ajankalastus tuskin kovin usein rajoittaa vesialueen omistajan mahdollisuutta käyttää kalavaroja, koska vapaa-ajankalastajilta kerätyillä maksuilla käytännössä rahoitetaan kalakantojen hoito (Markuksela, 2009, s. 47).

Toisena intressinä lainmuutoksissa on huomioitu rantojen omistajille toiminnasta aiheutuva häiriö. Kalastusmatkailun aiheuttamaa häiriötä ei pidetty merkittävänä, vaan se on lain-

sääntäjän näkemyksen mukaan hyvin pienimuotoista verrattuna muiden yleiskalastusoikeuksien käytöstä aiheutuvaan häiriöön (HE 135/2011 vp, s. 4). Yleiskalastusoikeuksien osalta häiriöt jäävät myös oletettavasti pieniksi, koska suomalaisessa kalastuskulttuurissa otetaan huomioon ympäristö ja toiset ihmiset sekä käyttäytytään vesillä hyväksyttävästi (Markuksela, 2009, s. 191–193). Laajennettaessa kaupallisen kalastuksen mahdollisuuksia viranomaisluvan perusteella viranomaisen velvoitettiin arvioimaan, aiheuttaisiko toiminta haittaa rantojen omistajille tai vesialueen muulle käytölle (HE 192/2014 vp, s. 38–39). Jos kalastusoikeuden haltijan kalastukselle tai vesistön muulle käytölle aiheutuu merkittävää haittaa, lupaa ei saa myöntää.

Lainsäätäjä on tulkinnut, että useimmissa tapauksissa kalastusmatkailu ei aiheuta kalakan- noille ylimääräistä rasitetta verrattuna yleiskalastusoikeuksien käyttöön (HE 135/2011 vp, s. 3). Kaupallisen kalastuksen sallimista ilman kalastusoikeuden haltijan lupaa viranomaispäätök- sellä laajennettiin vuonna 2015 uudella kalastuslailla. Tällöin tavoitteena oli hyödyntää parem- min vajaasti hyödynnettyjä kalakantoja (HE 192/2014 vp, s. 20). Tällöinkään kalastusmatkailua ja kaupallista kalastusta ei asetettu toisilleen vastakkaisiksi toiminnoiksi, vaan näitä punnittiin kalastusoikeuden haltijoiden oikeuksia vasten. Kalastusmatkailun osalta arvioitiin, paljonko se vaikuttaa kalastusoikeuden haltijan mahdollisuuksiin kalastaa itse, ja viranomaisen asetta- mia lupaehtoja eli mahdollisia kalastusrajoituksia punnittiin nimenomaan tätä taustaa vasten. (PeVL 8/2012 vp - HE 135/2011 vp.) Toisaalta molemmissa lakiesityksissä kalastusalueen haltijan oikeutta kalavaroihin rajoitettiin sillä perusteella, että näillä rajoituksilla voitaisiin edistää elin- keinonharjoittamisen mahdollisuuksia (HE 192/2014 vp, s. 103; HE 135/2011 vp, s. 3).

Kaupallisen kalastuksen edistämisessä pääasiallinen intressi näyttää olevan kalavaro- jen tehokkaampi käyttö ja sitä kautta kalastuselinkeinon edistäminen (HE 192/2014 vp, s. 20). Kalastusmatkailua säänneltäessä merkittävimpänä intressinä on ollut maaseudun ja rannik- koalueiden elinvoimaisuuden parantaminen, vaikka myös elinkeinon kehittäminen itsessään on huomioitu (HE 192/2014 vp, s. 41; HE 135/2011, vp s. 2–4). Vastakkaisena intressinä on ol- lut vesialueen haltijan kalastusoikeus, jota tähän mennessä on rajoitettu vain niiltä osin kuin se on ollut mahdollista vähentämättä vesialueen haltijan mahdollisuuksia kalastaa alueellaan (PeVL 58/2014 vp - HE 192/2014 vp). Vesialueen haltijan näkökulmasta kalastusmatkailu on huomattavasti perustellumpi toiminto, koska siinä vesialueen haltija saa tuottoja kalastuksen mahdollistamisesta ilman, että tuotot ovat riippuvaisia kalastetun kalan määrästä eli hänen kalastusoikeuttaan rajoittavasta tekijästä (Maa- ja metsätalousministeriö, 2018, s. 54). Näistä näkökulmista kalastusmatkailu vaikuttaisi olevan perustellumpi elinkeino rajoitettaessa alueen omistajan oikeuksia. Kalastusmatkailu ei nykyisellään juuri rajoita suojattua intressiä eli alueen omistajan kalastusmahdollisuuksia, ja tämän vuoksi kalastusmatkailulla tulisi olla selkeä etusija painotettaessa kaupallisen kalastuksen ja kalastusmatkailun välisiä intressejä.

Keskustelu

Aikaisemmassa kirjallisuudessa on katsottu, että kalastusmatkailu tuottaa kaupallista kalastus- ta enemmän arvoa sekä kalastettua kalaa kohden että aluetaloudellisesti (Cap Gemini Ernst & Young, 2003; Kauppila & Karjalainen, 2012). Tämä on otettu myös Suomessa jossain määrin ka-

lastuksen sääntelyn lähtökohdaksi. Aluetaloudelliset vaikutukset ovat olleet perusteena edistää kalastusmatkailua. Suomessa vesialueen haltijan kalastusoikeus on ollut perinteisesti lähtökohdiana kalastukselle. Tätä oikeutta on kuitenkin rajoitettu useita kertoja: ensin 1990-luvulla sallittaessa kalastus yleiskalastusoikeuksien nojalla, sitten sallittaessa vuonna 2011 kalastusmatkailu ja vuonna 2015 kaupallinen kalastus viranomaisluvalla. Kahta jälkimmäistä perusteltiin sillä, että kalaresurssit ovat nykyisen kalastusoikeusjärjestelmän vuoksi alihyödynnettyjä, ja niiden tehokkaampi hyödyntäminen voisi mahdollistaa sekä kaupallisen kalastuksen että kalastusmatkailun laajemman harjoittamisen ja tuottaa kalastusmatkailun kautta aluetaloudellisia hyötyjä.

Kansallisessa sääntelyssä on huomioitu myös kalastusten erilaiset tavat luoda arvoa. Kaupallisessa kalastuksessa taloudellisen arvon tuottaminen perustuu pyydetyn kalan määrään, jolloin kalastuksen määrä pyritään maksimoimaan ja kalan pyyntikustannukset minimoimaan (Hamilton-Hart & Stringer, 2016; Kasulo & Perrings, 2006). Tämä on usein johtanut liikakalastukseen, jota on pyritty hillitsemään sekä Euroopan unionin että kansallisella tasolla (Oksanen, 2011, s. 262). Suomessa kalastuspolitiikan ja kalastuslainsäädännön tavoitteena oli pitkään kalavarojen mahdollisimman tehokas kestävä käyttö (Mylly, 2007, s. 10). Tätä ei mainita enää nykyisessä kalastuslaissa tai sen esitöissä. Kalastuslakiin lisätyt helpotukset kalastusmatkailulle ja kaupalliselle kalastukselle perusteltiin kuitenkin sillä, että kalastusoikeusjärjestelmä ei ole johtanut kalavarojen tehokkaaseen käyttöön, koska omistuksen hajanaisuuden takia kalastusmatkailua harjoittavien tahojen ja kaupallista kalastusta harjoittavien kalastajien on vaikea päästä sopimukseen vesialueiden omistajien kanssa.

Merialueilla vastaavaa ongelmaa ei ollut, koska vesialueet ovat pääosin valtion omistamia ja kalastusta säännellään niillä EU-sääntelyyn pohjautuvalla erityissääntelyllä, jolla pyritään varmistamaan kalavarojen käytön kestävyys ja kalastusoikeuksien tasapuolinen jako. Suurimpana haittana vaelluskaloille on nähty liikakalastus merellä, joka on vähentänyt kalastusmatkailussa saatavan saaliin määrää ja kokoa (Salmi & Salmi, 2010). Kalastus merialueilla voi kuitenkin olla haitallista kalastusmatkailulle useilla tavoilla. Ensinnäkin liikakalastus merialueilla haittaa kalastusmatkailua rannikkoalueilla, ja kalasaaliit ovat uhattuina (Erkinaro ym., 2018). Tämän lisäksi vaelluskalojen kalastus meri- ja rannikkoalueilla haittaa kalastusta jokialueilla, erityisesti kalastusmatkailulle tärkeän lohen kalastusta. (Maa- ja metsätalousministeriö, 2018, s. 53).

Koska EU:n asettamat kalastuskiintiöt ovat jo nykyisin kestävä kalastuksen ylärajoilla, kansalliselta kalastuspolitiikalta vaaditaan aktiivista otetta, jotta kalastuksen eri muodot turvataan merialueilla tapahtuvalta liikakalastukselta (Oksanen, 2011, s. 262). Kansallisella tasolla onkin suojattu kalakantoja myös rauhoituksilla ja pyyntimitoilla, mutta sallittua kalastuksen määrää ei ole rajoitettu kestävä tasolle. Koska EU-tason toimia ei välttämättä voida odottaa, valtion tulisi kalastuksen kestävyuden turvaamiseksi rajoittaa kaupallisille kalastajille merialueilla jaettavia kiintiöitä siten, että kestävä kalastuksen rajat eivät ylittyisi. Tämä palvelisi myös kaupallisen kalastuksen taloudellista hyötyä, koska se varmistaisi pitkän aikavälin kalasaaliin maksimoinnin (Conrad, 2011, s. 30–60). Se myös lisäisi koko kalastuksen taloudellista arvoa mahdollistaen enemmän arvoa luovan kalastusmatkailun harjoittamisen ja kaupallisen kalastuksen harjoittamisen kestäväällä tavalla.

Sisävesien kalakantoihin ei näytä liittyvän samanlaisia ongelmia, koska kalastus sisävesillä on katsottu kestävämmäksi ja kaupallisen kalastuksen mahdollisuuksia on jopa lisätty kalavarojen tehokkaan käytön mahdollistamiseksi. Vapaa-ajankalastus sisävesillä myös rahoittaa kalakantojen hoidon (Markuksela, 2009, s. 47).

Kalastusoikeussopimuksiin liittyviä ongelmia on ennustettu aiemmin. Ongelmien syy on, että transaktiokustannukset ja mahdollisuus ylihinnoitella kalastusoikeudet johtaa siihen, että kalastusoikeudet eivät jakaudu tehokkaasti (Mylly, 2007, s. 12). Mahdollisuus ylihinnoitella kalastusoikeudet johtuu siitä, että pienikin vesialue keskellä laajempaa aluetta saattaa estää koko alueen käyttämisen kalastukseen (HE 192/2014 vp, s. 38). Tämä otettiin lähtökohdaksi myös sallittaessa kalastusmatkailua ja kaupallista kalastusta viranomaisluvalla. Kalastusmatkailulle asetettiin kuitenkin rajoitus eli enintään kuusi henkilöä kalastusmatkailutapahtumaa kohden. Kaupallinen kalastus lisää huomattavasti enemmän kalavarojen käyttöä ja aiheuttaa sitä kautta haittaa vesialueen haltijalle (Salmi & Salmi, 2010). Myös lainsäätäjät on tunnustanut tämän ja todennut useasti, että kalastusmatkailun aiheuttama haitta on verrannollinen lähinnä yleiskalastusoikeuksien käyttöön. Kun otetaan vielä huomioon lupa- ja valvontaviranomaisena toimivan ELY:n laajat mahdollisuudet asettaa erilaisia lupaehtoja kalavarojen käytön turvaamiseksi, ei lakiin asetettu kuuden kalastajan rajoitus vaikuta perustellulta.

Määttä (2011, s. 35) mukaan alueiden väliset erot puoltavat joustavaa lainsäädäntöä tarkkarajaisesti määritellyn sijaan. Tämän perusteella esitän väittävän, että kalastuslakiin otettu kuuden kalastajan enimmäisrajoitus ei vastaa sääntelyn tavoitteita, koska tällöin ei voida huomioida paikallisia olosuhteita niissä tilanteissa, joissa lupaa ei saada vesialueen haltijalta mutta joissa suuremmat ryhmät olisivat mahdollisia ja toiminnan kannattavuus saattaisi jopa vaatia sitä. Vesialueen pienempi kantokyky voidaan kuitenkin huomioida lupaehtoissa. Sääntelyn joustamattomuus aiheuttaa siis luultavasti menetettyä hyötyä maaseutu- ja rannikkoalueille, vaikka sääntelymuutoksilla pyrittiin pitkälti näiden alueiden elinvoiman edistämiseen. Vesialueiden haltijaa sääntelyn joustavuuden puute ei suoja, koska tämän omistusoikeutta huomattavasti enemmän loukkaavaa kaupallista kalastusta säännellään kevyemmin. Maa- ja metsätalousministeriön (2018, s. 54) arviossa on katsottu, että vesialueen haltija saa suurimman hyödyn silloin, kun alueella harjoitetaan kalastusmatkailua kaupallisen kalastuksen sijaan.

Johtopäätökset

Tutkimuksen tavoitteena oli ensinnäkin selvittää, mitkä ovat keskeiset kalastusmatkailun tuottamaan taloudelliseen arvoon vaikuttavat tekijät ja miten nämä eroavat kaupallisen kalastuksen vastaavista. Kaupallisen kalastuksen tuottama arvo perustuu pitkälti kalan ravintoarvoon, ja kalastetun kalan arvo ja tuotto jakautuvat enimmäkseen jalostus- ja vähittäismyyntiketjuun. Kalaa pyritään kalastamaan mahdollisimman paljon ja samalla minimoimaan kalastetun kalan kustannukset. Tämä johtaa usein liikakalastukseen ja kalavarojen kestävämpään käyttöön, minkä vuoksi kaupallista kalastusta on jouduttu merkittävästi rajoittamaan.

Kalastusmatkailussa taloudellinen arvo kalaa kohden voi olla moninkymmenkertainen muihin kalastuksen muotoihin verrattuna. Kalan arvo ei perustu kalastetun kalan ravinto-

arvoon vaan elämykseen ja virkistysarvoon, jota matkailija saa kalastuskokemuksesta. Tämän vuoksi kalastusmatkailun tuottama arvo ei ole suoraan riippuvainen kalastetun kalan määrästä. Kalastusmatkailun tuottama hyöty myös kohdistuu enemmän sille alueelle, jossa kalastus tapahtuu. Kalastusmatkailija käyttää merkittävästi rahaa majoitus- ja ravintolapalveluihin, millä on myönteisiä aluetaloudellisia vaikutuksia. Myös itse kalastusmatkailuun ja kalastusvarusteisiin käytetään rahaa. Edellä todetun perusteella voidaan todeta, että kalastusmatkailu tuottaa huomattavasti enemmän arvoa kalastettua kalaa kohden kuin muut kalastuksen muodot ja kalastusmatkailun tuottama arvo jää selkeämmin alueelle, kun taas kaupallisen kalastuksen arvo jakautuu jalostukseen ja vähittäismyyntiin.

Tutkimuksen toisena tavoitteena oli selvittää, miten sääntely vaikuttaa kalastusmatkailun ja sen kanssa mahdollisesti kilpailevan kaupallisen kalastuksen ja virkistyskalastuksen toiminnan mahdollisuuksiin. Nykytilanteessa merkittävin este kalastusmatkailulle ei ole resurssien jako kalastusmatkailun ja kaupallisen kalastuksen välillä vaan kalastusoikeuksien jako vesialueen omistajan ja elinkeinonharjoittajien välillä. Toki aikaisemmin liikalastus merellä on ollut uhka vaelluskaloihin perustuvalla kalastusmatkailulle, mutta nykyisin merikalastus on kohtuullisen kestäväällä tasolla siihen kohdistuvien rajoitusten ja sääntelyiden ansiosta.

Lähtökohtaisesti kalastusoikeus kuuluu yksinomaan vesialueen haltijalle tai sille, joka on saanut häneltä kalastusoikeuden. Tätä yksinoikeutta rajoitetaan kuitenkin lainsäädännöllä. Viranomaiset voivat myöntää luvan kaupalliseen kalastukseen tai kalastusmatkailuun vesialueella, jos vesialueen haltijan lupaa ei saada. Edellytyksenä tälle on, että toiminta ei haittaa kalastusoikeuden ydinaluetta eli mahdollisuutta kalastaa. Toisena edellytyksenä luvulle on kalakantojen kestävyys. Perusteluna tälle poikkeukselle pidettiin elinkeinojen harjoittamisen helpottamista sekä erityisesti kalastusmatkailun tuottamia hyötyjä maaseuduille ja rannikkoseuduille. Lainsäädäntö rajoittaa enemmän kalastusmatkailua kuin kaupallista kalastusta, koska kalastusmatkailulle asetetaan tiukempia rajoituksia lupalainsäädännössä sen sijaan, että jätettäisiin rajoitukset viranomaisen harkittavaksi tapauskohtaisesti. Nykyinen sääntely suosii jossain määrin kaupallista kalastusta, koska ainakin lainsäädäntö asettaa vähemmän rajoituksia kaupalliselle kalastukselle toisen vesialueella viranomaisluvalla. Tämä on erikoista lainsäädännön tavoitteiden näkökulmasta, koska kalastusmatkailu haittaa vesialueen omistajan oikeuksia vähemmän kuin kaupallinen kalastus.

Lisäksi tavoitteena oli selvittää, miten sääntelyä voitaisiin kehittää kalastusmatkailua helpottavaan suuntaan. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että jos kalastuksesta syntyvää arvoa haluttaisiin maksimoida, kalastusmatkailua tulisi helpottaa. Tämä voitaisiin toteuttaa laajentamalla viranomaisen harkintavaltaa lupa-asioissa myös kuutta kalastajaa suurempiin kalastusryhmiin. Tämä harkintavalta lisäisi todennäköisesti kalastusmatkailua. Jos lupaharkinta niin vaatii, tulisi kalastusmatkailu asettaa kaupallisen kalastuksen edelle, ja tästä etusijajärjestyksestä olisi säädettävä laissa. Tämän lisäksi kalastusmatkailua voitaisiin tukea epäsuorasti myöntämällä merialueilla vähemmän lupia sellaisten kalojen kalastukseen, jotka ovat tärkeitä kalastusmatkailussa. Tämä olisi myös kalakantojen kestävyyttä tukeva toimi, joka olisi sekä kansallisen että EU:n kalastuspolitiikan tavoitteiden mukaista.

Lähteet

- Aarnio, A. (2011). *Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Camară, G. & Munteanu, M.-V. (2016). Exploitation of hunting and fishing tourism in Galați county, Romania. *Present Environment and Sustainable Development*, 10(2), 195–206. <https://doi.org/10.1515/pesd-2016-0037>
- Cap Gemini Ernst & Young. (2003). *Vurdering av turistfiske som inntektskilde i Norge - hvilke inntekter gir turistfiske sammenlignet med yrkesfiske?* Trondheim.
- Conrad, J. M. (2000). *Resource economics*. Cambridge University Press.
- Erkinaro, J., Heikinheimo, O., Jaala, E., Jokikokko, E., Keinänen, M., Koljonen, M.-L., ...Venerranta, L. (2018). *Kalakantojen tila vuonna 2017 sekä ennuste vuosille 2018 ja 2019*. (Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 36/2018.) Luonnonvarakeskus. Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:IS-BN:978-952-326-604-9>
- Gurung, T. B. & Thing, A. (2016). Fishing tourism can support fisher's livelihood and fish conservation in Nepal: A value chain analysis. *Hydro Nepal: Journal of Water, Energy and Environment*, 18, 55–60. <https://doi.org/10.3126/hn.v18i0.14647>
- Hamilton-Hart, N. & Stringer, C. (2016). Upgrading and exploitation in the fishing industry: Contributions of value chain analysis. *Marine Policy*, 63, 166–171. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2015.03.020>
- HE 135/2011 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kalastuslain muuttamisesta.
- HE 192/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle kalastuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Hänninen, J. & Tonder, M. (2001). *Matkailukalastuksen kehittäminen Saimaan Pihlajavedellä*. (Kala- ja riistaraportteja, 240.) Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos.
- Jacek, Z. & Matczak, M. (2018). *Role of maritime ports and shipping in the creation of the economic value of the sea areas*. SHS Web of Conferences 58: 01033.
- Kasulo, V. & Perrings, C. (2006). Fishing down the value chain: Biodiversity and access regimes in freshwater fisheries – the case of Malawi. *Ecological Economics* 59(1), 106–114. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2005.09.029>
- Kauppila, P. & Karjalainen, T. (2012). A process model to assess the regional economic impacts of fishing tourism: A case study in Northern Finland. *Fisheries Research*, 127-128, 88–97. <https://doi.org/10.1016/j.fishres.2012.05.004>
- Lee, L.-H. (2016). The relationship between visual satisfaction and water clarity and quality management in tourism fishing ports. *Journal of Water Resource and Protection*, 8, 787–796. <https://doi.org/10.4236/jwarpp.2016.88064>
- Luonnonvarakeskus. (2018). Kokonaiskalantuotanto 2017. Haettu osoitteesta <https://stat.luke.fi/tilasto/7241>
- Luonnonvarakeskus. (2019). *Raportti muikkukantojen tilasta 2017–2018*. Haettu osoitteesta <https://www.luke.fi/wp-content/uploads/2018/07/Raportti-muikkukantojen-tilasta-2017-2018.pdf>

- Maa- ja metsätalousministeriö. (2018). *Kalavarojen käyttö ja hoito: A*.
- Markuksela, V. (2009). *Sitoutuneet vapaa-ajankalastajat harrastajina ja matkailijoina*. Oulun yliopisto.
- Markuksela, V. (2013). "Aisti kuin kala": *Etnografia vetouistelun veljeskunnan kilpailukäytännöstä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Moksness, E. & Gjørseter, J. & Lagaillarde, G. & Mikkelsen, E., Moland Olsen, E., Sandersen, H. T. & Vølstad, J. H. (2011). Effects of fishing tourism in a coastal municipality: A case study from Risør, Norway. *Ecology and Society* 16(3), Article 11. <https://doi.org/10.5751/ES-04290-160311>
- Mylly, T. (2007). Coase kohtaa kalastusrikosoikeuden – oikeustaloustiede. *KKO 2006:70. Oikeustieto*, 5/2007.
- Määttä, K. (2002). Oikeudellisen sääntelyn tutkimus – lastuja sääntelyteoriasta. *Oikeus*, 2/2012, 132–142.
- Määttä, K. (2016). *Oikeustaloustieteen perusteet*. Helsinki: Edita.
- Määttä, K. (2011). *Elinkeinotoiminnan sääntelystä Suomessa*. Edilex.
- Naji, M., Araba, A., Benabdellah, M., Dehhaoui, M. (2015). Governance and income in the Moroccan artisanal fishing sector: Analyzing the value chain. *New Medit*, 14(4), 11–18.
- Neuvoston asetus yhteisestä kalastuspolitiikasta. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1380/2013, annettu 11 päivänä joulukuuta 2013, yhteisestä kalastuspolitiikasta, neuvoston asetusten (EY) N:o 1954/2003 ja (EY) N:o 1224/2009 muuttamisesta sekä neuvoston asetusten (EY) N:o 2371/2002 ja (EY) N:o 639/2004 ja neuvoston päätöksen 2004/585/EY kumoamisesta OJ L 354, 28.12.2013).
- Neuvoston kalakanta-asetus. Neuvoston asetus (EU) 2016/72, annettu 22 päivänä tammikuuta 2016, unionin vesillä ja unionin kalastusalueisiin tietyillä unionin ulkopuolisilla vesillä sovellettavien tiettyjen kalakantojen ja kalakantaryhmien kalastusmahdollisuuksien vahvistamisesta vuodeksi 2016 sekä asetuksen (EU) 2015/104 muuttamisesta OJ L 22, 28.1.2016. s. 1–165.
- Oikeusministeriö. (2007). *Säädösehdotusten vaikutusten arviointi: Ohjeet*. (Oikeusministeriön julkaisu 2007:06.)
- Oksanen, A. (2011). Kalakantojen kestävä käytön sääntely merialueilla – erityisesti kalastuskiintiöt ja niiden hallinta. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2011*.
- Padín, C., Lima, C. & Pardellas, X. X. (2016). A market analysis for improving fishing tourism management in Galicia (Spain). *Ocean and Coastal Management*, 130, 172–178. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2016.06.007>
- Paukku, E. (2019). Luonnonvara- ja ympäristöpolitiikan eurooppalaistuminen: mahdollistaako EU:n valtioneuvoston sääntely sinisen kasvun tukemisen Suomessa. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2019*, 187–230.
- Salmi, P. (2015). Constraints and opportunities for small-scale fishing livelihoods in a post-productivist coastal setting. *Sociologia Ruralis*, 55, 258–274. <https://doi.org/10.1111/soru.12095>

- Salmi, J. & Salmi, P. (2010). Fishing tourism, biodiversity protection and regional politics in the River Tornionjoki, Finland. *Fisheries Management and Ecology*, 17(2), 192–198. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2400.2010.00736.x>
- Setälä, J., Harjunpää, H., Jaukkuri, M., Lehtonen, E., Långnabba, A., Mellanoura, J, ...Saarni, K. (2017). *Kalastuksen olosuhdekatsaus 2016*. Luonnonvarakeskus.
- Stensland, S. (2010). Fishing rights and supply of salmon angling tourism in Mid-Norway. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 10, 207–230. <https://doi.org/10.1080/15022250.2010.495483>
- Soppela, J. (2009). *Lohenkalastajan monet kasvot: Vertaileva typologiatutkimus kalastusmatkailun vetoimatekijöistä sekä kalastuksesta harrastuksena Lapin ja Kuolan niemimaan lohijoilla*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Tiitinen, J. (2007). *Lohirengeistä kalastusmatkailuyrittäjiksi: Kalastusmatkailu Suomessa 1850-luvulta 2000-luvun vaihteeseen*. Helsinki: Suomen Tiedeseura.
- Vespestad, M. K., Lindberg, F. & Mossberg, L. (2019). Value in tourist experiences: How nature-based experiential styles influence value in climbing. *Tourist Studies*, 19, 453–474. <https://doi.org/10.1177/1468797619837966>
- Vianna, G. M. S, Meekan, M. G, Pannell, D. J., Marsh, S. P. & Meeuwig, J. J. (2012). Socio-economic value and community benefits from shark-diving tourism in Palau: A Sustainable use of reef shark populations. *Biological Conservation* 145, 267–277. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2011.11.022>

Miten kaupungistuminen ja väestön ikääntyminen vaikuttavat vapaa-ajan asumisen suosioon?

Anna Strandell, Suomen ympäristökeskus (SYKE)

Kati Pitkänen, Suomen ympäristökeskus (SYKE)

Antti Rehunen, Suomen ympäristökeskus (SYKE)

Abstract

Leisure oriented second homes are an integral part of Finnish lifestyle. Over half a million second homes and related infrastructure constitute a significant proportion of national and personal assets. However, there has been public concern about the future of second homes. How do the major trends in society, such as population aging and urbanization affect the use of second homes? Will the time spent on second homes decrease or increase? In this study a scenario for the use of second homes from 2018 to 2040 was modeled. Scenario is based on Statistics Finland's population forecast, urban-rural classification, and national second home survey. According to the scenario, urbanization and aging will somewhat increase the use of second homes in the future. Urbanization increases the use of second homes more than aging. People living in urban areas spend significantly more time on second homes than residents in rural areas. On average, the 65-74-year-olds who live in the inner urban area spend most time on second homes. In addition to urbanization and aging, there are other trends that can increase or decrease the use of second homes in the future but are not included in the scenario. These include, for example, increase in retirement age in good health, income and wealth growth, improved telecommunications in second homes, increased tourism and other leisure activities, longer cottage trips and immigration.

Keywords: second homes, summer cottages, urbanization, aging, scenario

Johdanto

Mökkeily on keskeinen osa suomalaista elämäntapaa, ja vapaa-ajan asumisen suosio on Suomessa kansainvälisesti vertaillen maailman huippua (Adamiak ym., 2015; Hall & Müller, 2004). Suomen yli puoleen miljoonaan kesämökkiin on rantatontteineen, teineen ja muine infrastruk-

tuureineen sitoutunut huomattava määrä kansallisvarallisuutta ja suomalaisten henkilökohtaista omaisuutta. Mökkeily ei ole pelkästään suosittu kotimaan matkailun muoto vaan osa monipaikkaista elämää (Pitkänen & Strandell, 2018). Vapaa-ajan asunnon omistaviin kotitalouksiin kuuluu noin 800 000 henkilöä, mutta koska mökkien käyttäjät ovat omistajia huomattavasti laajempi ryhmä, eri arvioiden mukaan jopa noin puolet tai reilu puolet suomalaisista mökkeilee säännöllisesti (Adamiak ym., 2015; FCG, 2016; Sievänen & Neuvonen, 2011). Mökkeilijät tekevät vuodessa tyypillisesti 16 vierailua vapaa-ajan asunnoille ja viettävät siellä 37 yötä (Adamiak ym., 2015).

Yhdeksän kymmenestä kesämökistä sijoittuu maaseudulle, kun taas suurin osa mökkien omistajista ja käyttäjistä on kaupunkilaisia (Pitkänen & Strandell, 2018). Vapaa-ajan asuminen onkin yksi merkittävimmistä kaupunkien ja maaseudun vuorovaikutuksen muodoista. Tällä vuorovaikutuksella on suuri vaikutus maaseutupaikkakuntien elinvoimaan. Vapaa-ajan asukkaat tuovat mökkikuntiin tuloja paikalliselle elinkeinoelämälle ja kuntatalouteen sekä elävöittävät paikallisyhteisöä ja sosiaalista elämää (Adamiak ym., 2015; FCG, 2016; TEM, 2011).

Muuttoliike-, vapaa-ajan asumisen ja maaseudun tutkijat niin Suomessa kuin kansainvälisesti ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että vakituiseen väestöön pohjautuvat väestö- ja muuttoliiketilastot aliarvioivat maaseudun ja yliarvioivat kaupunkien todellisen väkiluvun (Adamiak, Pitkänen & Lehtonen, 2017; Lehtonen, Muilu & Vihinen, 2019). Maaseudun viime vuosikymmenien väestönkehitys näyttää kaupungistumista painottavia virallisia väestötilastoja huomattavasti myönteisempänä, jos vakituisen väestön lisäksi huomioidaan myös osa-aikaiset asukkaat. Samalla kun maaseudun vakituinen väestö on vähentynyt ja ikääntynyt, vapaa-ajan asuminen on säilyttänyt tai kasvattanut suosiotaan. Vapaa-ajan asuntojen määrä lisääntyy muutamalla tuhannella vuosittain, ja se ylitti puolen miljoonan rajan muutama vuosi sitten (Tilastokeskus, 2018). Myös mökkien käyttö on lisääntynyt etenkin kesäkauden ulkopuolella. Tähän ovat vaikuttaneet niin vapaa-ajan asuntojen parantunut varustetaso kuin mökkejä aktiivisesti käyttävän eläkeikäisen väestön lisääntyminen (FCG, 2016).

Julkisuudessa on kuitenkin oltu huolissaan mökkeilyn tulevaisuudesta. Väestön ikääntyminen, kaupungistuminen ja maaseudun vakituisen väestön väheneminen sekä maahanmuutto ovat suomalaisen yhteiskunnan suuria trendejä. Mökinomistajien ja mökkejä aktiivisesti käyttävien on raportoitu harmaantuneen, kun erityisesti vanhustalouksien osuus mökinomistajien joukossa on kasvanut (Nurmela, 2016). Kaupungistumisen ja maahanmuuton on pelätty vähentävän kiinnostusta mökkeilyyn, ja erityisesti kaupungeissa kasvaneiden nuorten mökkeilyhaluja on epäilty. Näiden yhteiskunnallisten muutosten on pelätty johtavan siihen, että mökkeily on menossa pois ”muodista” ja Suomesta on kehittymässä ”tuhansien hylättyjen mökkien maa”, kun perintömökin ylläpito ei kiinnosta tulevia sukupolvia (esim. Onko Suomesta..., 2016; Tuhansien hylättyjen..., 2016).

Vapaa-ajan asumisen ja -asuntokannan suuren merkityksen vuoksi niiden tulevaisuus on erityisen kiinnostava. Vapaa-ajan asumisen tulevaisuuden kehityksestä ei ole aiemmin juuri-kaan laadittu kvantitatiivisia arvioita. Suomalaiset vapaa-ajan asumisen trendejä tunnistanee tutkijat ovat yrittäneet hillitä pahimpia mökkeilyn tulevaisuutta koskevia pelkoja. Vapaa-ajan asumisen on ennakoitu moninaistuvan ja vastaavan siten muuttuviin vapaa-ajanvieton tar-

peisiin (esim. Pitkänen & Vepsäläinen, 2008). Nuorten asenteita mittaavissa tutkimuksissa on vakuutettu, että myös nuoret ovat tulevaisuudessa kiinnostuneet perinteisestä mökkeilystä (MMM, 2017; Pitkänen, Puhakka, Semi & Hall, 2014). Esimerkiksi Pitkäsen ym. (2014) tutkimuksessa havaittiin Y-sukupolveen kuuluvien olevan kaikkein halukkaimpia hankkimaan vapaa-ajan asunnon tulevaisuudessa. Myös kansainvälisesti vapaa-ajan asumisen suosion on arvioitu säilyvän vakaana (Hall & Müller, 2018). Nämä tutkimukset eivät kuitenkaan kerro siitä, miten mökillä vietetty aika kehittyi yhteiskunnan muutoksissa ja millaisia muutokset ovat suuruusluokaltaan.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on esittää kvantitatiivinen skenaario vapaa-ajan asumisen tulevaisuudesta Suomessa. Tutkimuksessa arvioidaan, miten mökeillä vietetty aika kehittyi määrällisesti vuoteen 2040 mennessä ja miten paljon väestön ikääntyminen ja kaupungistuminen vaikuttavat muutokseen. Aiemman tutkimuksen pohjalta muodostetaan ensin oletuksia suunnasta, johon vapaa-ajan asunnolla vietetty aika todennäköisesti kehittyi tulevaisuudessa ikärakenteen muutoksen ja kaupungistumiskehityksen myötä. Tämän jälkeen muodostetaan kvantitatiivinen tulevaisuusskenaario, joka pohjautuu Tilastokeskuksen valtakunnallisen väestöennusteen mukaiseen ikärakenteen ja asuinpaikkarakenteen muutokseen. Kvantitatiivista skenaariota täydennetään kvalitatiivisilla arvioilla niiden tekijöiden kehityksestä, joita laskennallisessa skenaariossa ei voida huomioida.

Väheneekö vai lisääntykö vapaa-ajan asunnoilla vietetty aika?

Aiempi tutkimus vapaa-ajan asumisen tulevaisuudesta

Aiemmassa kotimaisessa ja kansainvälisessä kirjallisuudessa vapaa-ajan asumisen tulevaisuuden kehitystä on ennakoitu lähinnä suuntaa-antavasti. Hall ja Müller (2018, s. 357) arvioivat vastikään ilmestyneessä kattavassa vapaa-ajan asumisen tutkimuksen kokoomateoksessa vapaa-ajan asumisen suosion säilyvän vakaana niin perittyjen kuin ostettujen vapaa-ajan asuntojen osalta. Perittyihin mökkeihin ja maaseudun kiinteistöihin on erityisesti pohjoismaisissa tutkimuksissa havaittu liittyvän paljon ristiriitaisia tunteita (Flemsæter, 2009; Lundmark & Marjavaara, 2013; Sikiö, Pitkänen & Rehunen, 2014; Strandin Pers, Lagerqvist & Nordin, 2018). Toisaalta on myös havaittu, että näihin paikkoihin muodostetut tunnesiteet ja paikkaan kiinnittyminen muodostuvat ylisukupolvisiksi ja luovat niille jatkuvuutta myös tuleviin sukupolviin asti, vaikka mökki sijaitsisikin kaukana vakituudesta asunnosta (Pitkänen ym., 2014). Hallin & Müllerin (2018) mukaan myös vapaa-ajan asuntojen ostaminen kiinnostaa jatkossakin, mutta vapaa-ajanvieton ohella kiinteistöjä ostetaan yhä useammin sijoitustarkoituksessa tai esimerkiksi tulevaisuuden asumisen ratkaisuja varten.

Hall ja Müller (2018) arvioivat, että vapaa-ajan asuminen on muuttumassa monimuotoisemmaksi; omistusmökkeilyn ohella erityisesti erilaiset kaupalliset ja lyhytaikaiset (mökkien vuokraus ja Airbnb) sekä liikuteltavat ja liikkuvat vapaa-ajan asumisen muodot yleistyvät. Vapaa-ajan asuminen myös kansainvälistyy. Vastaavanlaisia kehityskulkuja ovat ennakoineet Pitkänen ja Vepsäläinen (2008), jotka ovat tunnistaneet neljä Suomen mökkeilyn kehitykseen liittyvää teemaa: ympärivuotisen kakkosasumisen yleistyminen, mökkeilyn kansainvälistymi-

nen, joustavampien ja osaomistukseen perustuvien mökkeilyn muotojen yleistymisen sekä vapaa-ajan asumisen alueellinen eriytyminen. Mökkibarometrin (FCG, 2016) mukaan vapaa-ajan asuntojen käyttöaste on noussut mökkien varustetason parantumisen ja ympärivuotisen käytön kasvun myötä. Mökkien käyttö on 2000-luvulla lisääntynyt etenkin kevät-, syys- ja talvikuukausina.

Perrels ja Berghäll (2010) arvioivat vuonna 2010, että vuoteen 2025 mennessä suomalaisten mökkikanta kasvaisi senhetkisen kasvuvauhdin pohjalta ennakoiden 559 000 mökkiin. Hitaan kasvuoletuksen skenaariossa mökkikannan määrä jäisi noin 535 000:een ja nopean kasvuoletuksen mukaan kanta kasvaisi jopa 635 000 mökkiin. Tähän mennessä toteutunut kehitys noudattaa lähinnä hitaan kasvun skenaariota. Vapaa-ajan asunnoilla vietetyn ajan määrää ei ole aiemmissa tutkimuksissa tarkkaan ennakoitu, mutta tutkimuksista on tunnistettavissa sekä vapaa-ajan asunnoilla vietetyn ajan pidentymistä että vähentymistä puoltavia trendejä. Pidentymistä tukevat ennusteet ja havainnot vapaa-ajan asumisen ja vakituisen asumisen välisten erojen hämärtymisestä, samoin esimerkiksi etätöiden ja paikkariippumattoman työskentelyn lisääntyminen (Lehtonen ym., 2019; Pitkänen & Vepsäläinen, 2008; Schier ym., 2015). Mökkibarometrin (FCG, 2016) mukaan etätöiden tekeminen mökillä on lisääntynyt huomattavasti 2000-luvulla ja vuonna 2015 noin joka kymmenennellä mökillä tehtiin etätöitä.

Toisaalta vapaa-ajan asunnolla vietetty aika voi lyhentyä, jos vapaa-ajan asumiseen yhdistyy niin sanottujen ”hypermobiilien” elämäntyylien yleistymisen. Muun muassa Gössling, Ceron, Dubios ja Hall (2009) sekä Adamiak, Hall, Hiltunen ja Pitkänen (2016) ovat havainneet, että vapaa-ajan asuntojen omistajat ovat usein hypermobiileja matkailijoita, jotka vapaa-ajan asunnon ohella myös matkailivat paljon kotimaassa ja ulkomailla. Vapaa-ajan asunnolla ei siis korvata muuta matkailua, vaan se on lisä muutenkin liikkuvassa elämäntyyliässä, jossa aikaa jaetaan lukuisten eri paikkojen ja ajanviettomuotojen kesken. Myös Pitkänen ym. (2014) toteavat Y-sukupolven mökkeilyä käsittelevässä tutkimuksessaan, että vaikka mökkeily näyttäisikin kiinnostavan nuoria myös tulevaisuudessa, voi mökillä vietetty aika olla nykysukupolvia vähäisempää, mikäli ajankäytöstä kilpailevat mökin ohella lukuisat muut vaihtoehdot (ks. myös Hall & Müller, 2018). Myös maa- ja metsätalousministeriön tutkimuksen (MMM, 2017) mukaan nuoret uskovat mökkeilyn suosion jatkumiseen mutta arvelevat vuokramökkeilyn tulevan merkittäväksi osaksi mökkeilyä. Näistä trendeistä on nähtävissä viitteitä Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimuksessa, jonka mukaan vapaa-ajan asunnolla käyvien osuus väestöstä on 2000-luvulla hiukan nousut, mutta siellä vietetty aika on vähentynyt samanaikaisesti, kun muu matkailu on lisääntynyt (Huomo, 2019; Tilastokeskus, 2019a). Yli kuukauden vapaa-ajan asunnolla vuodessa viettävien osuus mökkeilijöistä on laskenut vapaa-aikatutkimuksen mukaan 38 prosentista 30 prosenttiin vuosina 2002–2017 (Tilastokeskus, 2019a).

Ikääntymisen ja sukupolvien vaikutus mökeillä vietettyyn aikaan

Väestön ikärakenteen muutoksen vaikutuksia vapaa-ajan asumisen suosioon tai mökillä vietettyyn aikaan ei ole tutkittu, vaikka mökinomistajien keski-ikä kohoaminen on huomattu Suomen ohella myös esimerkiksi Ruotsissa (Müller, Nordin & Marjavaara, 2010). Vapaa-ajan asumista on tutkittu vain vähän pitkittäisaineistoilla (esim. Hartig & Fransson, 2009; Müller & Marjavaara, 2012), mutta useat tutkijat ovat korostaneet vapaa-ajan asumisen kytkeytyvän voimakkaasti ko-

titalouksien ja yksilöiden elämänvaiheisiin (Godbey & Bevins, 1987; Lundmark & Marjavaara, 2013; Pitkänen ym., 2014; Strandin Pers ym., 2018). Pitkänen ym. (2014) toteavat, että vapaa-ajan asunnon hankinta ajoittuu yleensä 40 ikävuoden jälkeen, vakiintuneempaan elämänvaiheeseen, jossa myös varallisuuden kasvu ja perhetilanne mahdollistavat vapaa-ajan asunnon käytön. Suomessa vapaa-ajan asunnon omistajista vain kuusi prosenttia on alle 40-vuotiaita (Tilastokeskus, 2018). Esimerkiksi Godbey ja Bevins (1987, s. 18) ovat todenneet, että vapaa-ajan asunnon omistuksen hyödyllisyyttä arvioidaan jatkuvasti eri elämänvaiheissa. Lundmark ja Marjavaara (2013) puolestaan ovat havainneet, että iän ja elämänvaiheen lisäksi myös esimerkiksi terveydentila vaikuttaa vapaa-ajan asuntoon kohdistettaviin myönteisiin ja kielteisiin tuntemuksiin.

Vapaa-ajan asumisen yhteydessä on korostettu myös eräänlaista syklistä muuttoliikettä (*cyclical migration*): matkailu voi johtaa vapaa-ajan asunnon hankkimiseen kohteesta, ja vapaa-ajan asuminen taas voi esimerkiksi eläköitymisen myötä muuttua vakituiseksi asumiseksi (Hall & Müller, 2018; Quinn, 2004). Suurin osa ikääntyneistäkin näyttää silti haluavan asua monipaikkaisesti ja pitää vapaa-ajan asunnon lisäksi myös kaupunkiasunnon. Näin halutaan yhdistää kaupunkiasumisen vaivattomuus ja palvelut vapaa-ajan asumiseen maaseudulla – omakotitalo kaupungissa saatetaan tällöin vaihtaa kerrostaloasuntoon, jotta pystyttäisiin ylläpitämään kesämökkiä (Qviström, Bengtsson & Vicenzotti, 2016). Loma-asunnon muuttaminen vakituiseksi asunnoksi voi törmätä myös hallinnollisiin esteisiin tai rakennusteknisiin vaatimuksiin (Kietäväinen, Tuulentie & Rinne, 2014). Suomessa loma-asuntojen käyttötarkoituksen muutokset vakituiseksi asunnoiksi eivät ole lisääntyneet suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle; kunnat myöntävät näihin muutoksiin vuosittain lupia 200–300 kappaletta (SYKE/Liiteri, 2019).

Myös vapaa-ajan asunnolla vietettävä aika muuttuu elämänvaiheiden mukaan. Pitkäsen ym. (2014) mukaan se korreloi iän kanssa niin, että vanhemmat ikäluokat viettävät mökillä aikaa huomattavasti enemmän kuin nuoret. Eniten aikaa mökillä viettävät 65–74-vuotiaat, vähiten 20–35-vuotiaat (ks. myös Tilastokeskus, 2019a). Mökillä vietetty aika kasvaa 35 ikävuoden jälkeen saavuttaen huippunsa aktiivisessa eläkeiässä, minkä jälkeen ajankäyttö vähenee iän tuomien esteiden takia. Toisin sanoen, vaikka nuoret ikäluokat viettävät nyt vapaa-ajan asunnolla huomattavasti vähemmän aikaa kuin vanhemmat, heidän ajankäyttönsä voi lisääntyä ikääntymisen ja vapaa-ajan asunnon hankkimisen myötä.

Tulevat sukupolvet voivat kuitenkin käyttäytyä eri tavoin kuin nykyiset. Aktiivinen eläkeikä, niin sanottu kolmas ikä, pitenee jatkuvasti etenkin vauraissa kehittyneissä maissa eliniän pidentyessä, vapaa-ajan lisääntyessä sekä varallisuuden ja koulutustason kasvaessa (Carr & Komp, 2011; Patterson, 2018). Kolmatta ikää leimaavat vapaus toteuttaa henkilökohtaisia tavoitteita ilman sosiaalisia velvoitteita, kuten työssäkäyntiä ja perhevelvoitteita, sekä aktiivinen liikkuminen ja matkailu ennen vanhuuden rajoitteita. Intensiivisin vapaa-ajan asuntojen käyttö sijoittuu nimenomaan tähän ikävaiheeseen. Aktiivisen ja hyväkuntoisen kolmannen iän yleistyminen ja piteneminen myös yli 75-vuotiaisiin on nähtävissä Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimuksessa, jonka mukaan mökkeilijöiden osuus on kasvanut erityisesti tässä ikäryhmässä. Mökkeilijöiden osuus kasvoi ikäryhmässä 65–74-vuotiaat vuodesta 1991vuoteen 2017 noin 50 prosenttia, mutta yli 75-vuotiaissa osuus peräti kaksinkertaistui (Tilastokeskus, 2019a). Samanaikaisesti kuitenkin

hyvin pitkiä aikoja – yli 3 kuukautta vuodessa – vapaa-ajan asunnolla viettävien osuus ikääntyneistä suomalaisista vähentyi.

Ikääntyneiden lisääntynyt aktiivisuus ja liikkuminen ylipäänsä näkyy selvästi tilastoissa ja tutkimuksissa. Eläkeläisten elämäntavat ovat muuttuneet muutamassa sukupolvessa, ja muun muassa ikääntyneiden matkailu on lisääntynyt voimakkaasti (Patterson, 2018). Henkilöliikenne-tutkimuksen (LIVI, 2012, 2018a; LVM, 2006) mukaan ikääntyneiden liikkuminen sekä matkojen lukumäärällä että matkasuoritteella mitattuna lisääntyi vuosina 2004–2016, eniten aktiivisen eläkeiän vaiheessa eli 65–74-vuotiailla, mutta myös yli 75-vuotiailla, kun taas muissa ikäryhmissä muutos oli pienempi. Yli 65-vuotiaiden ikäryhmässä ajokortin omaavien osuus on kasvanut 2000-luvulla noin 40 prosentista 66 prosenttiin, ja erityisen paljon se on kasvanut yli 75-vuotiaiden ikäryhmässä (Traficom, 2019a, 2019b).

Kaupungistumisen vaikutus mökeillä vietettyyn aikaan

Vapaa-ajan asuminen on historiallisesti liittynyt aina kaupunkikulttuuriin ja kaupungistumiseen. Nykyisen mökkikulttuurimme juuret ovat kaupunkielitiin kesänvietossa maaseudun huviloilla (Pitkänen, 2011). Voimakkain maaltamuutto kaupunkiin tapahtui 1960- ja 70-luvuilla, ja samaan aikaan myös vapaa-ajan asuntojen rakentaminen ja käyttö yleistyivät merkittävästi. Lisäksi tapahtui muitakin muutoksia, jotka edistivät vapaa-ajan asumisen lisääntymistä: käytettävissä olevat tulot kasvoivat, vapaa-aika lisääntyi, infrastruktuuri parani ja auton omistus yleisty (mm. Hall & Müller, 2004). Vagnér, Müller ja Fialová (2011) ovat yhdistäneet vapaa-ajan asumisen yleisyyden valtioihin, joissa urbanisoituminen on tapahtunut myöhään. Tällöin vapaa-ajan asunnot ovat säilyttäneet yhteyden maaseudulle ja kotiseuduille kaupunkiin muuton jälkeen. Myös Suomessa suurin osa vapaa-ajan asuntojen omistajista ja käyttäjistä on kaupunkilaisia (Pitkänen & Strandell, 2018).

Strandellin ja Hallin (2015) kyselypohjaisen tutkimuksen mukaan Suomessa taajamissa asuvat viettivät aikaa vapaa-ajan asunnoilla peräti 75 % enemmän kuin haja-asutusalueilla asuvat. Mitä tiiviimmin rakennetulla alueella asuttiin, sitä enemmän vapaa-ajan asunnoilla vietettiin aikaa. Myös kerrostaloasuminen ja oman pihan puuttuminen kasvattivat mökkeilyn määrää. Erot säilyivät merkitsevinä, kun demografiset ja sosioekonomiset taustatekijät, kuten tulotaso, vaikoitiin. Sen sijaan virkistysalueiden puute lähiympäristössä ei lisännyt mökkeilyä tilastollisesti merkitsevästi. Kaupunkilaisten suurempi mökkeilynto liittyy etenkin eroihin elämäntavassa ja vapaa-ajanvietossa, mahdollisesti myös kaupunkiympäristön puutteiden kompensointiin. Kaupunkilaisilla ajankäytön budjetti on erilainen kuin maaseudulla asuvilla. Kerrostalossa aikaa ja rahaa ei kulu talon ja pihan ylläpitoon, jolloin sitä jää enemmän matkailuun ja vapaa-ajan asunnoilla olemiseen. Kaupunkilaisten elämäntapa on liikkuvampi ja vaihtelunhaluisempi ja vapaa-ajalla ylipäänsä matkustellaan enemmän. Mökkeilytarve liittyy myös kaupunkiympäristön ominaisuuksiin. Kaupunkimaisen ja tiiviin asumisen puutteita, kuten oman pihan tai hiihtajaisuuden puuttumista, voidaan kompensoida vapaa-ajan asunnolla rauhallisessa ja luonnonläheisessä ympäristössä. Kaupungistumisen, kaupunkien tiivistymisen ja kerrostaloasumisen lisääntymisen voidaan siten olettaa lisäävän vapaa-ajan asuntojen omistamista ja käyttöä.

Toisaalta kaupungistuminen voi myös vähentää vapaa-ajan asumista, kun vakituisen ja vapaa-ajan asunnon välinen matka kasvaa. Esimerkiksi Jansson ja Müller (2004) arvioivat että

syrräisillä alueilla sijaitsevat mökit eivät enää tulevaisuudessa välttämättä kiinnosta kaupunkitunutta väestöä, jos ne ovat vaikeasti saavutettavissa eivätkä sijaitse muuten vetovoimaisella alueella (ks. myös Lundmark & Marjavaara, 2013). Vakituisen ja vapaa-ajan asunnon välinen etäisyys vaikuttaa myös vapaa-ajan asunnolla vietettyyn aikaan. Esimeriksi Strandellin ja Hallin (2015) tutkimuksessa todettiin, että alle 30 kilometrin etäisyydellä sijaitsevilla mökeillä vietettiin kaksi kertaa enemmän aikaa kuin yli 300 kilometrin etäisyydellä sijaitsevilla mökeillä. Mökkibarometrin mukaan taas yli puolen tunnin etäisyydellä sijaitsevien mökkien käyttöaste oli korkeampi kuin sitä lähempänä sijaitsevien mökkien (FCG, 2016). Eroja kaukana ja lähempänä sijaitsevien mökkien välillä tasoittaa se, että vaikka lähellä sijaitsevilla vapaa-ajan asunnoilla käydään usein, kaukana sijaitsevilla viivytään kerralla pidempään (Pitkänen, 2011).

Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimukset kertovat trendistä, jonka mukaan maaseutumaisissa kunnissa asuvistakin yhä useampi viettää aikaa mökillä tai kakkosasunnolla, jolloin ero kaupunkimaisiin kuntiin pienenee (Huomo, 2019). Ilmiö voi kuitenkin johtua maaseutumaisten kuntien sisällä tapahtuvasta väestön keskittymisestä taajamiin eikä taajamien ja haja-asutusalueiden välisen eron kaventumisesta.

Tutkimuksen lähtöoletukset

Teorian pohjalta muodostetaan kaksi oletusta skenaarion muodostamiseen. Ensimmäisen oletuksen mukaan vapaa-ajan asunnoilla vietetty aika lisääntyy väestön ikääntyessä. Oletus perustuu siihen, että vanhemmat ikäryhmät viettävät vapaa-ajan asunnolla enemmän aikaa kuin nuoremmat. Vaikka ihmisten ajankäytöstä kilpailevat tulevaisuudessa yhä useammat vapaa-ajanviettomuodot, mökkeilyn oletetaan pysyvän etenkin ikääntyneillä yhtä merkittävänä vapaa-ajanvieton muotona kuin ennenkin. Toisen oletuksen mukaan vapaa-ajan asunnoilla vietetty aika lisääntyy kaupungistumisen myötä. Kaupungeissa asuvat viettävät maaseudulla asuvia enemmän aikaa vapaa-ajan asunnolla. Vaikka kaupungistuminen kasvattaa mökkimatkojen pituutta ja voi siksi vähentää mökillä käyntien määrää, kaupunkien tiivistymisen ja kerrostaloesiintymisen kasvun oletetaan edelleen lisäävän mökkeilyä.

Menetelmät ja aineistot

Vapaa-ajan asumisen tulevaisuuden kehityksen arviointia varten laadittiin valtakunnallinen skenaario, jossa arvioitiin vapaa-ajan asuntojen käytön kokonaisvolyymien muutosta vuoteen 2040 asti. Skenaariossa on kaksi selittävää muuttujaa: väestön ikä ja aluetyyppi. Skenaarion perusteella voidaan arvioida erikseen ikärakenteen ja aluerakenteen muutoksen vaikutuksia sekä niiden yhteisvaikutusta vapaa-ajan asuntojen käyttöön. Tietolähteinä käytettiin vapaa-ajan asumista koskevaa asukaskyselyä, Tilastokeskuksen kunnittaista väestöennustetta ja tilastoja väestön jakautumisesta paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutuluokituksen mukaan sekä Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) paikkatietopohjaista kaupunki-maaseutuluokitusta.

Vapaa-ajan asunnoilla vietetty aika eri ikäryhmissä ja eri kaupunki-maaseutuluokissa arvioitiin vuonna 2012 toteutetun vapaa-ajan asumista koskevan kyselyn perusteella (Adamiak ym., 2015). Kysely kohdistui koko Suomen 15–90-vuotiaaseen väestöön, mikä on myös skenaariossa käytettävä ikärajaus. Ikä luokiteltiin viiteen ryhmään. Vastaajia oli 1 189 ja vastausprosentti oli

30 %. Katoanalyysin perusteella vastaajissa painottuivat naiset, vapaa-ajan asunnon omistajat sekä vanhemmat ikäryhmät (55–75-vuotiaat). Alueellisesti vastaukset olivat edustavia.

Vapaa-ajan asunnolla vietetty aika laskettiin kahden eniten käytetyn vapaa-ajan asunnon mukaan. Niihin sisältyvät itse omistettujen mökkien lisäksi sukulaisten ja ystävien mökit, pitkäaikaiset vuokramökit, vapaa-ajan käytössä olevat asunnot ja rakennukset, lomaosakkeet sekä pysyvällä paikalla sijaitsevat asuntovaunut. Kyselyssä tiedusteltiin sekä käyntikertojen että yöpymisten määrää. Koska kumpikaan näistä ei kuvaa vapaa-ajan asunnon käyttöä kattavasti, näistä kahdesta muuttujasta muodostettiin uusi vapaa-ajan asunnoilla vietettyjen päivien määrää kuvaava muuttuja. Yöpymisten määrä laskettiin päivien määräksi muilla paitsi niillä, joilla käyntien määrä oli suurempi kuin yöpymisten määrä. Näillä henkilöillä käyntien määrä laskettiin päivien määräksi. Näin voitiin yhteismitallistaa esimerkiksi runsaasti päiväkäyntejä tekevät niihin, jotka vierailevat mökillä vain kerran tai kahdesti vuodessa mutta oleskelevat siellä pitkän ajan kerrallaan. Menetelmä aliarvioi hiukan vietettyjen päivien määrää, koska se ei huomioi päiväkäyntejä niillä, joilla on enemmän yöpymisiä kuin käyntejä, tai usean yön yöpymisiä niillä, joilla käyntien määrä on suurempi kuin yöpymisten määrä. Toisaalta vastaajissa painottuivat vapaa-ajan asuntojen aktiivikäyttäjät, mikä puolestaan kasvattaa vietettyjen päivien määrää. Skenaariossa päivien määrän oikeellisuudella ei sinänsä ole merkitystä, koska samoja kertoimia käytetään koko ennustekaudella. Olennaista on muutoksen suuruus sekä se, miten käytön määrä jakautuu eri ikäryhmien ja erityyppisillä alueilla asuvien välillä. Vapaa-ajan asumisen käytön oletettiin pysyvän nykyisenkaltaisena kussakin ikäryhmässä ja aluetyypissä koko ennustekauden ajan.

Kyselyaineistoon ajettiin vuoden 2010 paikkatietopohjainen kaupunki-maaseutuluokitus (Helminen ym., 2014) vastanneiden vakituisen asuinpaikan koordinaattien perusteella. Näin saatiin laskettua vapaa-ajan asuntojen käyttökertoimet (pv/v) ikäryhmittäin ja aluetyypin mukaan (taulukko 1). Paikkatietopohjainen kaupunki-maaseutuluokitus kuvaa tarkemmin todellisia aluetyypieroja ja niihin liittyviä elämäntapaeroja kuntien sisällä kuin kuntarajapohjainen tilastollinen kuntaryhmitys. Kaupunki-maaseutuluokkia oli alun perin seitsemän, mutta koska kaikkien alueluokkien kaikkiin ikäryhmiin ei tullut riittävästi vastaajia, jouduttiin etenkin maaseutuluokkia yhdistelemään niin, että lopullisia luokkia on neljä:

1. sisempi kaupunkialue
2. ulompi kaupunkialue + kaupungin kehysalue
3. maaseudun paikalliskeskus + kaupungin läheinen maaseutu
4. ydinmaaseutu + harvaan asuttu maaseutu

Tilastokeskuksen vuoden 2019 väestöennusteesta poimittiin 15–90-vuotias väestö kunnittain (Tilastokeskus, 2019b). Ennuste määrittelee skenaarion aikaikkunan, joka ulottuu vuodesta 2018 vuoteen 2040. Väestöennuste on menneeseen kehitykseen perustuva trendiennuste, joka kuvaa tulevaa kehitystä, jos se jatkuu samanlaisena kuin viimeisen noin viiden vuoden aikana. Paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutuluokituksen liittämiseksi väestöennusteeseen ennusteen mukainen 15–90-vuotias väestö jaettiin kaupunki-maaseutuluokkiin vuoden 2018 kunnittaisen jakauman perusteella. Nykyinen kaupunki-maaseutujakauma laskettiin erikseen

jokaisen kunnan jokaiselle ikäryhmälle ja samoja jakaumia hyödynnettiin kunnittain ja ikäryhmittäin koko ennustekaudelle.

Näin laskettu tulevaisuuden kaupunki-maaseutujakauma ei huomioi kunnan sisällä tapahtuvaa väestön kaupunki-maaseutujakauman muutosta eikä kaupunkialueiden laajenemista. Tämän vuoksi kuntien sisällä tapahtuva väestön painopisteen muutos kaupunki-maaseutuluokien välillä huomioitiin laskemalla kaupunki-maaseutujakauman muutos kunnittain ja ikäryhmittäin kymmenen viimeisen vuoden aikana (2008–2018) ja jatkamalla näin saatuja vuosittaisia muutoskertoimia tulevaisuuteen. Kuntien sisäisen kaupunki-maaseutujakauman muutoksen huomioiminen kasvattaa erityisesti yli 50-vuotiaiden osuutta ulommalla kaupunkialueella ja kaupungin kehysalueella.

Kaupunkialueiden laajenemisen vaikutusta arvioitiin vertaamalla vuoden 2010 kaupunki-maaseutuluokituksen ja SYKEN luonnosvaiheessa olleen vuotta 2018 kuvaavan uuden luokituksen eroja vuoden 2018 väestössä ikäryhmittäin. Vertailun mukaan viimeisen kahdeksan vuoden aikana kaupunkialueiden laajeneminen on kasvattanut erityisesti sisemmän kaupunkialueen osuutta 15–90-vuotiaassa väestössä keskimäärin 1,3 prosentilla vuosittain. Vastaavasti ulomman kaupunkialueen ja kehysalueen osuus on pienentynyt vuosittain keskimäärin 1,1 prosentilla. Maaseudun väestön osuus on pienentynyt kaupunkialueen laajenemisen vuoksi keskimäärin noin 0,2 prosenttia vuodessa. Kaupunkialueiden laajenemisen vaikutus skenaarioon on huomioitu käyttämällä ikäryhmittäisiä vuosikertoimia. Koska kaupunkien alueellinen laajeneminen oletettavasti hidastuu täydennysrakentamisen yleistyessä (mm. Rehunen, Ristimäki, Strandell, Tiitu & Helminen, 2018), laajenemiskertoimia on skenaariossa leikattu siten, että vuonna 2040 laajenemismuutos on enää puolet viime vuosien tahdistista.

Skenaariossa kaupunki-maaseutujakaumaan vaikuttavat siis väestön määrän muutokset kuntien välillä (kuten muuttoliike kuntien välillä), väestön painopisteen muutos kuntien sisällä sekä kaupunkialueen laajeneminen. Vapaa-ajan asunnon käytön kokonaisvolyymin muutos laskettiin kertomalla ennusteen mukaiset väestömäärät kyselystä saaduilla käyttöä kuvaavilla kertoimilla ikäryhmittäin ja aluetyypeittäin (taulukko 1). Jakamalla käytön kokonaisvolyymi väkiluvulla saatiin selville käytön määrän muutos henkeä kohti. Pelkän ikääntymisen vaikutusta käyttöön arvioitiin jättämällä aluetyyppi pois mallista ja vastaavasti pelkän kaupungistumisen vaikutusta jättämällä pois ikäryhmät.

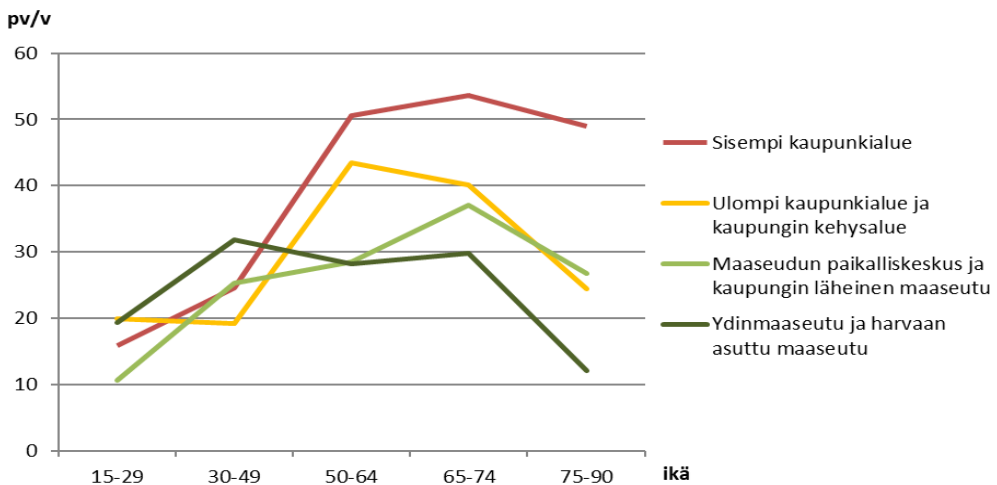
Tulokset

Vapaa-ajan asuntojen käytön määrää kuvaavat kertoimet laskettiin kyselyyn liitettyjen alue-
luokitusten perusteella eri-ikäisille ja erityyppisillä alueilla asuville (taulukko 1 ja kuva 1). Vapaa-ajan asuntojen käyttö lisääntyy aina 75-vuotiaaksi asti, minkä jälkeen se alkaa laskea. Aktiivisimmin vapaa-ajan asuntoja käyttävät 50–74-vuotiaat. Kaupunki-maaseutuluokituksen mukaan vapaa-ajan asuntojen käyttö on sitä yleisempää, mitä kaupunkimaisemalla alueella asutaan. Kaupunkimaisilla alueilla asuvat viettävät vapaa-ajan asunnoilla noin 30 % enemmän aikaa kuin maaseutumaisilla alueilla asuvat. Maaseudulla asuvista vapaa-ajan asunnolla viettävät aikaa erityisesti maaseututaajamissa asuvat.

Taulukko 1. Vapaa-ajan asuntojen käyttö (pv/v) kyselyn perusteella vuonna 2012 ikäluokittain ja kaupunki-maaseutuluokittain.

Ikä	ULOMPI		MAASEUDUN	YDINMAASEUTU JA HARVAAN ASUTTU MAASEUTU	YHTEENSÄ
	SISEMPI KAUPUNKIALUE	KAUPUNKIALUE JA KAUPUNGIN KEHYSALUE	PAIKALLISKESKUS JA KAUPUNGIN LÄHEINEN MAASEUTU		
15-29	15,9	19,9	10,7	19,3	16,8
30-49	24,6	19,3	25,3	31,9	23,7
50-64	50,6	43,5	28,6	28,2	39,4
65-74	53,6	40,1	37,1	29,8	41,2
75-90	49,0	24,5	26,8	12,0	32,0
Yhteensä	39,1	31,8	28,4	26,3	32,4

Eri-ikäisten mökkeilyvolyymit jakautuvat eri tavoin kaupunkilaisten ja maaseudulla asuvien kesken. Nuorilla aluetyyppien väliset erot ovat suhteellisen pieniä, kun taas ikääntyneet kaupunkilaiset, yli 50-vuotiaat ja etenkin yli 75-vuotiaat, mökkeilevät huomattavasti enemmän kuin samanikäiset maaseudulla asuvat (kuva 1).

Kuva 1. Vapaa-ajan asuntojen käyttö (pv/v) kyselyn perusteella vuonna 2012 ikäluokittain ja kaupunki-maaseutuluokittain.

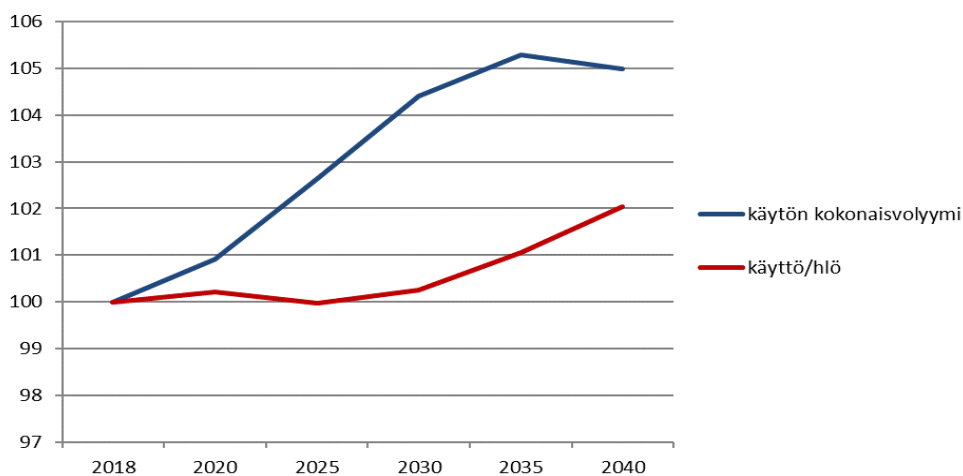
Taulukossa 2 ja kuvassa 2 esitetään vapaa-ajan asumisen skenaarion tulokset. Skenaarion mukaan vapaa-ajan asuntojen käytön kokonaisvolyyymi (eli käyttöpäivien määrä yhteensä) kasvaa

Suomessa 5 % lähtövuodesta 2018 vuoteen 2040. Huipussaan kokonaisvolyymi on vuonna 2035, jolloin se on nykyistä käyttövolyymia 5,3 % suurempi. Kasvu tasaantuu ennustekauden lopulla ja kääntyy hienoiseen laskuun vuoden 2035 jälkeen, jolloin Suomen väkiluku alkaa väestöennusteen mukaan laskea (kuva 2). Volyymin kasvusta suurin osa selittyy väestönkasvulla, joka on Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan tarkastelluissa ikäryhmissä 2,9 % vuosina 2018–2040.

Taulukko 2. Vapaa-ajan asumisen skenaarion tunnusluvut v. 2018–2040.

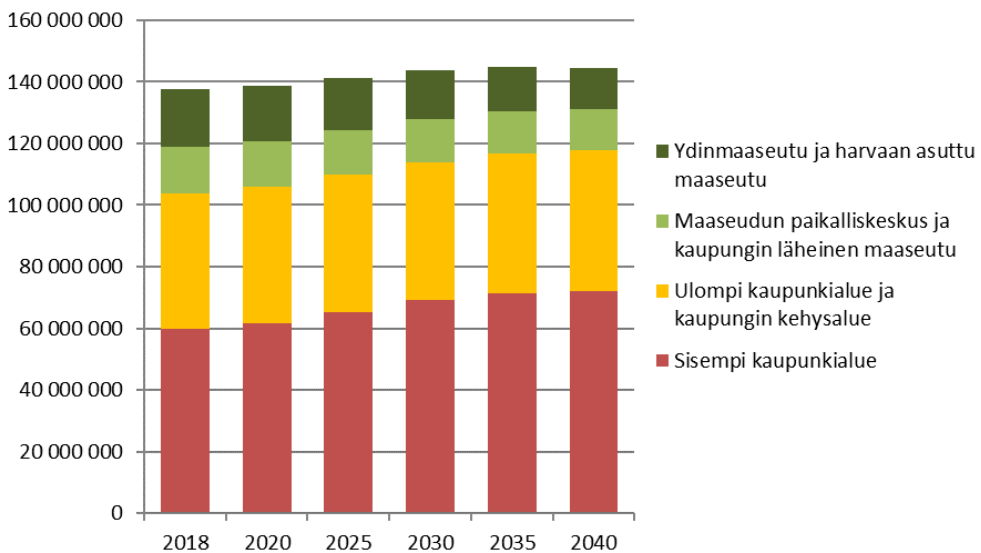
Vapaa-ajan asuntojen käytön kokonaisvolyymin muutos	+ 5,0 %
Väestönkasvu (15–90-vuotiaat)	+ 2,9 %
Vapaa-ajan asuntojen käytön muutos/hlö, kokonaismalli (ikä ja aluetyyppi)	+ 2,0 %
Vapaa-ajan asuntojen käytön muutos/hlö, muuttujana vain ikä	+ 0,5 %
Vapaa-ajan asuntojen käytön muutos/hlö, muuttujana vain aluetyyppi	+ 2,3 %

Ikääntyminen ja kaupungistuminen kasvattavat vapaa-ajan asuntojen käyttöä 2 prosenttia henkilöä kohden vuoteen 2040 mennessä. Väestön ikärakenteen muutos lisää vapaa-ajan asumista tulosten perusteella kohtalaisen vähän. Ikääntymisen pieni vaikutus selittyy sillä, että väestöennusteen mukaan eniten kasvaa kaikkein vanhimpien, 75–90-vuotiaiden ikäryhmä, jossa vapaa-ajan asuntojen käyttö on sisempää kaupunkialuetta lukuun ottamatta tällä hetkellä selvästi vähäisempää kuin 50–74-vuotiaiden ikäryhmissä. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan vapaa-ajan asuntoja eniten käyttävien 65–74-vuotiaiden määrä alkaa laskea vuoden 2020 jälkeen ja toiseksi eniten mökkeilevien 50–64-vuotiaiden määrä laskee aina vuoteen 2035 asti, minkä jälkeen se lähtee jälleen loivaan nousuun.

Kuva 2. Vapaa-ajan asuntojen käytön kokonaisvolyymi ja käyttö henkilöä kohden skenaarion mukaan v. 2018–2040 (indeksi 2018=100).

Kaupungistuminen lisää vapaa-ajan asuntojen käyttöä enemmän kuin ikääntyminen. Vapaa-ajan asuntojen suurin käyttövolyyymi aiheutuu kaupunkilaisten mökkeilystä, ja kaupunkilaisten osuus mökkeilyn kokonaisvolyyymista kasvaa skenaarion mukaan nykyisestä 76 prosentista 82 prosenttiin vuoteen 2040 mennessä (kuva 3). Eniten vapaa-ajan asuntojen käyttöä lisää sisemmällä kaupunkialueella asuvien määrän kasvu. Käyttö henkilöä kohden alkaa selvästi kasvaa vuoden 2030 jälkeen (kuva 2), jolloin erityisesti sisemmällä kaupunkialueella asuvien 50–64-vuotiaiden määrä alkaa mallin mukaan lisääntyä. Kasvuun vaikuttaa myös sisemmällä kaupunkialueella asuvien 75–90-vuotiaiden lisääntyvä määrä.

Kuva 3. Vapaa-ajan asuntojen käyttövolyyymi yhteensä (pv/v) vakituisen asuinpaikan mukaan skenaariossa v. 2018–2040.

Johtopäätökset

Vapaa-ajan asumisen skenaariossa tarkasteltiin kahden selittävän muuttujan – ikääntymisen ja kaupungistumisen – vaikutusta vapaa-ajan asumisen kehitykseen. Nämä molemmat ovat globaaleja megatrendejä, joiden on myös kirjallisuudessa tunnistettu vaikuttavan merkittävästi vapaa-ajan asumiseen.

Skenaarion mukaan kaupungistuminen ja ikääntyminen lisäävät vapaa-ajan asunnoilla vietettyä aikaa yhteensä noin 2 % jokaista suomalaista kohti seuraavien 20 vuoden aikana. Vuoteen 2040 mennessä eniten kasvaa yli 75-vuotiaiden ikäryhmä, jossa vapaa-ajan asuntojen käyttö on tällä hetkellä huomattavasti vähäisempää kuin 50–74-vuotiaiden ikäryhmässä. Tämän takia kaupungistuminen lisää mallin mukaan mökkeilyä enemmän kuin ikääntyminen. Kaupunkilaiset luovat suurimman osan vapaa-ajan asuntojen käyttövolyyymista, ja kaupunkilaisten osuus mökkivuorokausista kasvaa skenaarion mukaan 76 prosentista 82 prosenttiin.

On kuitenkin huomioitava skenaarion lähtöoletuksiin liittyvät epävarmuudet sekä skenaarion puuttuvien muuttujien mahdollinen vaikutus vapaa-ajan asumisen kehitykseen. Skenaarion taustaoletusten mukaan vapaa-ajan asuntojen käyttö pysyy nykyisenkaltaisena eri ikäryhmissä ja erityyppisillä alueilla asuvilla. Näihin oletuksiin sisältyy epävarmuuksia. Elämäntavat ja vapaa-ajan asunnoilla vietetty aika voivat muuttua ikäryhmien ja aluetyyppien sisälläkin, ja nämä muutokset voivat joko lisätä tai vähentää vapaa-ajan asumista.

Koska ikääntyneet mökkeilevät eniten, heidän muuttuvat vapaa-ajanviettotapansa näkyvät vapaa-ajan asumisen volyymissa. Etenkin yli 75-vuotiailla vapaa-ajan asuminen saattaa yleistyä tulevaisuudessa keski-ikäen noustessa ja fyysisen kunnon ja elintason parantuessa. Sisemmällä kaupunkialueella asuvat yli 75-vuotiaat viettävät kaksi kertaa enemmän aikaa vapaa-ajan asunnoilla kuin samanikäiset ulommalla kaupunkialueella ja kaupungin kehysalueella asuvat ja lähes kolme kertaa enemmän kuin samanikäiset maaseutumaisilla alueilla asuvat (kuva 1). Kaupungistuminen näyttääkin lisäävän nimenomaan yli 50-vuotiaiden vapaa-ajan asumista. Tämä voi liittyä muun muassa ikääntyneiden kaupunkilaisten parempaan terveydentilaan ja tulotasoon sekä erilaisiin vapaa-ajanviettopoihin. Vapaa-ajanviettoon liittyvät alueelliset erot tulevat näkyviin erityisen selvästi eläkeiässä, jolloin vapaa-ajan määrä lisääntyy ja mökkeilyä on mahdollista harrastaa enemmän kuin työssä. Ikääntyneiden mökkeilyyn vaikuttavat myös terveyspalvelujen saatavuus ja saavutettavuus mökiltä käsin, tulevaisuudessa myös niissä tapahtuvat muutokset (Pitkänen, Strandell, Parhiala, Rehunen & Suomela, 2019).

Kaupungistuminen näyttää siis lisäävän vapaa-ajan asuntojen käyttöä tulevaisuudessa, mutta melko maltillisesti. Voimakkain maaltamuutto kaupunkiin tapahtui jo 1960- ja 70-luvuilla, jolloin myös vapaa-ajan asuntojen rakentaminen ja käyttö yleistyivät merkittävästi. Nyt menossa oleva kaupungistuminen on erityyppistä kuin tuolloin. Muuttoliike suuntautuu enemmän pienemmistä kaupungeista suurille kaupunkiseuduille kuin maaseudulta kaupunkiin (MDI, 2019b). Vapaa-ajan asuminen ei kasva siten enää yhtä voimakkaasti, koska erot pienemmissä kaupungeissa asuvien ja suurissa kaupungeissa asuvien mökkeilytavoissa eivät ole yhtä suuria kuin vastaavat erot kaupunkilaisten ja maaseudulla asuvien välillä (mm. Strandell & Hall, 2015). Toisaalta kaupungistuminen voi lisätä vapaa-ajan asumista todellisuudessa skenaariota voimakkaammin, koska rakennetun alueen tiivistymistä ja asumisen kerrostalovaikuttamista kaupunkimaisten luokkien sisällä ei huomioitu. Molemmat tekijät lisäävät Strandell ja Hallin (2015) mukaan vapaa-ajan asuntojen käyttöä. Ennustetta voimakkaampi kaupungistuminen lisäisi myös jossain määrin vapaa-ajan asumisen määrää. Esimerkiksi konsulttitoimisto MDI (2019a, 2019b) on ennustanut kaupungistumisen olevan Tilastokeskuksen ennustamaa voimakkaampaa. Toisaalta ennustetta syvempi syntyvyyden lasku ja väestönkasvun taittuminen jo ennen vuotta 2035 vähentäisivät mökkeilyn kokonaisvolyyymia.

Skenaariossa ei ole huomioitu kaikkia vapaa-ajan asumiseen vaikuttavia tekijöitä. Näistä osa voi lisätä ja osa vähentää vapaa-ajan asumista. Vapaa-ajan kakkosasumista mahdollisesti lisääviä trendejä ovat yleinen tulotason ja varallisuuden kasvu, vapaa-ajan asuntojen muuttuminen ympärivuotiseksi asunnoiksi sekä tietoliikenneyhteyksien ja etätömahdollisuuksien paraneminen. Ympäristövaikutusten ja turvallisuuskysymysten (kuten tautiepidemiat ja levot-

tomuudet) entistä suurempi painoarvo vapaa-ajanviettoa koskevissa valinnoissa ja esimerkiksi mahdollinen lentovero voivat lisätä kotimaan matkailua ja mökkeilyä.

Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimuksessa (Huomo, 2019) on viitteitä mökkeilijöiden kasvavasta osuudesta. Myöskään tätä ei ole huomioitu skenaariossa. Mökkeilijöiden osuus koko väestöstä voi kasvaa mökkikannan kasvun myötä; lisäksi moni suomalainen perii vapaa-ajan asunnon. Skenaariossa ennakoitu mökkeilyn kokonaisvolyymien kasvu on samaa suuruusluokkaa kuin vapaa-ajan asuinrakennusten lukumäärän kehityksen voidaan olettaa olevan viime vuosien rakentamisen ja aiempien skenaarioiden perusteella. Vapaa-ajan asuntokantaa kasvatetaan myös maaseudun vakituisten asuinrakennusten jääminen vaille vakituksia asukkaita. Vaikka yksittäisen vapaa-ajan asunnon käyttöaste näyttää säilyvän keskimäärin nykyisellä tasolla, alueelliset vaihtelut tulevat todennäköisesti voimistumaan.

Vapaa-ajan asunnoilla vietettävää aikaa voivat vähentää elämäntapojen muutokset. Urbaanissa ja mobiilissa elämäntavassa vapaa-ajan käytöstä kilpailevat monet aktiviteetit, kuten matkailu ja kulttuurielämä. Luontoyhteyttä voi kokea myös kaupungissa, vaikkapa suosiotaan kasvattaneilla viljelypalstoilla. Nuorten vapaa-ajan asumista käsittelevien tutkimusten mukaan mökkeily tulee kuitenkin säilyttämään vetovoimaisuutensa seuraavienkin sukupolvien vapaa-ajanvietossa (MMM, 2017; Pitkänen ym., 2014). Nuoret toivovat voivansa tulevaisuudessa viettää aikaa vapaa-ajan asunnoilla, mutta niillä vietettävä aika voi lyhentyä. Matkailun lisääntyminen ja mökeillä keskimäärin vietettävän ajan lyheneminen näkyy jo Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimuksessa (Huomo, 2019; Tilastokeskus, 2019a). Vapaa-ajan asuntojen vuokrauksen ja jakamistalouden yleistyminen voivat osaltaan vastata elämäntapamuutokseen, jossa ympäristöltä toivotaan vaihtelua mutta oman mökin ylläpitoon ei haluta välttämättä sitoutua. Osa skenaariossa ennustetusta käyttövolyymien kasvusta tuleekin todennäköisesti suuntautumaan vuokrattaviin vapaa-ajan asuntoihin. Vapaa-ajan asuminen monimuotoistuu, kun erilaiset kaupalliset, lyhytaikaiset ja liikkuvat vapaa-ajan asumisen muodot yleistyvät (Hall & Müller, 2018). Vapaa-ajan kakkosasuntoja voi olla aiempaa enemmän myös taajamissa ja kaupungeissa.

Mökkeilyä voivat koko väestön tasolla vähentää myös mökkimatkojen piteneminen ja maahanmuuttajien osuuden kasvu. Väestön keskittyminen suurille kaupunkiseuduille pidentää keskimääräisiä mökkimatkoja, kun sukumökit jäävät kauas maaseudulle eikä läheltä kaupunkia löydy enää kohtuuhintaisia omarantaisia vapaa-ajan asuntoja. Väestönkasvu painottuu erityisesti Helsingin seudulle, jossa mökkimatkat ovat keskimäärin kahdesta kolmeen kertaan pidempiä kuin muilla kaupunkiseuduilla (Hiltunen & Rehunen, 2014). Suurimmista kaupungeista selvästi syrjään jäävät mökit voivat jäädä vähälle käytölle liian pitkien matkojen takia, elleivät ne sijaitse erityisen vetovoimaisilla alueilla. Esimerkiksi Lapin kakkos- ja kolmosasuntoihin ollaan valmiita tulemaan pitkänkin matkan päästä talvisesonkien aikaan (Adamiak ym., 2015).

Liikenteen ja liikkumisen muutostekijät tulevat vaikuttamaan myös mökkimatkoihin. Suurin osa mökkimatkoista tehdään omalla autolla (Hiltunen & Rehunen, 2014). Ajokortin omistaminen ja autoilu ovat lisääntyneet erityisesti ikääntyneillä (LIVI, 2012, 2018a; LVM, 2006; Traficom, 2019a, 2019b), joten suurimmalle mökkeilijäryhmälle vapaa-ajan asunto on aiempaa helpommin saavutettavissa. Toisaalta kaupungeissa nuoret hankkivat ajokortin aiempaa myöhemmin, ja suurimmissa kaupungeissa ajokortti jätetään yhä useammin kokonaan hankkimatta (Ristimä-

ki ym., 2017). Ajokortin kalleus vaikuttaa osaltaan siihen, että se hankitaan vasta, kun auton käytölle tulee esimerkiksi perheellistymisen takia todellista tarvetta. Autoilun tarvetta lisäävä mökin hankinta ja mökkeily yleistyvät selvästi 40 ikävuoden jälkeen (Pitkänen ym., 2014; Tilastokeskus, 2019a). Tulevien vuosikymmenten aikana teknologinen kehitys ja ilmastopäästöjen vähentämistavoitteet sähköistävät liikennettä sekä lisäävät yhteiskäyttöautoja, autonomisia ajoneuvoja ja eri kulkutapoja ketjuttavia uudentyyppisiä liikkumispalveluja (Mobility as a Service, ns. MaaS-palvelut), joiden tavoitteena on yksityisautoilua vastaava huolettomuus ja käytettävyys kestävämmillä kulkutavoilla (LIVI, 2018b; Ristimäki ym., 2017). Uudet liikkumisen muodot voivat vähentää yksityisautojen omistusta ja muuttaa mökkimatkojen kulkutapaa mutta tuskin estävät tai vähentävät niitä. Mökkimatka saatetaan tulevaisuudessa taittaa oman auton sijaan esimerkiksi yhteiskäyttöautolla tai ketjuttamalla junamatka ja kutsuohjattu joukkoliikenne tai autonominen auto. Nykyistä nopeammat liikenneyhteydet, kuten nopeat junat, tai ajomatkan hyödyntäminen muuhun ajankäyttöön autonomisissa autoissa voivat mahdollistaa kauempanakin sijaitsevien mökkien käytön. Liikkumisen kustannusten nousu saattaa heikentää pienituloisten liikkumismahdollisuuksia (ns. liikenneköyhyys), ellei kustannuksia kompensoida heille. Mökkeily on tosin alimmissa tuloluokissa nykyäänkin vähäistä (Adamiak ym., 2015).

Suomen väkiluku kasvaa tällä hetkellä ainoastaan maahanmuuton vaikutuksesta. Jos väestönkasvu perustuu jatkossakin kokonaan maahanmuutolle ja jos maahanmuuttajat eivät mökkeile samalla tavalla kuin kantasuomalaiset, mökkeilevän väestön määrä ei nouse samaa tahtia kuin koko väestön määrä. Maahanmuuton vaikutusta suomalaiseen mökkeilykulttuuriin ei ole kuitenkaan tutkittu. Maahanmuuttajien lähtöalue ja kulttuuri vaikuttavat siihen, omaksuvatko he mökkeilykulttuurin Suomessa. Esimerkiksi venäläisille luonnonkaipuu ja mökkeily maaseudulla ovat keskeinen osa kulttuuria, kun taas somalitaustaisille ei (Virtanen, 2008). Toisaalta maahanmuutto voimistaa kaupungistumista, koska maahanmuuttajat painottuvat koko väestöä voimakkaammin suuriin kaupunkiin (ARA, 2016; Pyykkönen, 2013). Mökkeilykulttuurin omaksumiseen vaikuttavat mökkeilykokemukset ja pääsy esimerkiksi tuttavien tai sukulaisten vapaa-ajan asunnolle, samoin taloudelliset mahdollisuudet vapaa-ajan asunnon hankintaan. Mökkikulttuuriin tutustumista voidaan myös käyttää apuna maahanmuuttajien kotouttamisessa (MMM, 2017).

Yhteenvedona voidaan todeta, että kaupungistumisen ja ikääntymisen megatrendit eivät ainakaan vähennä vapaa-ajan asumista. Väitteet siitä, että mökkeily olisi Suomessa hiipuva vapaa-ajanviettotapa, eivät tulosten perusteella näytä todennäköisiltä, vaan vapaa-ajan asuminen säilynee tulevaisuudessakin keskeisenä maaseudun ja kaupungin välisen vuorovaikutuksen muotona. Monet muut yhteiskunnalliset kehityskulut voivat kuitenkin joko voimistaa tai heikentää mökkeilykulttuuria. Jatkotutkimustarpeina tunnistettiin erityisesti maahanmuuton vaikutus vapaa-ajan asumiseen sekä vapaa-ajan asumisen muutostekijöiden vaikutukset mökkeilyn alueelliseen kehittymiseen eri puolilla Suomea. Erikseen on tarpeellista tutkia Helsingin seudun asukkaiden vapaa-ajan asumisen kehitystä, koska sillä on volyyminsa ja alueellisen laajuutensa vuoksi merkittäviä vaikutuksia maaseutualueilla lähes koko maassa. Tärkeää on myös vakiinnuttaa seurantatutkimus toteutuneesta vapaa-ajan asuntojen käytöstä ja sen kehityksestä koko väestön tasolla.

Kiitokset

Tutkimus toteutettiin osana Maa- ja metsätalousministeriön, Maaseutupolitiikan neuvoston (MANE) suosituksesta, rahoittamaa hanketta *Monipaikkainen sote? Monipaikkainen elämäntapa ja maaseudun sote-palveluiden järjestäminen*.

Lähteet

- Adamiak, C., Hall, C. M., Hiltunen, M. J. & Pitkänen, K. (2016). Substitute or addition to hypermobile lifestyles? Second home mobility and Finnish CO₂ emissions. *Tourism Geographies*, 18, 129–151. <https://doi.org/10.1080/14616688.2016.1145250>
- Adamiak, C., Pitkänen, K. & Lehtonen, O. (2017). Seasonal residence and counterurbanization: The role of second homes in population redistribution in Finland. *GeoJournal*, 82, 1035–1050. <https://doi.org/10.1007/s10708-016-9727-x>
- Adamiak, C., Vepsäläinen, M., Strandell, A., Hiltunen, M. J., Pitkänen, K., Hall, C. M., ...Åkerlund, U. (2015). *Vapaa-ajan asuminen Suomessa – Asukas- ja kuntakyselyn tuloksia vapaa-ajan asumisen nykytilasta ja kehittämistarpeista*. (Suomen ympäristökeskuksen raportteja 22/2015.) Haettu osoitteesta <http://hdl.handle.net/10138/155089>
- ARA. (2016). *Asuntomarkkinakatsaus 1/2016*. 17.3.2016. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.
- Carr, D. C. & Komp, K. S. (2011). *Gerontology in the era of the third age: Implications and next steps*. Springer.
- FCG (2016). *Mökkibarometri 2016*. Finnish Consulting Group Oy. Saaristoasiain neuvottelukunta, Maa- ja metsätalousministeriö. Haettu osoitteesta <https://mmm.fi/documents/1410837/1880296/Mokkibarometri+2016/7b69ab48-5859-4b55-8dc2-5514cdfa6000>
- Flemsæter, F. (2009). From "home" to "second home": Emotional dilemmas on Norwegian small holdings. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 9, 406–423. <https://doi.org/10.1080/15022250903374455>
- Godbey, G. & Bevins, M. I. (1987). The life cycle of second home ownership: A case study. *Journal of Travel Research*, 25, 18–22.
- Gössling, S., Ceron, J. P., Dubios, G., & Hall, C. M. (2009). Hypermobile travellers. Teoksessa S. Gössling & P. Upham (toim.), *Climate change and aviation* (s. 131–149). London: Earthscan.
- Hall, C. & Müller, D. (toim.). (2004). *Tourism, mobility and second homes: Between elite landscape and common ground*. Clevedon: Channel View Publications.
- Hall, C. M. & Müller, D. K. (2018). The future of second homes. Teoksessa C. M. Hall & D. K. Müller (toim.), *The Routledge handbook of second home tourism and mobilities* (s. 355–360). London: Routledge.
- Hartig, T. & Fransson, U. (2009). Leisure home ownership, access to nature, and health: A longitudinal study of urban residents in Sweden. *Environment and Planning A*, 41, 82–96. <https://doi.org/10.1068/a401>

- Helminen, V., Nurmio, K., Rehunen, A., Ristimäki, M., Oinonen, K., Tiitu, M., Antikainen, O. & Rusanen, J. (2014). *Kaupunki-maaseutu-alueuokitus*. (Suomen ympäristökeskuksen raportteja 25/2014.) Haettu osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/135861>
- Hiltunen, M. J. & Rehunen, A. (2014). Second home mobility in Finland: Patterns, practices and relations of leisure oriented mobile lifestyle. *Fennia*, 192(1), 1–22.
- Huomo, M. (2019). Lomamatkoja tehdään entistä enemmän – mökkeilyn suosio on pysynyt vakaana. *TietoStrendit*. Haettu osoitteesta <http://tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/lomamatkoja-tehdaan-entista-enemman-mokkeilyn-suosio-on-pysynyt-vakaana/>
- Jansson, B. & Müller, D. K. (2004). Second home plans among second home owners in Northern Europe's periphery. Teoksessa C. M. Hall & D. K. Müller (toim.), *Tourism, mobility and second homes: Between elite landscape and common ground* (s. 261–272). Clevedon: Channel View Publications.
- Kietäväinen, A., Tuulentie, S. & Rinne, J. (2014). Muutto vapaa-ajan asunnolle – Unelman täyttymys vai taistelu byrokratiaa vastaan? *Maaseudun uusi aika*, 22(2), 20–33.
- Lehtonen, O., Muilu, T. & Vihinen, H. (2019). Multi-local living – an opportunity for rural health services in Finland? *European Countryside*, 11, 257–280. <https://doi.org/10.2478/euco-2019-0013>
- LIVI. (2012). *Henkilöliikennetutkimus 2010-11: Suomalaisten liikkuminen*. Liikennevirasto. Haettu osoitteesta https://julkaisut.vayla.fi/pdf3/lr_2012_henkiloliikennetutkimus_web.pdf
- LIVI. (2018a). *Henkilöliikennetutkimus 2016: Suomalaisten liikkuminen*. (Liikenneviraston tilastoja 1/2018.) https://julkaisut.vayla.fi/pdf8/lti_2018-01_henkiloliikennetutkimus_2016_web.pdf
- LIVI. (2018b). *Liikkumisen ohjauksen toimintaympäristökartoitus*. (Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 54/2018.) Haettu osoitteesta https://julkaisut.vayla.fi/pdf8/lts_2018-54_liikkumisen_ohjauksen_web.pdf
- LVM. (2006). *Henkilöliikennetutkimus 2004-2005*. WSP LT-konsultit Oy ja Liikenne- ja viestintäministeriö. https://www.vayla.fi/hlt20042005/htl04_loppuraportti.pdf
- Lundmark, L. & Marjavaara, R. (2013). Second home ownership: A blessing for all? *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 13, 281–298. <https://doi.org/10.1080/15022250.2013.862439>
- MDI. (2019a). *10 kaupunkiseudun väestöennuste 2019-2040*. Haettu osoitteesta http://www.mdi.fi/content/uploads/2019/02/10-kaupunkiseudun-vaestoennuste_kooste.pdf
- MDI. (2019b). *Maakuntakeskusten väestöennuste 2040*. Haettu osoitteesta http://www.mdi.fi/content/uploads/2019/05/C23_vaestoennuste.pdf
- MMM. (2017). *Nuoret aikuiset mökkeilijöinä 2030-selvitys*. (Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu- ja 5/2017.) Saaristoasiain neuvottelukunta, FCG Finnish Consulting Group Oy.
- Müller, D. K. & Marjavaara, R. (2012). From second home to primary residence: Migration towards recreational properties in Sweden 1991–2005. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 103, 53–68. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2011.00674.x>
- Müller, D. K., Nordin, U. & Marjavaara, R. (2010). *Fritidsboendes relationer till den svenska landsbygden*. Resultat av en enkät bland svenska fritidshusägare 2009. GERUM Kulturgeografisk arbetsrapport. Umeå Universitet, Kulturgeografiska institutionen.

- Nurmela, J. (2016). Mökkeilijät harmaantuvat. *Tieto&trendit – Talous- ja hyvinvointikatsaus*, 3/2016, 42–43.
- Onko Suomesta tulossa tuhansien hylättyjen mökkien maa? (2016). *Savon Sanomat*, 3.7.2016. Haettu osoitteesta <https://www.savonsanomat.fi/kotimaa/Onko-Suomesta-tulossa-tuhansien-hyl%C3%A4ttyjen-m%C3%B6kkien-maa/792979>
- Patterson, I. (2018). *Tourism and leisure behaviour in an ageing world*. CABI.
- Perrels, A. & Berghäll, E. (2010). Mökkikannan kehitys. Teoksessa A. Rytönen & A.-M. Kirkkari (toim.), *Vapaa-ajan asumisen ekotehokkuus* (s. 10–15). (Suomen ympäristö 6/2010.) Ympäristöministeriö.
- Pitkänen, K. (2011). *Mökkimaisema muutoksessa: Kulttuurimaantieteellinen näkökulma mökkeilyyn*. (Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 31.) Joensuu.
- Pitkänen, K., Puhakka, R., Semi, J. & Hall, C. M. (2014). Generation Y and second homes: Continuity and change in Finnish outdoor recreation. *Tourism Review International*, 18, 207–221. <https://doi.org/10.3727/154427214X14101901317273>
- Pitkänen, K. & Strandell, A. (2018). Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys. *Maaseudun uusi aika*, 26(2-3), Maaseutupolitiikan 30-vuotisjuhlanumero, 6–23. Haettu osoitteesta <http://www.mua-lehti.fi/suomalaisen-maaseudun-monipaikkaisen-asumisen-muodot-ja-tulevaisuuden-kehitys/>
- Pitkänen, K., Strandell, A., Parhiala, K., Rehunen, A. & Suomela, T. (2019). *Monipaikkaisten vapaa-ajan asukkaiden kokemukset sosiaali- ja terveyspalvelujen tarpeesta ja käytöstä*. (Tutkimuksesta tiiviisti 17/2019.) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu osoitteesta <http://www.julkari.fi/handle/10024/138146>
- Pitkänen, K. & Vepsäläinen, M. (2008). Foreseeing the future of second home tourism: Case Finnish media and policy discourse. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 8, 1–24. <https://doi.org/10.1080/15022250701880729>
- Pyykkönen T. (2013). Asuinolot vaihtelevat syntyperän mukaan. *Hyvinvointikatsaus*, 2/2013.
- Quinn, B. (2004). Dwelling through multiple places: A case study of second home ownership in Ireland. Teoksessa C. M. Hall & D. K. Müller (toim.), *Tourism, mobility and second homes: Between elite landscape and common ground* (s. 113–132). Clevedon: Channel View Publications.
- Qviström, M., Bengtsson, J. & Vicenzotti, V. (2016). Part-time amenity migrants: Revealing the importance of second homes for senior residents in a transit-oriented development. *Land Use Policy*, 56, 169–178. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.05.001>
- Rehunen, A., Ristimäki, M., Strandell, A., Tiitu, M. & Helminen, V. (2018). *Katsaus yhdyskuntarakenteen kehitykseen Suomessa 1990–2016*. (Suomen ympäristökeskuksen raportteja 13/2018.) Haettu osoitteesta <http://hdl.handle.net/10138/236327>
- Ristimäki, M., Tiitu, M., Helminen, V., Nieminen, H., Rosengren, K., Vihanninjoki, V., ...Söderström, P. (2017). *Yhdyskuntarakenteen tulevaisuus kaupunkiseuduilla – Kaupunkikudokset ja vyöhykkeet*. (Suomen ympäristökeskuksen raportteja 4/2017.) Haettu osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/176782>

- Schier, M., Hilti, N., Schad, H., Tippel, C., Dittrich-Wesbuer, A. & Monz, A. (2015). Residential multi-locality studies – the added value for research on families and second homes. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 106, 439–452. <https://doi.org/10.1111/tesg.12155>
- Sievänen, T. & Neuvonen, M. (2011). *Luonnon virkistyskäyttö 2010*. (Metlan työraportteja 212.) Metsäntutkimuslaitos. Haettu osoitteesta <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2011/mwp212.pdf>
- Sikiö, M., Pitkänen, K. & Rehunen, A. (2014). Tyhjat asuinrakennukset osana asumisen maaseutua. *Maaseudun uusi aika*, 22(2), 43–55.
- Strandell, A. & Hall, C. M. (2015). Impact of the residential environment on second home use in Finland – Testing the compensation hypothesis. *Landscape and Urban Planning*, 133, 12–23. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2014.09.011>
- Strandin Pers, A., Lagerqvist, M. & Nordin, U. (2018). The family and the second home: On building sandcastles, sharing places and the passing of time. Teoksessa C. M. Hall & D. K. Müller (toim.), *The Routledge handbook of second home tourism and mobilities* (s. 267–277). London: Routledge.
- SYKE/Liiteri. (2019). Kuntien ratkaisemat poikkeamispäätökset: loma-asuntojen muuttaminen vakituksiksi vuosina 2003-2018. Elinympäristön tietopalvelu Liiteri, Suomen ympäristökeskus. Haettu osoitteesta <https://liiteri.ymparisto.fi/>
- TEM. (2011). *Loma-asumisen taloudelliset ja työllisyysvaikutukset Suomessa*. (TEM Raportteja 21/2011.) Rakennustutkimus RTS Oy. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Tilastokeskus. (2018). *Rakennukset ja kesämökkit 2017*. Suomen virallinen tilasto, Asuminen. Haettu osoitteesta https://www.stat.fi/til/rakke/2017/rakke_2017_2018-05-25_fi.pdf
- Tilastokeskus. (2019a). Mökkeily ikäryhmittäin, aineistopojinta vapaa-aikatutkimuksesta vuosilta 1991, 2002 ja 2017. Tilastokeskus. Aineisto saatu 7.8.2019.
- Tilastokeskus. (2019b). Väestöennuste. Haettu osoitteesta http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaenn/statfin_vaenn_pxt_128v.px/
- Traficom. (2019a). Voimassaolevat ajokortit koontiluokittain vuosina 2014-2019. Liikenne- ja viestintävirasto Traficom. Haettu osoitteesta http://trafi2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/TraFi/TraFi_Ajokortit/?tablelist=true
- Traficom. (2019b). Voimassaolevat ajokortit koontiluokittain vuosina 2001-2013. Liikenne- ja viestintävirasto Traficom. Aineisto saatu 1.7.2019.
- Tuhansien hylättyjen mökkien maa? (2016). *Karjalainen*, 3.7.2016. Haettu osoitteesta <https://www.karjalainen.fi/uutiset/uutis-alueet/kotimaa/item/109865>
- Vágner, J., Müller, D. K. & Fialová, D. (2011). Second home tourism in light of the historical-political and socio-geographical development of Czechia and Sweden. *Geografie*, 116, 191–210.
- Virtanen, H. (2008). Somali- ja venäläistaustaisten asumistoiveet ja -valinnat pääkaupunkiseudulla. *Yhteiskuntapolitiikka*, 73, 640–651.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Cultural sensitivity in Sámi tourism: A systematic literature review in the Finnish context

Ritva Saari, University of Lapland, Multidimensional Tourism Institute (MTI)

Emily Höckert, University of Lapland, Multidimensional Tourism Institute (MTI)

Monika Lüthje, University of Lapland, Multidimensional Tourism Institute (MTI)

Outi Kugapi, University of Lapland, Multidimensional Tourism Institute (MTI)

Nuccio Mazzullo, University of Lapland, Multidimensional Tourism Institute (MTI)

Abstract

The use of Sámi cultures in the Finnish tourism business has been problematic for many decades. The aim of this article is to explore how the notion of cultural sensitivity could help to find alternative approaches and new solutions to this situation, especially for Sámi tourism. For this purpose, a systematic literature review method was used to examine and describe how previous academic literature has approached the issue of cultural sensitivity in the Finnish context. While the concept has not been used in tourism research in Finland, previous discussions have focused on questions of respect, cultural sustainability, cultural carrying capacity, cultural representations and cultural identity in tourism contexts. Simultaneously, research in other fields of study has drawn attention to the importance of healing, reconciliation and recognition for Sámi cultures. Reviewing the social work and pedagogy literature indicates how the idea of cultural sensitivity can enrich the search for more responsible ways of thinking, doing and researching tourism. In sum, the article calls for future research, theoretical conceptualization and practical application of cultural sensitivity that emphasizes recognition of and respect for cultural differences.

Keywords: cultural sensitivity, respect, tourism, Sámi cultures, Finland

Introduction

Travellers have visited Lapland for centuries and have described the Sámi in their private and public travel writings and pictures. These descriptions have often contained incorrect or biased information about the Sámi (e.g., S. Aikio, 1985). Large-scale tourism in the Finnish Lapland began in the 1920s when Petsamo became part of Finland. Especially after the road to Petsamo was built, the area attracted tourists due to its location near the Arctic Ocean, abundance of nature, fishing for salmon, Orthodox monastery and Skolt Sámi population (Ilola, 1997; Lehtola, 2012; Mäkinen, 1983; Partanen, 1992). The Sámi have been part of Lapland's tourism marketing imagery ever since (Markkanen, 1987). Since then, tourism has also been a source of income for Sámi, although this income was modest at first (Lüthje, 1995, pp. 25–26).

After World War II, many Finnish tourism companies started using Sámi elements in their marketing to differentiate Lapland from other nature-based tourism destinations (Niia, 1992; Niskala & Ridanpää, 2016). At the same time, however, Sámi and their cultures were not visible 'enough' to tourists due to the assimilation politics of the Finnish state and modernization of the North. In order to satisfy tourists' expectations, the Finnish tourism industry started selling its own versions of Sámi cultures (Lüthje, 1995).

Nowadays, numerous Sámi engage with tourism by working in tourism companies or running their own tourism businesses. Although there exists less direct misrepresentation of Sámi cultures in tourism marketing as earlier, there are still non-Sámi tourism companies in Finland that exploit various symbols of Sámi cultures in their business (Kugapi, Höckert, Lüthje, Mazzullo, & Saari, 2020; Niskala & Ridanpää, 2016; Saari, 2017). The Sámi Parliament (2018) of Finland recently published its guidelines for responsible and ethically sustainable Sámi tourism. Their outspoken aim is that Sámi tourism business should be managed and owned principally by the Sámi themselves. The document underlines the importance of responsibility, ethics, carrying capacity and limits of acceptable change.

Around 10,500 Sámi live in Finland. The majority are North Sámi, and a small number are Inari and Skolt Sámi. Each of these three Sámi groups has its own language, which partly explains why we have chosen to discuss Sámi cultures as plural in this literature review. The official Sámi homeland, also called Finnish Sápmi¹, is situated in the northernmost Finnish Lapland (the municipalities of Enontekiö, Inari and Utsjoki and the northern part of the municipality of Sodankylä), but many Sámi nowadays live outside this area, either elsewhere in Finland or abroad (Sámi Parliament, 2015). According to the Finnish Constitution, the Sámi have the right to maintain and develop their own language and culture as an Indigenous people (Ministry of Justice, 1999).

The use of Sámi cultures in tourism business has been problematic in Finland for many decades and is still today. It is in these settings that we explore how the notion of cultural sensitivity can offer a novel approach to the discussions and development of responsible, ethical and sustainable tourism. We are working with these issues in the project *Culturally Sensitive Tourism in the Arctic* (ARCTISEN). ARCTISEN is a transnational project that aims to develop a more fa-

1 Finnish Sápmi and Finnish Sámi homeland indicate the same region, but from different perspectives.

avourable business environment for start-ups and small and medium enterprises for culturally sensitive tourism in Finland, Sweden, Norway, Greenland and Canada. Hence, this review paper is part of a larger framework of collaboration and research that is currently being conducted across the Arctic (see Hurst, Grimwood, & Lemelin, 2019; Olsen et al., 2019; Viken, Höckert, & Grimwood, 2019). Our systematic literature review was guided by the following question: How has the notion of (cultural) sensitivity been used in previous tourism research and other fields of study in the Finnish context?

Methods

Literature reviews can be classified into various types and methods (Kim, Bai, Kim, & Chon, 2018; Salminen, 2011). We chose to use a qualitative systematic literature review method to study how previous academic literature has used the notion of cultural sensitivity both in Finnish language and in the Finnish context. Systematic literature reviews have been increasingly used in tourism research (Kim et al., 2018). This type of review was also used in another article in this journal (Nuottila, Jutila, & Hakkarainen, 2017) and in reviewing the academic literature on Sámi tourism (Hägglund, Schilar, & Keskitalo, 2019).

Conducting Keyword searches in academic databases is a common method of data collection in all types of literature reviews in the field of tourism research (see Kim et al., 2018, pp. 52–53), and this was also used in this review. We began our searches by using the General Finnish Thesaurus YSA/Finto (Finnish Thesaurus and Ontology Service²) to define the scope of our search words, and then we chose two different databases to search for literature. The direct translation of sensitivity in Finnish is *sensitiivinen*. While this concept is used in the contemporary Finnish language, it cannot be found in all official Finnish thesauri because it is a loanword in the Finnish language. Therefore, it was important to include in the searches related concepts and terms that grasp the essence and idea of this notion (these concepts are presented in Table 1).

The first database used was the nationwide collection of search services called Finna, which provides free online access to material from Finnish libraries, museums and archives. We used the database to search for peer-reviewed articles, reports and theses on cultural sensitivity written in Finnish. The second database was Scopus, the world's largest database of peer-reviewed literature from scientific journals, books and conference proceedings (see Scopus.com). Scopus includes research topics across all scientific and technical disciplines. It is commonly used for literature reviews in the field of tourism research (e.g., Hägglund et al., 2019, p. 60; Hurst et al., 2019; Kim et al., 2018, p. 54; Nuottila et al., 2017, p. 69). The aim of our searches in Scopus was to find research that is written in English on the Finnish context. We acknowledge that our choice of search words and databases may have left some relevant literature outside of our review, but we feel that our choices were comprehensive enough for the purposes of this review.

We began the systematic literature review by conducting searches in Finna.fi using the Finnish search terms; the same searches were conducted in Scopus using the English transla-

² <https://finto.fi/ysa/fi/>

tions of these search terms and adding Finland as a search term. These two searches returned 26 relevant results in total, but none of these were associated with tourism research literature.

Table 1. Results of the first round of searches.

SEARCH TERMS IN FINNA.FI	SEARCH TERM IN SCOPUS	TOTAL RESULTS	RELEVANT NEW RESULTS
Kulttuurisensitiivi* AND matkai* OR turis*		2	0
	Sensitiv* AND turis* AND Finland	14	1
Sensitiivi* AND matkai*/turis*		3	0
	Cultur* sensitiv* AND turis* AND Finland	4	1
Kulttuurisensitiivi* AND saamet* OR alkuperäisk*		15	8
	Cultur* sensitiv* AND Sámi* OR indigenous* AND Finland	6	1
Kulttuurisensitiivi*		33	7
	Cultur* sensitiv* and Finland	56	4
Kulttuurinen sensitiivi*		85	4
TOTAL		218	26

After this phase, we expanded our search terms to Finnish synonyms for sensitivity in line with the Finnish thesauri mentioned above and conducted the following searches in Finna.fi and SCOPUS (again, adding Finland to the search terms). These searches returned 40 results that were relevant to our literature review (Table 2).

Between the searches of these two databases and the preliminary scan of abstracts, we found a total of 65 relevant results. Of these, 36 were connected to tourism, and 29 were from other fields of study. Regarding language, 24 articles were written in English and 41 in Finnish. We conducted the searches in April 2019, and the reviewed literature covers the period from 1978 to 2019. Most of the research was conducted in the last two decades. While the research written in Finnish included several master's theses, the publications written in English were primarily published as peer-reviewed articles.

Table 2. Results of the second round of searches.

SEARCH TERMS IN FINNA.FI	SEARCH TERM IN SCOPUS	TOTAL RESULTS	RELEVANT NEW RESULTS
Kulttuurisensiitiivi* AND matkai*/ turis* AND saamel*/alkuperäisk*		240	20
	Cultur* AND tourism OR Indigenous tourism* AND Finland	60	8
'Kulttuurinen kestävyys' AND matkai* OR turis* AND saamel*/ alkuperäisk*		6	1
	'Cultural sustainability' AND tourism AND Sámi/Indigenous AND Finland	-	-
'Kulttuurinen kestävyys' AND matkai* OR turis*		8	2
	'Cultural sustainability' AND tourism AND Finland	16	2
Kulttuurinen kompetenssi AND matkailu		5	1
	Cultural competence AND tourism AND Finland	-	-
Kulttuurinen herkkyys AND matkailu		60	-
	Sámi AND culture AND Finland	53	5
TOTAL		448	39

Any research associated with non-social science disciplines was excluded as non-relevant. Moreover, we excluded bachelor theses from the search. Interestingly, while the notion of cultural sensitivity was used quite often in students' theses, the concept was often loosely or undefined. For this reason, we decided to exclude those papers that had the term in the title but did not address it in the actual text. We decided not to limit our searches to only Indigenous/Sámi cultures in Finland, as this would have made the literature review quite narrow. Simultaneously, we could not go through all research on Sámi cultures that was not explicitly connected to the issue of sensitivity, as that would have included too many studies for the scope of this review.

We thematically analyzed our findings (see Kim et al., 2018, p. 50; Salminen, 2011, p. 11). While cultural sensitivity has not been used as a concept in tourism studies in the Finnish context, our aim was to recognize issues that would be central to culturally sensitive tourism. We begin the presentation of our results with tourism research and continue with other fields of studies that have theorized and used the notion of cultural sensitivity.

Themes related to cultural sensitivity in previous tourism research

Until today, the notion of cultural sensitivity has not been used within tourism studies in Finland. That being said, it is clear that the idea of caring for, valuing and protecting cultural diversity, especially concerning Sámi cultures, has been present in the previous academic literature on tourism practices in Finland (Kugapi, 2014; Lüthje, 1995, 1998; Mällinen & Sarkki, 2014; Niskala & Ridanpää, 2016; Saari, 2017). Researchers have especially drawn attention to the issues of cultural carrying capacity, cultural sustainability, cultural representations and cultural identity in the context of Sámi tourism. Moreover, the idea of sensitivity has been used to refer to environmental sensitivity (Rantala & Mäkinen, 2018; Wallace & Russell, 2004), for instance, to the vulnerability of tourism entrepreneurs when faced with the effects of climate change during the high winter season (Tervo, 2008). Wallace and Russell's (2004) research on eco-cultural tourism in Saimaa Lake in Finland underlined the importance of the issue that planning, development and maintenance of eco-cultural sites need to be in the control of locals.

Cultural carrying capacity

Cultural carrying capacity can be connected to the notion of respect through setting limits to tourism. In the context of the Finnish Sámi homeland, Lüthje (1995) and Saarinen (2001) suggested that the cultural carrying capacity limit is exceeded when tourism causes changes that are not acceptable in the local culture. This limit is not a standard but rather varies from person to person (Lüthje, 1995, p. 76). Hence, as Lüthje (1995, p. 77) argued, tourism can also strengthen cultural carrying capacity if information about Sámi cultures is shared in correct ways and the Sámi experience their cultures are being respected by others. Saarinen (2001, p. 74) reminded that power relations are closely connected to the concept of carrying capacity; that is, questions about the limits of acceptable change and what kind of tourism development is sustainable for local cultures and economies depends on who is defining and deciding these issues.

Cultural sustainability

Cultural sustainability in tourism refers to the principles of respecting the values and culture(s) of local people and enhancing the diversity of cultural heritages (Veijola, Ilola, & Edelheim, 2013, p. 22). The importance of respecting each other and nature are discussed in Erola and Zanasi's (2001) study concerning two aboriginal cultures in the Arctic – the Sámi of Finnish Lapland and the Inuit of Nunavut – in the context of cultural tourism and sustainability. Their research emphasized that Western and Aboriginal cultures need to cooperate equally with each other, sharing values, responsibilities and benefits. It is also important to recognize that there is an interdependence between peoples and the land. According to Erola and Zanasi, there is a gap

between Aboriginal cultures and Western societies concerning cultural values related to the concept of sustainability. In fact, the ecologically-centred sustainability values of Aboriginal cultures are in opposition to the economically-centred sustainability values of Western societies (Erola & Zanasi, 2001, pp. 95–96).

Mällinen and Sarkki (2014) also noted the importance of nature to the Sámi living in Finnish Lapland (see also Mällinen, 2014). Their conceptualization of cultural sustainability was similar to that of Lüthje's (1995) and Saarinen's (2001) cultural carrying capacity in that culturally unsustainable changes are undesirable to the locals (Mällinen & Sarkki, 2014, p. 26). They defined local cultures as the daily performances or practices of the local people. In their case study of Utsjoki, these cultures take place largely in nature, and tourism should avoid altering them too much if it is to be culturally sustainable. Another important aspect in Mällinen and Sarkki's (2014) study is that Sámi culture performed for tourists is often viewed as disrespectful by the Sámi. They noted that cultural sustainability is increased by offering tourists products that are local, of high quality and true to local cultures; by respecting and appreciating the local community; by governing tourism to set limits to it; and by collaboration and participatory inclusion.

Three of the papers selected for this literature review focused on legal issues connected to cultural sustainability in the context of Sámi cultural heritage. Tervola (2012) discussed the use of cultural heritage and legitimacy in the manufacturing of souvenirs in Lapland. Tervola's (2012, p. 74) research underlined that the manufacturing of inauthentic souvenirs – those that are derogatory to Sámi cultures and promote questionable images of the Sámi people – are condemned both by the Sámi community and non-Sámi entrepreneurs. Nuorgam's (2012) study highlighted the importance of Sámi's growing awareness of their legal rights. She discussed the non-Sámi utilization of Sámi cultures, especially Sámi handicrafts, and its harmful effects both to Sámi handicrafts and cultures as a whole. Heinämäki, Magga and Ojanlatva (2016) discussed sacred sites in the Sámi homeland, especially the Käsivarsi area, evaluating how these sites should be treated in light of cultural heritage law and common laws of Indigenous peoples. Cultural heritage and sacred sites are part of the Indigenous rights of the Sámi and should be treated with respect. All three studies emphasized showing respect for Sámi cultural heritage as a part of cultural sustainability.

Cultural representations

Previous research has shown a lack of respect and sensitivity for the cultural representations of Sámi people in Finland historically. Sámi are often represented through exoticism, museumification and othering (Niskala & Ridanpää, 2016; Seppänen, 2005). Cultural representations of alcohol use were discussed in Länsman's (2004) research. By analyzing Finnish wilderness literature from 1980 to 1990, Länsman drew attention to the ways in which the Sámi were stereotypically represented as uncivilized drunken people living wildly in nature (see also Orjasniemi & Tiuraniemi, 2009). Another example is Varanka's (2001) research on the relation between Sámi culture, nature and tourism in Vuotso, the southernmost Sámi village in Finnish Sápmi. In her research, tourism is seen as a drama, with Sámi culture and nature acting as the setting; that is, Sámi are represented as a living historical relic. Similarly, Haataja's (2013) master's thesis examined how Forest Sámi culture has been represented in an exhibition setting and as a cultural

tourism product at the Levi ski resort in Finnish Lapland. To counteract the drama noted in Varanka's analysis, Haataja suggested that art-based activities can be well-suited to both exhibition planning and representing cultural-historical material in a respectful way.

The ways that Sámi cultures have been used and represented in tourism marketing have been researched from many points of view. Niskala and Ridanpää (2016) and Lühje (1995) researched ethnic representations of Sáminess in tourism promotion of Finnish Lapland using tourism brochures as their research materials. Lindholm (2014) studied how Sámi are represented on Finnish and Norwegian tourism websites written in English. These researchers showed that Sámi cultures are represented in media in marginalized, essentialized and backward ways. Moreover, two master's theses focused on cultural representations on the webpages of different organizations. Tolonen (2011) researched the construction of the image of Finnish and Swedish Lapland by official national tourism marketing organizations, whereas Saari (2017) analyzed the webpages of Sámi tourism companies in Finland, Sweden, Norway and Russia. According to these researchers, marketing organizations and companies rely on stereotypical images of the people. However, as Saari argued, some of the Sámi tourism companies represent Sámi cultures in more modern ways in their marketing material.

Cultural identity

The impact of tourism on the cultural identity of Sámi people has also been a research area of interest. These studies acknowledged that others' perceptions play a central role in the process of how cultural identities are built. Tuulentie's (2006) seminal research on the relationship between tourism and cultural identities of Sámi people in Finland, Sweden and Norway underlined that the Sámi should by no means be treated as passive victims in the tourism context because they have played an active role in constructing both their own identities and the identities of the tourists visiting the Sámi homeland. Kugapi (2014) researched the impacts of tourism on Sámi handicraft and how craftsmanship forms a central part of the Sámi cultures and identities. The most obvious example of craftsmanship is Sámi dress, which plays an important role in Sámi identities and thus should be respected in tourism. Nevertheless, as several tourism researchers have pointed out (Kugapi et al., 2020; Lühje, 1995; Mällinen & Sarkki, 2014, pp. 32–33), Finnish tourism entrepreneurs and workers have dressed up as Sámi for decades without recognizing or respecting these Sámi identity symbols.

Länsman's (2004) research on tourism in Sápmi discussed the importance of land for Sámi cultures and identities. While the Sámi understand the land as 'our lands', which cannot be lost without losing one's identity as Sámi, Finnish tourists tend to see the land more as scenery with wild, exotic and romantic meanings. Länsman problematized the ways in which tourism businesses and tourists consume Lapland's wilderness areas and feel that they have a legal right to use it as a resource. Hence, encounters with Sámi are often valued from the viewpoint of economic utility gained or lost (Länsman, 2004, pp. 165–166). Different apprehensions about nature were also discussed in Nykänen and Valkeapää's (2016) study. Like Länsman, they also divided perceptions of nature into Sámi's and tourists' perceptions, which are very different from each other. In Kilpisjärvi, there have been – and still are – conflicts between different ways of using nature (Kugapi et al., 2020; Länsman, 2004). In a study on the transformation of Saariselkä as a

tourist destination within the Sámi homeland, Saarinen (2001) approached the destination as a social construction. According to Saarinen (2001, pp. 55–61), during the transformation process, there have been problems with the relationship between the Sámi and the tourism industry; the relationship ‘has been characterized by separation based on cultural otherness and unequal land use priorities’ (see also Mällinen & Sarkki, 2014, pp. 30–32).

In sum, previous tourism literature shows how the use of Sámi cultures in Finnish tourism has been problematic in many ways. Respect – or the lack of it – appeared as a central topic in many of the reviewed studies. While the notion of cultural sustainability has been defined as respect toward local values, rights, cultures and communities’ self-determination (Heinämäki et al., 2016; Mällinen, 2014; Nuorgam, 2012; Veijola et al., 2013, p. 22), tourism researchers in Finland have pointed out how the discussions on sustainable tourism tend to overlook the cultural dimensions of sustainability (Garcia-Rosell, 2017, p. 233; Höckert, 2011). Likewise, Mällinen and Sarkki (2014, p. 23) stated that there seems to exist ‘a lack of theoretical understanding on how cultural sustainability is constituted’. Instead of seeing cultural sensitivity as something separate from cultural sustainability, we approach it as an essential constituent of it. That is, cultural sustainability requires cultural sensitivity.

Previous research has indicated how many problems centre around the ways in which Sámi cultures are represented in tourism, how essential symbols of Sámi cultures (such as Sámi dress) are used and how tourism uses Sámi land (see also Kugapi et al., 2020). These can all be seen as culturally sensitive issues, and their sensitiveness should be acknowledged and understood in all tourism activities and development. That is, in order to be culturally sensitive, tourism actors should recognize and take into account the political, historical and cultural contexts in which their tourism activities are developed (Viken et al., 2019). The next section focuses on other fields of study to gain further inspiration on how cultural sensitivity can be used in tourism research and tourism settings in general.

Cultural sensitivity in other fields of study

In previous academic literature, cultural sensitivity has often been connected to the reconciliation of the Sámi with Finnish authorities. For example, Lehtola (2015a, 2015b) and Ranta and Kanninen (2019) wrote about the classic modernization or Finnicization process, in which traditional Sámi culture was forced to integrate into modern, large-scale society. They explained that in addition to the problematic consequences of these Finnicization processes, cultural insensitivity after World War II led to Sámi ethnopolitical activism.

Research on more recent forms of political activism has examined diverse contemporary methods of cultural expression. For instance, Junka-Aikio’s (2018) article examined the work of the Sámi artist and activist (i.e., *artist*) group called Suohpanterror as an example of ‘Indigenous culture jamming’. In a somewhat similar vein, Ridanpää (2016) discussed the performances of contemporary ethnic popular music and the Sámi ethnic minorities of northern Finland within the context of critical geography and postcolonial theory. A strong emphasis on a feminist perspective of Sámi decolonization was put forth in the works of Kuokkanen (2003, 2007). A. Aikio’s (2018) research discussed the role of museums in fostering new opportunities for rep-

aration and healing of the traumas caused by colonization. Pennanen's (2017) study brought up the importance of concrete visits to cultural events as a way of enhancing feelings of cultural ownership, identity, empowerment and belonging.

In addition to history and political sciences, the notion of *cultural sensitivity* has been mainly used in the context of multicultural social work (e.g., Järvensivu, 2014) and pedagogy (e.g., Ervelius, 2018). In both fields of study, cultural sensitivity has been connected to processes of language revitalization, healing and reconciliation and to the role of recognition in respectful encounters.

Revitalization, healing and reconciliation

The interconnections between vulnerability and language loss, reconciliation and language revitalization have been written about in many studies, for example, the research on the history of assimilation practices in schools by Juutilainen, Miller, Heikkilä and Rautio (2014). In their view, Indigenous identity, culture and language are intertwined and key determinants of health. Cultural sensitivity builds on the idea of recognizing painful and traumatic experiences in people's past as a prerequisite for healing and reconciliation (see also Ervelius & Näkkäljärvi, 2018). The crucial role of language is equally emphasized in Sámi pedagogy (Keskitalo, Määttä, Uusiautti, Rantala, & Paltto, 2011), questions of otherness and empowerment in school settings (Pennanen, 2017) and educational research in general (Holm, 2012; Lappalainen, 2005).

Ervelius and Näkkäljärvi (2018) highlighted the aspect of healing and becoming stronger as fundamental to reconciliation. In concrete terms, they emphasized the role of language skills as helping to enhance the processes of healing and empowerment. In addition to the legal requirement of providing services in Sámi, Ervelius and Näkkäljärvi elaborated how the risks of misunderstanding are significantly reduced when social workers can speak one of the Sámi languages. Järvensivu's (2014) discourse analysis of social work in the context of Sámi cultures focused on the recognition of Sámi languages and cultural aspects as a fundamental principle in both multicultural work and Finnish legislation.

Previous research in the Finnish part of Sápmi has offered some concrete examples of culturally sensitive approaches in multilingual settings. For instance, Marjaranta's (2018) research included a downloadable pocket dictionary in Finnish–Inari Sámi for practical health care needs. While the present research does not include exploration of cultural sensitivity as such, it enhances sensitive culture-based meetings. One example of communicating research and practical ideas in several languages is the book *Sámi Pedagogihka Iešvuođat = Saamelaispedagogiikan Perusteet = The Basics of Sámi Pedagogy = Grunderna i Sámsk Pedagogik = Osnovy Saamskoj Pedagogiki* (Keskitalo et al., 2011). The purpose of this book is to support Sámi teachers' roles by answering the basic questions concerning Sámi pedagogy in five languages: North Sámi, Finnish, English, Swedish and Russian. In a similar vein, Kelly-Holmes and Pietikäinen (2016, p. 37) researched the role of language as a way to 'reinforce and also challenge existing language hegemonies and inequalities' in tourism contexts. Their research underlined the importance of recognizing the political nature of language choices, for instance, in museums and when labelling souvenirs (Kelly-Holmes & Pietikäinen, 2014, 2016; Pietikäinen & Kelly-Holmes 2015).

Recognition

In many studies there was seen a call for recognition of heterogeneity within Sámi culture(s) (e.g., Järvensivu, 2014, p. 14; Valkonen, 2009, p. 11). For example, Ridanpää (2016) called for attention and sensitivity towards reproduction of stereotypical images directed at Sáminess and Northernness. He argued that over several centuries, the image of 'nature-Finland' has been constituted through various forms of 'stereotyping, mystifying, exoticizing and othering of Sámi minorities' (Ridanpää, 2016, p. 17). Stereotypes of Northernness are being disrupted in contemporary ethnic music. Similarly, Kuuva's (2017) research focused on the risks of reproducing stereotypical images of the Sámi cultures and underlined the importance of recognizing diversity in modern ways of expressing Sámi cultures. The idea of recognition towards multiple forms of cultural expressions was also central in the aforementioned research on the activist group Suohpanterror (Junka-Aikio, 2018). Cultural sensitivity builds on recognition and respect towards Sámi cultures as living cultures that shape contemporary ways of life in multiple ways (e.g., Ridanpää, 2016).

In many studies there was seen a call for recognition of cultural values. For example, Valtonen (2008, p. 32) emphasized the importance of recognizing different kinds of values, beliefs, traditions and general worldviews. Researchers in both education and social work seemed to share concern about the ways in which Finnish institutions might fail to recognize and acknowledge Sámi worldviews (e.g., Keskitalo, 2010; Ranta & Kanninen, 2019). The idea of recognition draws attention to cultural values and beliefs, not only among minorities but also among the majority working with them. Recognizing attitudes and ideas that might hinder fair communication with 'the Other' is needed for open dialogue (Dominelli, as cited in Järvensivu, 2014, p. 12).

The reviewed literature indicates the importance of recognizing how both listening and understanding are the core of culturally sensitive encounters. Marjaranta (2018) emphasized that health care personnel should be able to meet their patients as individuals instead of mere representatives of a cultural or ethnic group. Studies within the field of social work especially emphasize the importance of sincere face-to-face encounters in which social workers give their patients adequate space and time (Ervelius & Näkkäläjärvi, 2018; Kunelius, 2015; Yliselä, 2018). This kind of approach is closely tied to empathy and empathic listening (Yliselä, 2018). Ervelius and Näkkäläjärvi (2018) also wrote about the willingness and desire to understand individuals and groups as a bridge between cultures.

Numerous studies viewed self-reflective learning as a valuable way to enhance cultural sensitivity. For example, Luoma and Mättö (2018) focused on the meanings of multicultural encounters in the context of early childhood pedagogies. Their view was that educators should be enabled and supported in the recognition of and reflection on their own values, thoughts, actions and feelings regarding intercultural encounters. In the same way, the case study by Rissanen, Kuusisto and Kuusisto (2016) suggested self-reflective learning processes as a method for developing teachers' intercultural sensitivity. Their research drew attention to participants' willingness to engage in self-reflection as a fundamental starting point to developing sensitive orientation towards diversity. Lappalainen (2005) suggested combining handicrafts, languages and cultures to enhance cultural sensitivity in teaching. Ervelius (2018) offered a concrete exam-

ple of self-reflective learning as a method to enhance cultural sensitivity. The study presented a project, which consisted of an online course on Sámi culture, to develop distance teaching and learning methods in the education of nurses and deaconesses. A learning platform consisting of lecture recordings, individual and group assignments and exams is being prepared and tested in the ARCTISEN project.

Many of the aforementioned studies stressed the need for recognition of historical and political contexts, reconciliation and language revitalization (e.g., Ervelius & Näkkäläjärvi, 2018; Juutilainen et al., 2014; Keskitalo et al., 2011). These research projects scrutinized the diverse contemporary methods of cultural expression (e.g., Junka-Aikio, 2018; Kuuva, 2017) and the risk of reproducing stereotypical images of the Sámi cultures. Several studies included the call to recognize different cultural values. Indeed, a vital aspect of culturally sensitive tourism is the recognition of and respect for Sámi worldviews, cultural values, beliefs and traditions (e.g., Valtonen, 2008).

Drawing inspiration from these discussions, we encourage readers to envision how culturally sensitive tourism could contribute to these ongoing processes and to more sensitive orientation regarding diversity. What can tourism actors learn from these other fields of study? How can they create products and services that enhance self-reflective learning processes for both hosts and guests (both international and Finnish)? What kinds of products and services could deepen one's understanding of the Sami culture(s), including their values, beliefs, traditions and contemporary lives? How could the Sámi languages be better recognized and respected in the tourism setting? What kinds of tourism encounters enable the respectful listening and understanding that form the core of culturally sensitive encounters (e.g., Marjaranta, 2018)?

Concluding reflections

Cultural sensitivity as a concept has not been used in any tourism research related to Finland or written in Finnish. In connection with the utilization of Sámi cultures in the tourism business in Finland, the main concepts studied have been cultural sustainability, cultural carrying capacity, cultural representations and cultural identity.

What then can be learnt from the other fields of studies we have reviewed? To our knowledge, healing and reconciliation, recognition of cultural values and diversity, listening and understanding as well as self-reflective learning are all concepts that so far have not often been used in tourism studies or business practices in Finnish Lapland. The Finnish tourism industry should respect Sámi cultures in its business practices, which requires understanding and recognizing Sámi cultural values and diversity, which in turn requires listening to the Sámi and practicing self-reflective learning. Every tourism entrepreneur, manager and worker should reflect on their own values, thoughts, actions and feelings towards Sámi cultures and people to become more sensitive to and respectful towards cultural diversity (see Luoma & Mättö, 2018; Rissanen et al., 2016). Recognizing attitudes and ideas that might hinder open dialogue (Dominelli, as cited in Järvensivu, 2014, p. 12) and being willing to understand are also necessary skills. This

applies not only to contact with Sámi cultures but with all cultures encountered by tourism industry representatives.

Respecting Sámi cultures in tourism business practices is one of the ways that healing and reconciliation can occur. While writing the concluding lines of this literature review, the news-feeds in Finland are filled with heated discussions related to the question of cultural insensitivity and sensitivity. A former comedian and actor Pirkka-Pekka Petelius, who is currently a member of the Finnish Parliament, expressed his official apology to Sámi communities for his insensitive and directly disrespectful representations of Sámi cultures. These kinds of apologies and discussions play a vital role in the processes of reconciliation and healing. Should the Finnish tourism industry also apologize for its primitive, exotic and mystic representations of Sámi cultures? Should reconciliation and healing be objectives of tourism planning and development in Lapland (see Barton & Leonard, 2010)?

The literature review indicates that cultural sensitivity has been, and can be, connected to many different contexts and concepts. However, the concept of cultural sensitivity differs from other concepts used in the Finnish tourism literature. For example, whereas carrying capacity brings attention to the transformation of Sámi cultures, the notion of cultural sensitivity underlines the responsibility of the Finnish tourism industry. The idea of cultural sensitivity also takes into account history, underlining the processes of healing and reconciliation as necessary due to the assimilation processes of the Sámi imposed by Finnish authorities. Reconciliation may also be needed between the Sámi and the exploitive Finnish tourism industry. Furthermore, cultural sensitivity allows for a more concrete approach to tourism discussions by underlining the importance of encountering other people with openness and respect (see Höckert, 2018). As Ervelius and Näkkäläjärvi's (2018) emphasized, cultural sensitivity consists of elements like togetherness and community. Indeed, the reviewed articles showed how sensitivity can be made possible, or challenged, in encounters between the self and the other (Kunelius, 2015; Länsman, 2004; Yliselä, 2018). As Järvensivu (2014, p. 78) stated, cultural sensitivity is at best something reciprocal, where both or all parties give and receive something. Hence, sensitivity is something that occurs in the relations between individuals or groups. In sum, based on the literature review and supported by the ARCTISEN transnational study (Olsen et al., 2019, p. 13; see also Viken et al., 2019), we suggest that responsible, culturally sensitive tourism development requires respectful, curious attitudes, that is, recognition of cultural differences while breaking down stereotypical images.

Acknowledgements

Many thanks to the informatics specialist at the University of Lapland's library who helped us to choose the right databases and to define and limit our search words. We also want to express our gratitude to our ARCTISEN project members for their inspiration and supportive teamwork. Special thanks also go to the reviewers for their insightful comments and help.

References

- Aikio, A. (2018). Guovtti ilmmi gaskkas: Balancing between two contested worlds: The challenges and benefits of being an Indigenous museum professional. *Museum International*, 70, 100–111. <https://doi.org/10.1111/muse.12213>
- Aikio, S. (1985). Katsaus saamelaisten historiaan. In M. Linkola (Ed.), *Lappi: Saamelaisten ja suomalaisten maa* (Vol. 4, pp. 41–103). Hämeenlinna, Finland: Karisto.
- Barton, A. W., & Leonard, S. J. (2010). Incorporating social justice in tourism planning: Racial reconciliation and sustainable community development in the Deep South. *Community Development*, 41, 298–322. <https://doi.org/10.1080j15575330903444051>
- Erola, P., & Zanasi, M. (2001). *Tourism and Aboriginal heritage in the Arctic as a means towards sustainability*. Helsinki, Finland: Haaga Instituutin ammattikorkeakoulu.
- Ervelius, T. (2018). *Sairaanhoidaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella*. Helsinki, Finland: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Ervelius, T., & Näkkäläjärvi, T. M. (2018). Kulttuurisensitiivisyyden vahvistaminen saamelaisalueella. In M. Katisko, E. Keskitalo, M. Malkavaara, A. Määttä, A. Suikkala, & O. Vesterinen (Eds.), *Alueellisuus, paikallisuus ja globaalit mahdollisuudet* (pp. 90–101). Helsinki, Finland: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- García-Rosell, J.-C. (2017). Vastuullinen matkailu. In J. Edelheim, & H. Ilola (Eds.), *Matkailututkimuksen avainkäsitteet* (pp. 229–234). Rovaniemi, Finland: Lapin yliopistokustannus.
- Haataja, C. (2013). *Matka metsäsaamelaisten maille: Menneisyys näytteillä Levin matkailuympäristössä* (Master's thesis). University of Lapland, Rovaniemi, Finland.
- Hägglund, M., Schilar, H., & Keskitalo, E. C. H. (2019). How is 'Sámi tourism' represented in the English-language scholarly literature? *Polar Geography*, 42(1), 58–68. <https://doi.org/10.1080/1088937X.2018.1547327>
- Heinämäki, M., Magga, A.-M., & Ojanlatva, E. (2016). Saamelaisten pyhät luonnonpaikat kulttuuriperintöoikeuden ja tapaoikeuden valossa. In T. Nykänen & L. Valkeapää (Eds.), *Kilpisjärven poliittinen luonto: Matkoja Käsivarren kulttuurimaisemassa* (pp. 199–239). Helsinki, Finland: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Höckert, E. (2011). Community-based tourism in Nicaragua: A socio-cultural perspective. *Finnish Journal of Tourism Research*, 7(2), 7–25.
- Höckert, E. (2018). *Negotiating hospitality: Ethics of tourism development in Nicaraguan highlands*. London, United Kingdom: Routledge.
- Holm, K. (2012). *Ethical, intercultural and interreligious sensitivities: A case study of Finnish urban secondary school students*. Münster, Germany: Waxmann.
- Hurst, C. E., Grimwood, B. S. R., & Lemelin, H. R. (2019). *Cultural sensitivity in tourism: A review of literature on the Canadian context*. Paper presented at 28th Nordic Symposium on Tourism and Hospitality Research 2019, Roskilde, Denmark.
- Ilola, H. (1997). *Matkalla Petsamossa: Katsaus "toisen Käsivarren" matkailuun*. Rovaniemi, Finland: University of Lapland.

- Järvensivu, L. (2014). *Saamelaissoseaalityötä paikantamassa diskurssianalyysin keinoin* (Master's thesis). University of Lapland, Rovaniemi, Finland.
- Junka-Aikio, L. (2018). Indigenous culture jamming: Suohpanterror and the articulation of Sámi political community. *Journal of Aesthetics and Culture*, 10(4), 1–15. <https://doi.org/10.1080/20004214.2017.1379849>
- Juutilainen, S. A., Miller, R., Heikkilä, L., & Rautio, A. (2014). Structural racism and Indigenous health: What Indigenous perspectives of residential school and boarding school tell us? A case study of Canada and Finland. *International Indigenous Policy Journal*, 5(3). <https://doi.org/10.18584/iipj.2014.5.3.3>
- Kelly-Holmes, H., & Pietikäinen, S. (2014). Commodifying Sami culture in an indigenous tourism site. *Journal of Sociolinguistics*, 18, 518–538. <https://doi.org/10.1111/josl.12092>
- Kelly-Holmes, H., & Pietikäinen, S. (2016). Language: A challenging resource in a museum of Sámi culture. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 16, 24–41. <https://doi.org/10.1080/15022250.2015.1058186>
- Keskitalo, P. (2010). *Saamelaiskoulun kulttuurisensitiivisyyttä etsimässä kasvatustutkimuksen keinoin* (Doctoral dissertation). University of Lapland, Rovaniemi, Finland.
- Keskitalo, P., Määttä, K., Uusiautti, S., Rantala, L., & Paltto, I. (2011). *Sámi pedagogihka iešvuodát = Saamelaispedagogiikan perusteet = The basics of Sámi pedagogy = Grunderna i Sámsk pedagogik = Osnovy saamskoj pedagogiki*. Rovaniemi, Finland: Lapland University Press.
- Kim, C. S., Bai, B. H., Kim, B. P., & Chon, K. (2018). Review of reviews: A systematic analysis of review papers in hospitality and tourism literature. *International Journal of Hospitality Management*, 70, 49–58. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2017.10.023>
- Kugapi, O. (2014). *“Se on sydämen asia se saamenkäsityö”: Matkailun vaikutukset saamelaiseen käsityökulttuuriin ja kulttuuri-identiteettiin* (Master's thesis). University of Lapland, Rovaniemi, Finland.
- Kugapi, O., Höckert, E., Lüthje, M., Mazzullo, N., & Saari, R. (2020). *Kohti kulttuurisensitiivistä matkailua: Suomen Lappi*. Retrieved from <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-6620-42-8>
- Kunelius, M. (2015). *“Se on niissä pienissä kohtaamisissa se kaikki tärkeä”: Kulttuurisensitiivisen psykososiaalisen soseaalityön toteutuminen vastaanottokeskuksen käytännöissä* (Master's thesis). University of Lapland, Rovaniemi, Finland.
- Kuokkanen R. (2003). “Survivance” in Sami and First Nations boarding school narratives: Reading novels by Kerttu Vuolab and Shirley Sterling. *American Indian Quarterly*, 27, 697–726. <https://doi.org/10.1353/aiq.2004.0080>
- Kuokkanen, R. (2007). Saamelaiset ja kolonialismin vaikutukset nykypäivänä. In J. Kuortti, M. Lehtonen, & O. Löytty (Eds.), *Kolonialismin jäljet: Keskustat, periferiat ja Suomi* (pp. 142–155). Helsinki, Finland: Gaudeamus.
- Kuuva, P. (2017). *“Semmoista, mikä on kadonnut, sitä ei niin vaan tsimalsalabim taiota esiin, vaan sitä pitää sitkeästi pyrkiä niin hyvään lopputulokseen kuin mahdollista”: Opettajien kokemuksia kielestä ja kulttuurista inarinsaamenkielisessä perusopetuksessa* (Master's thesis). University of Oulu, Oulu, Finland.

- Länsman, A.-S. (2004). *Väärtisuhteet Lapin matkailussa: Kulttuurianalyysi suomalaisten ja saamelaisten kohtaamisesta*. Inari, Finland: Kustannus Puntsi.
- Lappalainen, E. (2005). *Kulttuurisesti sensitiivinen opettajuus: Käden, kielen ja kulttuurin oppimisen yhdistäminen maahanmuuttajien koulutuksessa ja opettajan kasvupolulla* (Doctoral dissertation). University of Oulu, Oulu, Finland.
- Lehtola, V.-P. (2012). *Wallenius: Kirjailijakenraali Kurt Martti Walleniuksen elämä ja tuotanto*. Retrieved from https://www.veli-pekkalehtola.fi/UserFiles/files/wallenius_nettikirja.pdf
- Lehtola, V.-P. (2015a). *Saamelaiskiista*. Helsinki, Finland: Into kustannus.
- Lehtola, V.-P. (2015b). Second World War as a trigger for transcultural changes among Sámi people in Finland. *Acta Borealia*, 32, 125–147. <https://doi.org/10.1080/08003831.2015.1089673>
- Lindholm, M. (2014). *The representation of Sámi people on Finnish and Norwegian tourism websites in English* (Master's thesis). University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland.
- Luoma, P., & Mättö, T. (2018). *Kohtaamisia ja kipupisteitä: Kasvatusyhteistyö varhaiskasvatuksessa monikulttuuristen perheiden kanssa* (Master's thesis). University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland.
- Lühje, M. (1995). *Matkailun vaikutukset saamelaisalueella: Näkökulmana alueen kantokyky ja saamelainen kulttuuri*. Helsinki, Finland: University of Helsinki.
- Lühje, M. (1998). The impacts of tourism on the Saami domicile area from the point of view of carrying capacity and Saami culture of the area. In S. Aho, H. Ilola, & J. Järviluoma (Eds.), *Dynamic aspects in tourism development: Proceedings of the 5th Nordic Symposium on Tourism Research* (Vol. 1, pp. 31–46). Lapland, Finland: University of Lapland.
- Mäkinen, V. (1983). Suomen Lapin matkailun synty. In M. Linkola (Ed.), *Lappi: Suuri, kaunis, pohjoinen maa* (Vol. 1, pp. 162–177). Hämeenlinna, Finland: Karisto.
- Mällinen, M.-R. (2014). *Matkailun kulttuurisen kestävyiden käytännön määrittelyjä ja toteutumista Utsjoen kirkonkylässä 2000-luvulla* (Master's thesis). University of Oulu, Oulu, Finland.
- Mällinen, M.-R., & Sarkki, S. (2014). Tekemällä matkailun kulttuuriseen kestävyteen: Ongelmia ja niiden hallintaa Utsjoen kirkonkylässä. *Matkailututkimus*, 10(2), 23–39.
- Marjaranta, M. (2018). Tiervâ, mii kullo?: Hoitotyön sanasto kohtaamisen tueksi. In T. Ervelius (Eds.), *Sairaanhoitaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella* (pp. 112–116). Helsinki, Finland: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Markkanen, E. (1987). Harvojen harrastuksesta kansan huviksi: Matkailun vaiheet 1887–1987. In S. Hirn & E. Markkanen, *Tuhansien järvien maa: Suomen matkailun historia* (pp. 147–344). Helsinki, Finland: Matkailun edistämiskeskus and Suomen Matkailuliitto.
- Ministry of Justice. (1999). Suomen perustuslaki. Retrieved from <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990731>
- Niia, L. P. (1992). Sámsk turism máste hitta rätt sig! *Samefolket*, 73(3), 30–31.
- Niskala, M., & Ridanpää, J. (2016). Ethnic representations and social exclusion: Sáminess in Finnish Lapland tourism promotion. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 16, 375–394. <https://doi.org/10.1080/15022250.2015.1108862>

- Nuorgam, P. (2012). Saamelaiskulttuuri matkailun tuotteiden ja palveluiden sisältönä. In M. Lohiniva-Kerkelä (Ed.), *Matkailuoikeus* (pp. 335–359). Rovaniemi, Finland: Lapland University Press.
- Nuottila, J., Jutila, S., & Hakkarainen, M. (2017). Kirjallisuuskatsaus: Matkailun jakamistalous vastuullisuuden viitekehyksessä. *Matkailututkimus*, 13(1/2), 53–70. Retrieved from <https://journal.fi/matkailututkimus/article/view/67854>
- Nykänen, T., & Valkeapää, L. (2016). *Kilpisjärven poliittinen luonto: Matkoja Käsivarren kulttuurimaisemassa*. Helsinki, Finland: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Olsen, K. O., Abildgaard, M. S., Brattland, C., Chimirri, D., de Bernardi, C., Edmonds, J., ... Viken, A. (2019). *Looking at Arctic tourism through the lens of cultural sensitivity: ARCTISEN – a transnational baseline report*. Retrieved from <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-6620-39-8>
- Orjasniemi, T., & Tiuraniemi, O. (2009). *Rajua, ruoja ja raitista: Alkoholin käyttöä Lapissa*. Rovaniemi, Finland: Lapland University Press.
- Partanen, S. J. (1992). *Saariselkä: Magneettimäestä matkailukaupungiksi*. Helsinki, Finland: Suomen Matkailuliitto.
- Pennanen, H. (2017). *Saamenluokka oppimisympäristönä: Peruskoulun saamelaisopetus 1990–2000-luvuilla oppilaiden kokemana* (Master's thesis). University of Oulu, Oulu, Finland.
- Pietikäinen, S., & Kelly-Holmes, H. (2015). The local political economy of languages in a Sámi tourism destination: Authenticity and mobility in the labelling of souvenirs. *Journal of Sociolinguistics*, 15, 323–346. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2011.00489.x>
- Ranta, K., & Kanninen, J. (2019). *Vastatuuleen: Saamen kansan pakkosuomalaistamisesta*. Helsinki, Finland: Kustantamo S&S.
- Rantala, O., & Mäkinen, M. (2018). Engaging with wind shelters. In C. Ren, G. Jóhannesson, & R. van der Duim (Eds.), *Co-creating tourism research: Towards collaborative ways of knowing* (pp. 131–146). London, United Kingdom: Routledge.
- Ridanpää, J. (2016). 'Singing acts' from the deep North: Critical perspectives on northern exotics, contemporary ethnic music and language preservation in Sámi communities. *Journal for Cultural Research*, 20(1), 17–30. <https://doi.org/10.1080/14797585.2015.1134057>
- Rissanen, I., Kuusisto, E., & Kuusisto, A. (2016). Developing teachers' intercultural sensitivity: Case study on a pilot course in Finnish teacher education. *Teaching and Teacher Education*, 59, 446–456. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.07.018>
- Saari, R. (2017). *Saamelaisuuden myyttiset representaatiot matkailuyritysten internet-sivuilla: Mainoskuvien semioottinen analyysi* (Master's thesis). University of Lapland, Rovaniemi, Finland.
- Saarinen, J. (2001). *The transformation of a tourist destination: Theory and case studies on the production of local geographies in tourism in Finnish Lapland* (Doctoral dissertation). Department of Geography, University of Oulu, Oulu, Finland. The Geographical Society of Northern Finland.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa, Finland: University of Vaasa.

- Sámi Parliament. (2015). SaKä, vaalit, saamelaisten lkm 2015. Retrieved from <https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/?f=Dokumenttipankki%2FTilastoja>
- Sámi Parliament. (2018). Vastuullisen ja eettisesti kestävä saamelaismatkailun toimintaperiaatteet. Retrieved from <https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/?f=Dokumenttipankki%2FKertomukset%2C%20ohjelmat%20ja%20osuunnitelmat>
- Seppänen, J. (2005). *Visuaalinen kulttuuri: Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle*. Tampere, Finland: Vastapaino.
- Tervo, K. (2008). The operational and regional vulnerability of winter tourism to climate variability and change: The case of the Finnish nature-based tourism entrepreneurs. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 8, 317–332. <https://doi.org/10.1080/15022250802553696>
- Tervola, K. (2012). *Kun matkamuisto on elinkeino: Kulttuuriperinne tuoteistamisen lähteenä ja haasteena* (Master's thesis). University of Lapland, Rovaniemi, Finland.
- Tolonen, K. (2011). *Vetovoimatekijät kohdeimagoa rakentamassa – vertailussa Suomen ja Ruotsin Lappi* (Master's thesis). University of Lapland, Rovaniemi, Finland.
- Tuulentie, S. (2006). The dialectic of identities in the field of tourism: The discourses of the Indigenous Sámi in defining their own and the tourists' identities. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 6, 25–36. <https://doi.org/10.1080/15022250600560596>
- Valkonen, S. (2009). *Poliittinen saamelaisuus*. Tampere, Finland: Vastapaino.
- Valtonen, K. (2008). *Social work and migration: Immigrant and refugee settlement and integration*. Burlington, VT: Ashgate.
- Varanka, P. (2001). *Lappi matkailun näyttämöllä: Saamelaiskulttuuri ja luonto matkailun kulisseina*. Rovaniemi, Finland: University of Lapland.
- Veijola, S., Ilola, H., & Edenheim, J. (2013). Johdanto matkailun tutkimukseen. In S. Veijola (Ed.), *Matkailututkimuksen lukukirja* (pp. 16–29). Rovaniemi, Finland: Lapland University Press.
- Viken, A., Höckert, E., & Grimwood, B. (2019). *Cultural sensitivity in tourism*. Paper presented at the 28th Nordic Symposium on Tourism and Hospitality Research, Roskilde, Denmark.
- Wallace, G. & Russell, A. (2004). Eco-cultural tourism as a means for the sustainable development of culturally marginal and environmentally sensitive regions. *Tourist Studies*, 4, 235–254. <https://doi.org/10.1177/1468797604057326>
- Yliselä, S. (2018). *Maahanmuuttaja-asiakkaiden kohtaamisia sosiaalityössä* (Master's thesis). University of Turku, Turku, Finland.

Matkailun taloudelliset vaikutukset: tutkimusmenetelmän pohdintaa ja tuloksia Tunturi-Lapista

Pasi Satokangas, Lapin ammattikorkeakoulu, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti (MTI)

Pohjois-Suomessa useita talousvaikutusselvityksiä viime vuosina

Matkailusta on puhuttu pitkään kasvavana elinkeinona, eikä vähiten viime vuosina. Erityisen merkittävää matkailu on niille reuna-alueiden kunnille, joissa sijaitsee suosittuja matkailukohteita, kuten hiihtokeskuksia. Luoteis-Lapissa sijaitsevaan Tunturi-Lapin seutukuntaan kuuluvat Enontekiön, Kittilän, Kolarin ja Muonion kunnat, ja alueella on yhteensä 14 421 asukasta (Tilastokeskus, 2019a). Enontekiön helmiä on Kilpisjärven tunturialue. Kunnassa on myös vilkasta joulumatkailua. Kittilä tunnetaan Levin hiihtokeskuksesta, Kolari Ylläksestä ja Muonio Oloksesta sekä Pallaksesta. Muonioon sijoittuu myös Jerisjärvi hiihtolatuineen ja -reitteineen. Syrjäinen mutta luonnonkaunis sijainti tuo Tunturi-Lappiin omat haasteensa ja mahdollisuutensa. Seudulla onkin pitkään kehitetty matkailua elinkeinona, joka tuo toimeentuloa perinteisempien töiden rinnalla.

Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti (MTI) selvitti Tunturi-Lapin Leader ry:n toimeksiannosta matkailun välittömät talousvaikutukset Tunturi-Lapin kunnissa vuonna 2017 (Satokangas, 2019a). Välittömät vaikutukset muodostuvat matkailijoita palvelevissa yrityksissä. Selvityksen kohdetoimialoja olivat vähittäiskauppa, majoitus- ja ravitsemistoiminta, huvi- ja virkistystoiminta sekä liikenne. Tässä puheenvuorossa esitellään selvityksen päätulokset ja pohditaan käytettyä menetelmää sekä sen kehittämistarpeita.

Matkailun talousvaikutuksia Tunturi-Lapin kunnissa on selvitetty aiemminkin esimerkiksi MTI:n toimesta; tuolloin tarkasteluvuosi oli 2011. (Satokangas, 2013). MTI:ssa on viime vuosina selvitetty matkailun talousvaikutuksia myös useissa muissa Lapin kunnissa. Kemi-Tornion seutukuntaa eli Kemin, Keminmaan, Simon, Tervolan ja Tornion kuntien muodostamaa aluetta markkinoidaan matkailijoille Meri-Lapin nimellä. Meri-Lapissa on selvitetty matkailun talousvaikutuksia vuosina 2016 ja 2018 (Satokangas, 2016, 2018). Lisäksi Kemissä selvittiin matkailun talousvaikutuksia vuonna 2014 (Satokangas, 2014). Vuoden 2019 aikana selvitettiin Tunturi-La-

pin lisäksi matkailun talousvaikutuksia Pyhä-Luostolla (Satokangas, 2019b), Ranualla (Satokangas, 2019c) ja Sodankylässä (Satokangas, 2019d).

Talousvaikutuksia on selvitetty myös muualla Pohjois-Suomessa. Lukuisia selvityksiä on viime vuosina toteutettu etenkin Pohjois-Pohjanmaan kunnissa ja matkailukohteissa. Näistä uusimmissa kohteina ovat olleet Kalajoki, Kuusamo, Oulu, Pudasjärvi ja Vaala (Kauppila, 2019a) sekä Sotkamo (Kauppila, 2019b).

Tulomenetelmäselvitys matkailun talousvaikutuksista Tunturi-Lapissa

Suomalaisissa matkailun talousvaikutusten selvityksissä on usein käytetty niin sanottua tulomenetelmää, joka viittaa yritysten saamiin matkailutuloihin. Sen perustana on yleensä tilastoaineisto, joka kuvaa toimialojen kokonaisliikevaihtoa ja -työllisyyttä tutkittavalla alueella. Tilastoaineistoa täydennetään yrityskyselyllä, jolloin saadaan selville matkailun osuus liikevaihdosta ja työllisyydestä. Tutkimusmenetelmiä on mahdollista soveltaa eri tavoin, eikä tulomenetelmä tee tässä poikkeusta. Menetelmä pohjautuu 1970-luvulla kehitettyyn Pohjoismaiseen malliin, jossa määritettiin keskeiset periaatteet matkailun vaikutusten selvittämiseen. Pohjoismaista mallia voidaan kuitenkin pitää enemmän työkalupakkina kuin täsmällisenä metodina. Sittemmin Pohjoismaista mallia on kehitetty edelleen tietojen vertailukelpoisuuden parantamiseksi. Tämä tapahtuu lähinnä vakioimalla menetelmää ja sen soveltamista. Yksi tärkeimmistä keinoista vertailukelpoisuuden parantamisessa on yhdenmukaisen toimialaluokituksen käyttäminen. Muun muassa Koillismaan malli on kehitetty Pohjoismaisen mallin pohjalta. (Satokangas, 2017, s. 112.)

Tunturi-Lapin vuotta 2017 koskevan yrityskyselyn vastausjakauma toimialoittain ja kunnittain on esitetty taulukossa 1. Kysely kohdistettiin etenkin toimialojen suurimpiin edustajiin tutkittavissa kunnissa, jotta matkailuosuusprosenttien laskenta perustuu mahdollisimman kattavaan otokseen suhteessa toimialojen kokonaisliikevaihtoihin. Kyselyn kohteena olivat myös useat pienet toimipaikat, mutta suurempien toimijoiden osallistuminen pyrittiin varmistamaan ottamalla niihin aktiivisesti yhteyttä. Vastauksia kerättiin sähköpostikyselyllä, jota täydennettiin pyytämällä vastauksia puhelimitse. Kyselyn toteutuksessa oli mukana Lapin ammatikorkeakoulun tradenomiopiskelijoita.

Taulukko 1. Tunturi-Lapin yrityskyselyn vastausmäärät kunnittain ja toimialoittain.

	ENONEKIÖ	KITILÄ	KOLARI	MUONIO	YHTEENSÄ
Vähittäiskauppa	7	16	11	8	42
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	11	17	17	16	61
Huvi- ja virkistystoiminta	11	15	15	13	54
Liikenne	10	9	10	8	37
Yhteensä	39	57	53	45	194

Määrällisiä tuloksia arvioitaessa herää kysymys, ovatko matkailun vaikutuksia kuvaavat luvut suuria vai pieniä. Tätä voidaan arvioida esimerkiksi vertaamalla lukuja aikaisempaan tilanteeseen, jos varhaisempia tietoja on käytettävissä. Tunturi-Lapissa suuntaa antava vertailu on mahdollista.

Aiempi, vuotta 2011 koskeva selvitys matkailun tulo- ja työllisyysvaikutuksista Tunturi-Lapissa oli osa laajempaa 12 lappilaisen kunnan selvitystä. Tuolloin vastauksia jouduttiin vastauskadon vuoksi yhdistelemään laskettaessa matkailun osuutta yritysten liikevaihdosta, ja kohdekunnista muodostettiin kaksi ryhmää. Matkailuosuusprosentit eivät siis olleet kunta-kohtaisia vaan edustivat kuntaryhmään kuuluvien kuntien keskiarvoa. Toimialojen kokonaisliikevaihtoa kuvaava tieto oli sitä vastoin aiemmassakin tutkimuksessa kuntakohtainen.

Selvitysten menetelmissä oli muitakin eroja. Matkailutyöllisyys laskettiin vuotta 2011 koskevassa selvityksessä henkilöstö/liikevaihtosuhteiden avulla matkailutulon pohjalta. Laskentatapa kattaa käytännössä myös vuokratyöllisyyden, koska laskennan pohjana oleva matkailutulo on muodostunut paitsi yritysten itse palkkaamien myös vuokratyösuhteessa olevien työntekijöiden panoksen johdosta. Vuotta 2017 koskevassa selvityksessä matkailutyöllisyys laskettiin Tilastokeskuksen yritysrekisterin toimialojen kokonaistyöllisyyttä kuvaavista tiedoista toimialojen matkailuosuusprosenttien avulla. Tämä laskentatapa on nopeasti sovellettava, mutta vuokratyövoiman luokka ei ole mukana käytetyissä aineistoissa eli mahdollinen vuokratyövoima jää laskelmien ulkopuolelle. Vuokratyövoimaa käytetään monilla eri aloilla, joten mikäli vuokratyövoimaa tarjoavien yritysten tilastoluokka haluttaisiin sisällyttää aineistoon, matkailun osuus tulisi erottaa vuokratyövoiman kokonaistyöllisyydestä. Mainituista eroista johtuen työllisyyslaskelmat eivät ole vertailukelpoisia aiemman tutkimuksen kanssa.

Tilastokeskuksen yritysrekisteri uudisti tilastointitapoja vuonna 2013. Tuolloin tilastointiin otettiin mukaan uutena ryhmänä 170 000 euron taserajan ylittävät yritykset. Aiemmin mukana olivat vain ne yritykset, jotka ylittivät vuosittain määritellyn liikevaihdon kynnyksen (10 846 euroa vuonna 2013) tai joiden työllistävyys oli vähintään puoli henkilötyövuotta. Lisäksi tietojen keräämisen tavoissa tapahtui muutoksia. Uudistusten johdosta yritysten lukumäärä vuositasossa on kasvanut; suurin lisäys on tapahtunut alkutuotannon alalla. (Tilastokeskus, 2018.) Tilastointikäytäntöjen muutoksen tarkkaa vaikutusta on vaikea arvioida, mutta Tilastokeskuksen ilmoittamat tiedot uudistuksesta ja eri vuosien selvitystuloksia koskevat havainnot viittaavat siihen, että matkailun toimialoilla vaikutus ei ole ollut ainakaan huomattava.

Edellä mainituista syistä myöhemmin esitettävä vuosien 2011 ja 2017 matkailutuloa koskeva vertailu on siis suuntaa antava.

Matkailun tuottamat tulot ja työpaikat Tunturi-Lapissa

Taulukossa 2 on esitetty matkailun välittömät vaikutukset Tunturi-Lapissa vuonna 2017. Välitön matkailutulo oli yhteensä noin 290 miljoonaa euroa. Luvut eivät sisällä arvonlisäveroita. Välitön matkailutyöllisyys oli puolestaan noin 1500 henkilötyövuotta. Henkilötyövuosi tarkoittaa yhden henkilön vuoden aikana tekemää täysiaikaista työpanosta. Mikäli yrityksessä työskentelee

esimerkiksi säännöllisesti yksi täysiaikainen ja yksi puoliaikainen henkilö, muodostuu vuoden aikana yhteensä 1,5 henkilötyövuotta. Alueen koko matkailutulosta noin puolet (52 %) ja työllisyydestä vielä hieman suurempi osuus (56 %) muodostui Kittilässä.

Taulukko 2. Matkailun välittömät tulo- ja työllisyysvaikutukset Tunturi-Lapissa vuonna 2017.

	MATKAILUTULO €	MATKAILUTYÖLLISYYS HTV.
Enontekiö	26 701 840	121
Kittilä	149 859 430	866
Kolari	71 907 570	366
Muonio	42 027 340	194
Yhteensä	290 496 180	1 547

Kuntien välillä oli eroja siinä, missä suhteessa matkailun eri toimialat tuottivat yrityksille tuloja. Tämä kuvastaa Tunturi-Lapin kuntien erilaisia matkailullisia profiileja. Kittilässä, Kolarissa ja Muoniossa majoitus- ja ravitsemistoimialan matkailutulo oli merkittävin. Kaikkein eniten majoitus- ja ravitsemistoimiala painottui Muoniossa. Kolarissa vähittäiskauppa toi matkailutuloa lähes yhtä paljon kuin majoitus- ja ravitsemistoiminta. Enontekiöllä matkailutuloa muodostui vähittäiskaupan alalla hieman enemmän kuin majoitus- ja ravitsemisalalla. Kittilässä huvi- ja virkistystoimiala oli poikkeuksellisen merkittävä matkailutulon tuoja.

Kuten edellä todettiin, matkailutuloa koskevia tuloksia voidaan suuntaa antavasti verrata aiempaan, vuotta 2011 koskevaan selvitykseen (Satokangas, 2013). Vertailussa kunkin kunnan vuotta 2011 koskeva matkailutulo on deflatoitu Tilastokeskuksen elinkustannusindeksillä vuoden 2017 arvoon, jolloin vertailusta on suodatettu pois rahanarvon muutos (Tilastokeskus, 2019b). Deflatoinnin jälkeen matkailutulon kasvu välillä 2011–2017 oli Enontekiöllä 3,7 miljoonaa euroa (13,9 %), Kittilässä 26,5 miljoonaa euroa (18 %), Kolarissa 15,8 miljoonaa euroa (22 %) ja Muoniossa 13,1 miljoonaa euroa (44 %).

Pohdinta

Matkailun talousvaikutusten selvittämisessä käytettävä tulomenetelmä perustuu yleensä kahteen perusaineistoon. Tilastokeskukselta hankitaan selvityksen pohjaksi toimialojen kokonaisliikevaihtoja ja -työllisyyttä kohdealueella koskevat tiedot. Matkailun osuus näiden toimialojen tulo- ja työllisyysvaikutusten muodostumisessa selvitetään useimmiten yrityskyselyllä. Kyselyt on helppo lähettää vastaanottajille sähköpostitse, mutta erilaisten kyselyjen ja muun sähköpostiviestinnän lisääntyminen aiheuttaa huomattavaa vastauskatoa.

Mitä enemmän kyselyssä on kysymyksiä, sitä haluttomampia yrittäjät ovat todennäköisesti vastaamaan. Edellä esitellyssä Tunturi-Lapin selvityksessä vastausten saaminen pyrittiin tur-

vaamaan kysymällä vain matkailun osuutta kokonaisliikevaihdosta. Tämä onnistuikin hyvin mutta edellytti lukuisia puhelinsoittoja yrityksiin. Vastaavanlaisia pelkistettyjä kyselyjä käytetään nykyään yhä yleisemmin pitkien kyselyjen sijaan. Kysymällä useampia kysymyksiä saataisiin toisaalta tarkempaa tietoa juuri kyseisen kohdealueen matkailun taloudellisista piirteistä. Jos esimerkiksi kysytään vastaajan edustaman toimipaikan liikevaihtoa, vastaajien ilmoittamia matkailuosuusprosentteja voidaan painottaa kyseisellä tiedolla. Painotettu laskenta kuvaa painottamatonta keskiarvoa tarkemmin matkailun merkitystä kohdetoimialoilla.

Kyselyjen lisäksi tietoa yritysten toiminnan kokoluokasta on mahdollista saada erilaisista yrityshakemistoista ja tilastoista. Nämä tiedot eivät tosin aina ole riittävän tarkkoja, jotta ne täyttäisivät tutkijan tarkoitukset – esimerkiksi ketjuyrityksistä ei ole saatavilla toimipaikka-kohtaisia tietoja liikevaihdosta. Tällöinkin painottamista voidaan tehdä soveltamalla käytettävissä olevia tietoja tutkijan harkinnan mukaan. Tunturi-Lapin selvityksessä käytettiin joissakin tapauksissa laskentamenetelmää, joka perustui Tilastokeskuksen antamiin tietoihin yrityksen henkilömäärästä kunnassa. Henkilömäärätiedon sekä kohdekuntaa ja kyseistä toimialaa koskevan henkilöstö/liikevaihtosuhteen avulla on mahdollista laskea arvio toimipaikkakohtaisesta liikevaihdosta. Matkailuosuusprosentin muodostaminen tulomenetelmäselvityksissä tapahtuu tietyin peruseriaattein, joita voidaan kuitenkin soveltaa hieman eri tavoin. Esimerkiksi vastausten painottamisen mahdollisuuksia ja vaikutuksia olisi hyvä tutkia jatkossa lisää.

Tulomenetelmällä saatavan tiedon ajantasaisuus herättää kysymyksiä. Esimerkiksi edellä esitellyt tulokset koskevat vuotta 2017. Tämä voi antaa lukijalle vaikutelman, että kyseessä ovat jo vanhat tiedot. Tilastomaailmassa tieto on kuitenkin vasta noin vuoden vanha, koska vuotta 2017 kuvaavat tilastotiedot julkaistiin tammikuussa 2019. Tilastoviive on siis melko pitkä. Tunturi-Lappia koskeva selvitys käynnistettiin heti vuoden 2019 alkupuolella, ja alustavat tulokset valmistuivat kevään 2019 aikana. Sidosryhmien edustajat kommentoivat selvitystä kesällä ja syksyllä, ja kommenttien perusteella kyselyä täydennettiin keräämällä lisää vastauksia. Lopulliset tulokset julkaistiin loppusyksyllä 2019.

Tilastoviiveeseen ei ole mahdollista vaikuttaa, mutta muulla tavoin prosessia voi nopeuttaa. Yrityskysely ei ole riippuvainen vuositilastosta, joten kyselyn toteutus kannattaa aloittaa pian sen jälkeen, kun päätös selvityksen tekemisestä – käytännössä rahoituksesta – on tehty. Tosin juuri päätöksenteko on monesti ensimmäinen viiveen aiheuttaja, koska asiaa käsitellään esimerkiksi kunnallisissa luottamuselimissä, joilla on omat aikataulunsa. Varsinaisen selvitystyön eteneminen riippuu vuositilaston valmistumisen ohella muun muassa yrityskyselyn sujuvuudesta. Tähän taas vaikuttaa kohdealueen laajuus ja käytettävissä olevat henkilöresurssit. Yleensä kysely ei kuitenkaan ole merkittävä viiveen aiheuttaja. Riittävän tiivis yhteistyö sidosryhmien, kuten selvityksen tilaajan, kanssa sekä suunnittelu- että kommentointivaiheessa nopeuttaa osaltaan tulosten valmistumista.

Vuonna 2019 toteutetussa selvityksessä kerättiin huomattava empiirinen aineisto, joka kuvaa matkailun merkitystä Tunturi-Lapissa eri toimialoilla. Kerättyä tietoa voidaan soveltaa matkailun vaikutusten seurannassa myös tulevaisuudessa. Uudet selvitykset on mahdollista toteuttaa useiden vuosien ajan päivittämällä tilastotiedot. Nyt tehty työ rakensi näin pohjaa tulevalle matkailun vaikutusten seurannalle.

Lähteet

- Kauppila, P. (2019a). *Matkailun aluetaloudellisten vaikutusten seurantamalli: Kalajoki, Kuusamo, Oulu, Pudasjärvi ja Vaala*. (Kajaanin ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 90.) Haettu osoitteesta https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/167987/Kalajoki_Kuusamo_Oulu_Pudasjarvi_Vaala_seurantamalli%202019_valmis.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Kauppila, P. (2019b). *Matkailun aluetaloudellisten vaikutusten seurantamalli: Sotkamo*. (Kajaanin ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 89.) Haettu osoitteesta https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/168010/Sotkamo_seurantamalli%202019_valmis.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Satokangas, P. (2013). Matkailulla maakunta menestyy, matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset 12 lappilaisessa kunnassa vuonna 2011. Julkaisematon selvitysraportti.
- Satokangas, P. (2014). Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset Kemissä vuonna 2012. Lapin yliopisto. Julkaisematon selvitysraportti.
- Satokangas, P. (2016). Matkailun välittömät tulo- ja työllisyysvaikutukset Meri-Lapissa vuonna 2014. Lapin ammattikorkeakoulu. Julkaisematon selvitysraportti.
- Satokangas, P. (2017). Matkailun aluetalousvaikutukset. Teoksessa J. Edelheim & H. Ilola (toim.), *Matkailututkimuksen avainkäsitteet* (s. 109–114). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Satokangas, P. (2018). Matkailun välittömät tulo- ja työllisyysvaikutukset Meri-Lapissa vuonna 2016. Lapin ammattikorkeakoulu. Julkaisematon selvitysraportti.
- Satokangas, P. (2019a). Matkailun välittömät tulo- ja työllisyysvaikutukset Tunturi-Lapissa. Lapin ammattikorkeakoulu. Julkaisematon selvitysraportti.
- Satokangas, P. (2019b). Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset Pyhä-Luostolla vuonna 2017. Lapin ammattikorkeakoulu. Julkaisematon selvitysraportti.
- Satokangas, P. (2019c). Matkailun välittömät tulo- ja työllisyysvaikutukset Ranualla vuonna 2017. Lapin ammattikorkeakoulu. Julkaisematon selvitysraportti.
- Satokangas, P. (2019d). Matkailun välittömät tulo- ja työllisyysvaikutukset Sodankylässä vuonna 2017. Lapin ammattikorkeakoulu. Julkaisematon selvitysraportti.
- Tilastokeskus (2018). Yritysrekisterin vuositilaston muutokset yritystilastouudistuksessa. Sähköposti 3.9.2019, Kokkonen Virve – Satokangas Pasi.
- Tilastokeskus (2019a). Tunturi-Lapin seutukunta, Väestö 31.12. Haettu osoitteesta http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11ra.px/table/tableViewLayout1/
- Tilastokeskus (2019b). Elinkustannusindeksi 1951:10=100 muuttujina Kuukausi, Vuosi ja Tiedot. Haettu osoitteesta http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__hin__khi__vv/statfin_khi_pxt_11xm.px/table/tableViewLayout1/

Lentokentän turvallisuuden rooleissa ihminen, teknologia ja laki

Jonna Kielessen, Lapin yliopisto, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti (MTI)

Matkailun turvallisuus on yhä tärkeämpi aihe kaikille matkailijoille: ajatukset oman matkan aikana tapahtuvista vaaratilanteista lisääntyvät, kun ympärillä uutisoidaan erilaisista onnettomuuksista ja terrori-iskuista. Matkan turvallisuuden voidaan nähdä käsittävän koko matkan sen alkamisesta kotimatkaan asti. Vaikka lentomatkailu on ympäristövaikutustensa takia saanut osakseen negatiivista huomiota, se on yhä yksi merkittävimmistä matkustuskeinoista. Lentomatkailun ja lentokenttien turvallisuus on siis edelleen tärkeä tutkimusaihe. Viime vuosina sattuneet lento-onnettomuudet ja lentokenttiin kohdistuneet terrori-iskut ovat pitäneet aiheen ajankohtaisena myös julkisuudessa.

Lentokentän turvallisuutta onkin tutkittu useista eri näkökulmista. Aiemmissä tutkimuksissa on selvitetty lentokenttähenkilökunnan turvallisuuspäätöksiin vaikuttavia tekijöitä esimerkiksi uhkien arvioinnin näkökulmasta sekä sitä, voidaanko turvatarkastuksista tehdä entistäkin tehokkaampia (Kirschenbaum, 2015; Skorupski & Uchroński, 2018). Myös matkustajien turvallisuuden kokemuksia lentokentällä on tutkittu (Beck, Rose & Merkert, 2018). Lentokentät paikkoina muuttuvat koko ajan, kun teknologian kehittyessä saadaan käyttöön uusia ja tehokkaampia laitteita. Tämä tarjoaa myös uusia tutkimuksellisia näkökulmia.

Pro gradu -tutkimuksessani tarkastelin lentokentän turvallisuuden rakentumista toimija-verkkoteorian ja modaalisemioteikan näkökulmasta. Toimijaverkkoteoriassa, jonka kehittäjinä tunnetaan Bruno Latour, Michel Callon ja John Law, korostetaan inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden yhteistoimintaa (Valkonen, Lehtonen & Pyyhtinen, 2013, s. 218). Teoria kuvaa, kuinka eri toimijat kytkeytyvät toisiinsa ja tuottavat yhdessä sosiaalista todellisuutta. Semioottinen modaalisuus tutkii merkityksiä ja arvoja teksteissä (Sulkunen & Törrönen, 1997, s. 73). Pyrkimyksenäni oli luoda teoreettinen kuvaus lentokentän turvallisuudesta, joka koostuu modaalisten eli haluavien, kykenevien, osaavien tai täytyvien toimijoiden luomasta toimijaverkosta. Tässä teoreettisessa mallinnuksessa käytin apuna omia kokemuksiani lentokentän turvallisuudesta sekä matkailijana että työntekijänä. Havainnot olin tehnyt jo ennen tutkimusta kesällä 2018 lentokentällä työskennellessäni sekä aiemmin lentokentän kautta matkustaessani.

Lentokentän turvallisuuden verkosto rakentuu inhimillisistä ja ei-inhimillisistä toimijoista. Verkoston päätoimijoita ovat matkailija, turvallisuushenkilökunta, teknologia ja laki. Laki on

verkoston vahvin toimija: muut toimijat toimivat lain mukaisesti ylläpitääkseen turvallisuutta. Lentokentän turvallisuutta ohjaa eri instituutioiden määrittämien säännösten ja määräysten laaja joukko (Janssen, Sharpanskykh & Curran, 2019, s. 142). Esimerkiksi Euroopan unionilla on lentoturvallisuutta koskevia määräyksiä (European Commission, 2019). Turvallisuushenkilökuntaa ovat esimerkiksi lentokentän turvatarkastajat, poliisit ja rajaviranomaiset. Teknologiaa taas ovat esimerkiksi läpivalaisulaite ja automaattinen rajatarkastuslaite. Lentokentän turvallisuuden ylläpitäminen on verkoston yhteinen tavoite. Sen lisäksi toimijoilla voi olla omia tavoitteita. Yhteisen toiminnan kautta jokainen verkoston toimija pääsee omaan tavoitteeseensa. Noudattamalla lakia matkailija pääsee matkalleen, turvallisuushenkilökunta kykenee ylläpitämään lentokentän turvallisuutta ja teknologia kykenee tunnistamaan laissa määritellyt kielletyt esineet.

Tutkimukseni tulokset osoittivat, että pragmaattisista modaalisuuksista lentokentän turvallisuudessa korostuvat täytymisen modaalisuudet (Sulkunen, 1997, s. 46). Matkailijan täytyminen ilmenee muun muassa turvatarkastuksen veloitteena. Turvallisuushenkilökunnalle puolestaan täytyminen tarkoittaa turvallisuuden ylläpitämisen veloitetta. Turvatarkastajan on esimerkiksi tehtävä matkailijalle turvatarkastus, jotta tämä pääsee etenemään matkallaan. Matkailija ja turvatarkastaja ovat näissä tilanteissa veloitettuja toimimaan tietyllä tavalla, jotta turvallisuus voidaan ylläpitää. Matkailija on heikommassa asemassa kuin turvatarkastaja, sillä matkailijan on toimittava virkailijan pyyntöjen mukaisesti päästäkseen matkalle. Matkailijan asema voi kuitenkin esittäytyä vahvempana, mikäli sitä tarkastellaan haluamisen modaaliteetin (Sulkunen, 1997, s. 46) kautta: kun matkailija päättää lähteä matkalle, hän haluaa tehdä turvatarkastuksen sen sijaan, että hänen täytyisi tehdä turvatarkastus.

Turvallisuus on vaikeasti määriteltävä käsite, koska esimerkiksi taustamme vaikuttavat turvallisuuden kokemuksiimme (Iivari, 2012, s. 20). Lisäksi normit ja kulttuuri vaikuttavat turvallisuustoimintojen hyväksymiseen (ICAO, 2013) – olemme esimerkiksi tottuneet kotimaassamme tiettyihin toimintatapoihin lentokentällä. Vaikka tutkimustulokset toivat ilmi teknologian vaikutuksen turvallisuuteen, turvallisuuden näkemyksemme ja kokemuksemme vaihtelevat hyvinkin paljon. Jotkut saattavat kokea teknologian vähentävän lentokentän turvallisuutta, koska he luottavat ihmisiin enemmän. Toisaalta jotkut voivat luottaa teknologiaan enemmän, koska ihmiset voivat tehdä päätöksiä esimerkiksi tunteiden pohjalta.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että teknologia on yhä enemmän läsnä elämässämme ja osa jokapäiväistä toimintaamme. Emme ole ihmisinä yksin ylläpitämässä ja kehittämässä esimerkiksi turvallisuutta, vaan turvallisuuteemme vaikuttavat tekijät ovat moniulotteisempia kuin aiemmin. Toimijaverkkoteoria tuo hyvin ilmi sen, kuinka me ihmiset emme nykyään yksin rakenna ja ylläpidä sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme.

Lähteet

Beck, J. M., Rose, J. M. & Merkert, R. (2018). Exploring perceived safety, privacy and distrust on air travel choice in the context of differing passenger screening procedures. *Journal of Travel Research*, 57, 495–512. <https://doi.org/10.1177/2F0047287517700316>

- European Commission. (2019). European aviation safety rules. Haettu 24.08.2019 osoitteesta https://ec.europa.eu/transport/modes/air/safety/safety-rules_en
- ICAO. (2013). *Safety management manual (SMM)* (Third edition). Haettu 20.08.2019 osoitteesta <https://www.skybrary.aero/bookshelf/books/644.pdf>
- Iivari, P. (2012). *Matkailun turvallisuus: Globaalit muutokset – paikalliset vaikutukset*. Rovaniemen ammattikorkeakoulu.
- Janssen, S., Sharpanskykh, A. & Curran, R. (2019). Agent-based modelling and analysis of security and efficiency in airport terminals. *Transportation Research Part C: Emerging Technologies*, 100, 142–160. <https://doi.org/10.1016/j.trc.2019.01.012>
- Kirschenbaum, A. (2015). The social foundations of airport security. *Journal of Air Transport Management*, 48, 34–41. <https://doi.org/10.1016/j.jairtraman.2015.06.010>
- Skorupski, J. & Uchroński, P. (2018). Evaluation of the effectiveness of an airport passenger and baggage security screening system. *Journal of Air Transport Management*, 66, 53–64. <https://doi.org/10.1016/j.jairtraman.2017.10.006>
- Sulkunen, P. (1997). Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa P. Sulkunen & J. Törrönen (toim.), *Semioottisen sosiologian näkökulmia: Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys* (s. 13–53). Helsinki: Gaudeamus.
- Sulkunen, P. & Törrönen, J. (1997). Arvot ja modaalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Teoksessa P. Sulkunen & J. Törrönen (toim.), *Semioottisen sosiologian näkökulmia: Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys* (s. 72–95). Helsinki: Gaudeamus.
- Valkonen, J., Lehtonen, T.-K. & Pyyhtinen, O. (2013). Sosiologista materiaalioppia. *Sosiologia*, 50, 217–221.

Farming travels: a note on cheese-based tourism

Francesc Fusté-Forné, University of Girona, Faculty of Tourism, Department of Business

Introduction

Sustainable farming and agricultural activities advocate for caring and protecting land and nature (Bell, 2010). As traditional economic activities in rural regions, these practices communicate the idiosyncrasies and lifestyles of a culture and its people, in a specific environment (see, for example, Berno & Fusté-Forné, 2019). From land to table, food is a crucial identity marker (Timothy & Ron, 2013) which represents the origin of the relationship between agriculture and tourism. As Berno, Laurin and Maltezas state (2014), “agriculture provides the product; culture provides the authenticity; and tourism provides the infrastructure and services” (p.113). Therefore, the land is the starting point for food tourism. Food tourists are traveling to gastronomic regions in order to visit food producers, farmers markets, festivals and fairs, tasting food products at local restaurants or other food-based tourist activities (Hall & Sharples, 2003). Authors such as Telfer and Wall (2000) estimate that ‘food’ constitutes one-third of tourist expenditure, which illustrates the potential of food-based tourism experiences (see McKercher, Okumus & Okumus, 2008; Novelli, 2005). Both producers and consumers are paying an increasing attention to the role of local foods as an avenue to uncover, communicate and promote a sense of place that express a unique destination identity (see for example Everett & Aitchison, 2008; Kim & Iwashita, 2016; Tellström, Gustafsson & Mossberg, 2006). Cheese reveals a rural *terroir* and it particularly offers a ‘taste of a place’ (Trubek, 2008).

Relationships between cheesemaking and tourism industry refer to the process of awarding tourism value to ‘cheese’. These connections include pasture lands; cheesemaking processes; and cheese consumption. In this sense, cheese tourism is defined as the journey to regions with a large tradition of milk production and cheese making. This special interest tourism is commonly practiced in rural, natural and mountainous areas. According to Fusté-Forné (2015), “cheese tourism comes from the concern with the process of developing a product closely linked to a territory, and drift towards a typology that includes not only the tourist visit to the craft workshop, but also a set of synergies from complementary food consumption and leisure”

(p. 91). While some research started to analyse the development of cheese tourism in Northern Europe, particularly in Scandinavia (see Soltani, 2019), this research note approaches its potential for the case of Finland. Outcomes of this study are expected to lead to further studies where the role of cheese tourism in rural development in Finland is analysed, specially from the farmers' perspective.

An approach to the relationships between cheese and tourism in Finland

Previous research has acknowledged the importance of food tourism in Finland (Tikkanen, 2007), and its role as a tool for rural development (Tyrväinen, Silvennoinen, Nousiainen, & Tahvanainen, 2001). Earlier publications in this journal reviewed the tourism attractiveness of local food (see, for example, Lüthje & Saari, 2018), and this research adds a Finnish perspective to the conversation. In this context, Finnish farmers show a growing interest towards organic production (Ahlqvist, 2019) which, in turn, can secure the provision of sustainable food services (Tikkanen & Jaakkola, 2019). Food is considered an essential ingredient of Finnish tourism strategy (UNWTO, 2017). Adamsson and Havas (2017) affirm that “according to a study by Bloom Consulting commissioned by Visit Finland, the specific search of local gastronomy is the second most popular digital search regarding Finland. The first place is held by nature-related matters. Usually, travellers spend approximately 25% of their travel budget on food and food-related activities. A traveller whose primary motivation is to explore the local cuisine may spend up to 50% of his or her travel budget on food. Therefore, it is worth investing in food tourism, it generates also income” (p. 14). Cheese factories and farms are identified as authentic food tourism attractions.

Dairy products largely contribute to Finnish menus. In this sense, “milk production is still the most important source of livelihood in rural areas” (Finnwards, 2020) and the consumption of cheese in Finland has increased from 6.6kg per person in 1980 to 25.8kg in 2017 (Statistics, 2020). Cooking with cheese becomes more and more popular among Finnish people: “while previously cheese was seen mainly as a topping for bread, it is now increasingly being eaten as a snack and used as a cooking ingredient” (Euromonitor International, 2019). Farmers in Finland make popular cheeses such as Leipäjuusto, Raejuusto, Oltermanni, Aura, Lappi and Turunmaa (AtlasMedia Ltd, 2020). They are examples of cottage, soft and hard cheeses, which are not only made from cow's milk but also from goat's and reindeer's milk – while this latter has been traditionally used to make cheese in Lapland, nowadays its application is mostly limited to cream cheeses.

According to the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), “family farming has brought many opportunities and benefits to Finland's society. The base of Finnish farming lies on small and mid-sized farms that are often family owned. Finland has a unique geographical profile with arctic climate conditions, vast forests and numerous lakes that characterize and define the farming models. Due to that, and for historical reasons, Finnish family farming is a source of innovations in combining sources of livelihood – such as tourism, bio economy and forestry – with family farming” (FAO, 2020). In addition, Berno, Laurin and Maltezas (2014) reported that direct and indirect benefits of linking agriculture and tourism

are the “increasing economic development; the pride of place, generating attractive, vital and viable rural areas; and a vibrant and locally distinctive tourism product” (p. 105).

A wide range of attraction factors are useful to analyse the relationships between farming and tourism (see Fusté-Forné, 2015). However, only few of them are included in this research note, which explores the potential of cheese tourism in Finland by describing some examples, with the help of literature on food tourism. Practical examples were gathered by the author as part of an exploratory and unstructured non-participant observation case conducted in August 2019, in the cities of Helsinki and Rovaniemi.

As explained above, this study is focused on the case of cheese-oriented tourism. In the context of food tourism experiences, restaurants are regarded as agents for rural development (DiPietro & Levitt, 2019; Wilson, Fesenmaier, & Van Es, 2001). Figures 1 and 2 illustrate two dishes (a starter and a dessert) from a restaurant menu where cheese is highlighted as a remarkable flavour of the land. Added to restaurant services, hotels also communicate the sense of place, for example, in breakfast buffets. This is the case of Figure 3, where the taste of Lapland is offered to guests through local products, such as cheeses. The creation of farmer-chef solid relationships is crucial to expand sustainable supply chains that improve the development of rural communities (see for example Crossman, Robles, Petersen, Stanley, & Wailes, 2009; Thomas-Francois, Joppe, & von Massow, 2018).

Figure 1. Assortment of charcuterie and cheese, Rovaniemi (Lapland). (Own source.)

Figure 2. Cheese cake panna cotta with strawberry, Rovaniemi (Lapland). (Own source.)

Figure 3. Lapland cheese, bread and jam in a breakfast buffet, Rovaniemi (Lapland). (Own source.)

Furthermore, there is currently a change towards new collaborative accommodation forms, such as Airbnb (Guttentag, 2015), which implies an increasing use of grocery stores and supermarkets by tourists (Fusté-Forné, 2019). While supermarkets many times appear as examples of global food venues, they also offer local-based produce (Figure 4). The buying of these foods contributes to the engagement of visitors with the cooking process, and accentuates the tourist experience.

Figure 4. Finnish cheese in a supermarket, Suomenlinna (Helsinki). (Own source.)

Concluding remarks

From farming to tourism, this research note has approached the relationships between rurality and tourism through the case of cheese in the context of Finland. When tourism services provide local foods, they support regional agricultural activities. Food tourism is an opportunity for farmers not only to develop their businesses (see for example Sidali, Kastenholz, & Bianchi, 2015), but also to communicate the regional identity and to offer a genuine experience that conveys cultural and natural sense of place (Berno & Fusté-Forné, 2019; Haven-Tang & Jones, 2005; Smith, 2015). Figure 5 shows the sustainable process of value creation from farm to table – the case of cheese. Farming activities rely on the landscape, where animals are grazing and feeding. Later, cheese is made of animals’ milk. After that, tourism value is awarded to cheese (for example, in restaurants). Specifically, from a Scandinavian perspective, “food tourism may involve a

delicious restaurant meal, eating a home meal or preparing a Finnish dish under expert guidance. It may include activities related to nature's offerings and picking them as well as eating a meal amid nature and cultural surroundings [...]. Food tourism also links closely with stories, local ties and purity. At its best, a food tourism product gets people involved and doing things that enable the traveller to learn something new, turning the tourism product into an experience" (Adamsson & Havas, 2017, p. 14).

Figure 5. A cheese value travels from land to table. (Own source.)

The development of cheese tourism is aligned with the priorities defined for food tourism planning in the country, which are based on regional food culture ('taste of place'), the nature of food ('pure pleasure') and events and festivals ('cool and creative') (see Adamsson & Havas, 2017). In this sense, "from pasture to plate, cheeses are identified with a particular landscape; a taste of cheese means a taste of a territory" (Fusté-Forné, 2020, p. 2). Drawing from the description of a series of examples, this research note focused on the potential of cheese-oriented tourism for the case of Finland. Upcoming research is expected to further analyse how farmers can create tourism value for food and how tourists experience place through cheese in the geographical context of the Boreal region of Europe.

References

- Adamsson, K., & Havas, K. (2017). Hungry for Finland! In K. Havas (Ed.), *Changes in the hospitality industry* (pp. 14–22). Helsinki: Haaga-Helia University of Applied Sciences.
- Ahlqvist, V. (2019). *Sustainability in organic farming: An exploration to Finnish farmers' reasons for choosing organic production and their perception of sustainability*. Helsinki: Hanken School of Economics.
- AtlasMedia Ltd. (2020). *Most popular Finnish cheeses*. Retrieved from <https://www.tasteatlas.com/most-popular-cheeses-in-finland>
- Bell, M. M. (2010). *Farming for us all: Practical agriculture and the cultivation of sustainability*. The Pennsylvania State University Press.
- Berno, T., & Fusté-Forné, F. (2019). Imaginaries of cheese: Revisiting narratives of local produce in the contemporary world. *Annals of Leisure Research*. <https://doi.org/10.1080/11745398.2019.1603113>
- Berno, T., Laurin, U., & Maltezas, G. (2014). The special role of agriculture in food tourism. In E. Wolf (Ed.), *Have fork will travel: Handbook for food tourism* (pp. 105–114). Seattle: World Food Travel Association.

- Crossman, S., Robles, C., Petersen, L., Stanley, D., & Wailes, E. (2009). Virgin Islands agriculture and tourism linkage: Creating farmer-chef linkages through niche marketing virgin fresh™ produce. In *Proceedings of the 45th Annual Meeting Caribbean Food Crops Society* (pp. 138–140). Federation of St. Kitts and Nevis: Caribbean Food Crops Society.
- DiPietro, R. B., & Levitt, J. (2019). Restaurant authenticity: Factors that influence perception, satisfaction and return intentions at regional American-style restaurants. *International Journal of Hospitality and Tourism Administration*, 20, 101–127. <https://doi.org/10.1080/15256480.2017.1359734>
- Euromonitor International. (2019). Dairy in Finland. Retrieved from <https://www.euromonitor.com/dairy-in-finland/report>
- Everett, S., & Aitchison, C. (2008). The role of food tourism in sustaining regional identity: A case study of Cornwall, South West England. *Journal of Sustainable Tourism*, 16, 150–167. <https://doi.org/10.2167/jost696.0>
- FAO. (2020). Family farming knowledge platform. Retrieved from <http://www.fao.org/family-farming/countries/fin/en>
- Finnwards. (2020). So many different types of milk! Retrieved from <https://www.finnwards.com/living-in-finland/so-many-different-types-of-milk>
- Fusté-Forné, F. (2015). Cheese tourism in a world heritage site: Vall de Boí (Catalan Pyrenees). *European Journal of Tourism Research*, 11, 87–101.
- Fusté-Forné, F. (2019). Star chefs and the table: From restaurant to home-based culinary experiences. *Journal of Culinary Science and Technology*. <https://doi.org/10.1080/15428052.2018.1563933>
- Fusté-Forné, F. (2020). Savouring place: Cheese as a food tourism destination landmark. *Journal of Place Management and Development*, 13, 177–194. <https://doi.org/10.1108/JPM-D-07-2019-0065>
- Guttentag, D. (2015). Airbnb: Disruptive innovation and the rise of an informal tourism accommodation sector. *Current Issues in Tourism*, 18, 1192–1217. <https://doi.org/10.1080/13683500.2013.827159>
- Hall, C. M., & Sharples, L. (2003). The consumption of experiences or the experience of consumption? An introduction to the tourism of taste. In C. M. Hall, L. Sharples, R. Mitchell, N. Macionis & B. Cambourne (Eds.), *Food tourism around the world: Development, management and markets* (pp. 13–36). Oxford: Butterworth Heinemann.
- Haven-Tang, C., & Jones, E. (2005). Using local food and drink to differentiate tourism destinations through a sense of place: A story from Wales-dining at Monmouthshire's great table. *Journal of Culinary Science & Technology*, 4(4), 69–86. https://doi.org/10.1300/J385V04N04_07
- Kim, S., & Iwashita, C. (2016). Cooking identity and food tourism: The case of Japanese udon noodles. *Tourism Recreation Research*, 41, 89–100. <https://doi.org/10.1080/02508281.2016.1111976>
- Lüthje, M., & Saari, R. (2018). Paikallisen ruoan matkailullinen vetovoima: Kirjallisuuskatsaus. *Finnish Journal of Tourism Research*, 14(1), 42–54. Retrieved from <https://journal.fi/matkailututkimus/article/view/73028>
- McKercher, B., Okumus, F., & Okumus, B. (2008). Food tourism as a viable market segment: It's all how you cook the numbers! *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 25, 137–148. <https://doi.org/10.1080/10548400802402404>

- Novelli, M. (2005). *Niche tourism: Contemporary issues, trends and cases*. Abingdon: Routledge.
- Sidali, K. L., Kastenholz, E., & Bianchi, R. (2015). Food tourism, niche markets and products in rural tourism: Combining the intimacy model and the experience economy as a rural development strategy. *Journal of Sustainable Tourism*, 23, 1179–1197. <https://doi.org/10.1080/09669582.2013.836210>
- Smith, S. (2015). A sense of place: Place, culture and tourism. *Tourism Recreation Research*, 40, 220–233. <https://doi.org/10.1080/02508281.2015.1049814>
- Soltani, A. (2019). Cultural and touristic aspects of Gamalost, a local cheese from the fjord of Norway. *Journal of Gastronomy and Tourism*, 3, 271–281. <https://doi.org/10.3727/216929719X15603602842296>
- Statistics (2020). Agriculture, forestry and fishery. Retrieved from http://www.tilastokeskus.fi/til/maa_en.html
- Telfer, D. J., & Wall, G. (2000). Strengthening backward economic linkages: Local food purchasing by three Indonesian hotels. *Tourism Geographies*, 2, 421–447. <https://doi.org/10.1080/146166800750035521>
- Tellström, R., Gustafsson, I. B., & Mossberg, L. (2006). Consuming heritage: The use of local food culture in branding. *Place Branding*, 2, 130–143. <https://doi.org/10.1057/palgrave.pb.5990051>
- Thomas-Francois, K., Joppe, M., & von Massow, M. (2018). Improving linkages through a service-oriented local farmers–hotel supply chain: An explanatory case in Grenada. *Tourism Planning and Development*, 15, 398–418. <https://doi.org/10.1080/21568316.2017.1338200>
- Tikkanen, I. (2007). Maslow's hierarchy and food tourism in Finland: Five cases. *British Food Journal*, 109, 721–734. <https://doi.org/10.1108/00070700710780698>
- Tikkanen, I., & Jaakkola, L. (2019). Sustainable value chain activities towards sustainable food services: A case study from Finland. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 2, 409–424. <https://doi.org/10.1108/JHTI-12-2018-0086>
- Timothy, D. J., & Ron, A. S. (2013). Understanding heritage cuisines and tourism: Identity, image, authenticity, and change. *Journal of Heritage Tourism*, 8, 99–104. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2013.767818>
- Trubek, A. B. (2008). *The taste of place: A cultural journey into terroir*. London: University of California Press.
- Tyrväinen, L., Silvennoinen, H., Nousiainen, I., & Tahvanainen, L. (2001). Rural tourism in Finland: Tourists' expectation of landscape and environment. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 1, 133–149. <https://doi.org/10.1080/150222501317244047>
- UNWTO. (2017). *Second global report on gastronomy tourism*. Madrid: World Tourism Organization.
- Wilson, S., Fesenmaier, D. R., Fesenmaier, J., & Van Es, J. C. (2001). Factors for success in rural tourism development. *Journal of Travel Research*, 40, 132–138. <https://doi.org/10.1177/2F004728750104000203>

Luontokokemuksia Oulangan kansallispuistossa – Kokemuksellisen paikkatiedon hyödyntäminen luonnon virkistyskäytön suunnittelussa¹

Miisa Pietilä, Oulun yliopisto, Maantieteen tutkimusyksikkö

Luonnon virkistyskäytön suosio luo haasteita kansallispuistojen ylläpidolle

Mennään metsään -teemaviikon ollessa käynnissä ja metsään menijöitä laskevan laitteen rakuttaessa suuria numeroita voidaan todeta, että metsään menemisestä on tullut trendikästä. Tietous luonnon terveys- ja hyvinvointivaikutuksista on lisääntynyt niin tutkimuksen parissa kuin jokamiehen mielessä. Lähimetsien lisäksi suomalaiset ovat löytäneet toden teolla kansallispuistomme. Niihin suunnataan muun muassa ihaillemaan maisemia, kokemaan luontoa ja rentoutumaan.

Kansallispuistojen käyttöön ja niiden suunnitteluun liittyy monia ajankohtaisia haasteita. Puistoissa käyntien määrä kasvaa jatkuvasti. Vuonna 2017 Suomen 40 kansallispuistoon arvioitiin suuntautuneen yhteensä yli kolme miljoonaa käyntiä. Kasvaneet kävijämäärät ovat jopa johdaneet paikallisiin ongelmiin. Esimerkiksi Nuuksion kansallispuistossa kamppaillaan liikennekaaoksen keskellä. Kaupunkilaisten suunnatessa massoittain puistoon nauttimaan syksyisestä luonnosta parkkipaikkojen puute koettelee sekä retkeilijöiden että kansallispuiston lähistöllä asuvien hermoja.

Kävijämäärien kasvun lisäksi puistojen käyttö on monipuolistunut. Vauhdikkaat lajit, kuten maastopyöräily ja polkujuoksu, ovat vakiinnuttaneet asemansa useissa puistoissa. Kansallispuistoista on tullut jopa näiden lajien tapahtumaympäristöjä: Puistoissa järjestetään massatapahtumia, kuten Vaarojen maraton Kolilla tai Nuts Karhunkierros, joissa tuhannet osallistujat kilpailevat kansallispuiston ainutlaatuisilla poluilla.

Oman lisänsä käytön monipuolistumiseen tuo Suomeen suuntautuva kansainvälinen matkailu. Kansallispuistot Suomen luonnon helminä kiinnostavat tänne kaukaa ja erilaisista olosuhteista saapuvia matkailijoita. Isot matkailijaryhmät ruuhkauttavat helposti saavutettavat taukopaikat. Yksittäiset vaeltajat taas saattavat lähteä tutustumaan luontoon syvemmälle puis-

¹ Lektio 3.10.2018

toon, jolloin pohjoisen olosuhteet, kuten pimeys ja kylmyys, voivat yllättää niihin tottumattomat retkeilijät.

Käytön lisääntymisen ja monipuolistumisen lisäksi julkisessa keskustelussa on noussut esiin huoli siitä, riittävätkö resurssit pitämään yllä kansallispuistojen palveluita. Puistojen palvelurakenteita on jo jouduttu purkamaan vähemmän käytetyissä kohteissa, jotta rahat ovat riittäneet suosituimpien kohteiden hoitoon. Priorisointi ei ole miellyttänyt kaikkia käyttäjiä.

Kansallispuistojen käytön suunnitteluun ja kehittämiseen liittyy siis useita haasteita. Jotta puistojen ainutlaatuiset luontoarvot säilyvät myös tuleville sukupolville, niiden ylläpitoon tulee kiinnittää yhä enemmän huomiota. Kävijöiden tyytyväisyyden ohella tämä onkin yksi suunnittelun tärkeimmistä tehtävistä.

Kävijät osallisiksi kansallispuistojen suunnitteluun

Kansallispuistojen ja muiden luonnonsuojelualueiden suunnittelussa korostetaan nykyisin osallistavia käytänteitä. Ihanteena on alueiden yhteishallinta, jossa korostuvat eri sidosryhmien yhdessä tuottama tieto ja yhdessä oppiminen. Metsähallitus Suomen kansallispuistojen hoitajana pyrkii kestävän luontomatkailun periaatteiden mukaisesti toimimaan yhteistyössä paikallisten asukkaiden kanssa ja tarjoamaan sekä heille että kansallispuiston kävijöille mahdollisuuksia osallistua kohteiden hoitoon ja kehittämiseen. Tähän pyritään monin eri keinoin, ja uusia mahdollisia osallistamisen muotoja pohditaan aktiivisesti. Esimerkiksi Metsähallituksen hiljattain lanseeraama digihaaste kerää ideoita, kuinka teknologiaa voitaisiin hyödyntää tehokkaammin Metsähallituksen toiminnoissa, kuten luonnonsuojelualueiden hoidossa.

Suojelualueiden suunnitteluun keskittyvässä tutkimuksessa on viime vuosina alettu käyttää paikkasidonnaista teknologiaa, joka mahdollistaa käyttäjien osallistumisen paikkatiedon tuottamiseen. Kokemuksellinen paikkatieto korostaa, että kaikki ihmisten kokemukset syntyvät tiettyssä sijainnissa ja että kokemuksille voidaan määrittää myös maantieteelliset koordinaatit. Kokemukset voivat olla vierailtuun ympäristöön liittyviä myönteisiä ja kielteisiä havaintoja. Käyttäjiltä kerätyn kokemuksellisen paikkatiedon avulla on pyritty muun muassa korostamaan kansallispuistojen aineettomia arvoja ja sovittamaan yhteen erilaisia maankäyttöön liittyviä intressejä. Toistaiseksi kokemuksellista paikkatietoa on kuitenkin hyödynnetty luonnon virkistyskäyttöön liittyvissä tutkimuksissa vain vähän.

Sipoon kansallispuiston perustaminen on hyvä esimerkki kokemuksellisen paikkatiedon hyödyntämisestä käytännössä: kävijöille tarjottiin mahdollisuus merkitä kartalle toiveita kansallispuiston palveluiden sijainnista. Yksittäisistä kokeiluista huolimatta kävijöihin ja heidän kokemuksiinsa liittyvää tietoa kerätään edelleen pääosin puistokohtaisilla kävijätutkimuksilla. Vaikka kävijätutkimusten sisältö on varsin kattava, tietynlaisten kokemusten tarkkaa sijaintia ne eivät kerro. Kokemusten mittaaminen paikkatietopohjaisesti parantaisi tiedon maantieteellistä tarkkuutta.

Ideasta tutkimukseksi

Kiinnostuin kokemuksellisen paikkatiedon hyödyntämisestä pro gradu -tutkimusta tehdessäni. Gradussani tutkin ruuhkaisuuden kokemuksia Nuuksion kansallispuistossa ja pyysin kävijöitä piirtämään kartalle alueita, joissa he kokivat ruuhkaisuutta. Havaitsin tämän hyväksi keinoksi paikantaa ihmisten kokemuksia. Tämä herätti mielenkiinnon tutkia tarkemmin, kuinka karttapohjaista kokemusten paikantamista voitaisiin systemaattisesti hyödyntää kansallispuistojen virkistyskäytön suunnittelussa.

Väitöskirjatutkimukseni lähti liikkeelle tämän ajatuksen pohjalta, ja kiinnostukseni kiteytyi lopulta kolmeen tutkimuskysymykseen: Miten vierailtu ympäristö vaikuttaa käyntikokemuksen laatuun? Kuinka kokemuksellinen paikkatieto voisi tukea virkistyskäytön suunnittelua? Millaisia mahdollisuuksia ja haasteita kokemuksellisen paikkatiedon käyttöönottoon liittyy?

Keräsin tutkimustani varten kolme aineistoa, joista kaksi oli paikkatietoaineistoja ja kolmas haastatteluaineisto. Ensimmäisen aineiston keräsin Oulangan kansallispuistosta vuonna 2010. Kävijät merkitsivät paperikarttoihin parhaimman ja huonoimman kokemuksensa perusteluineen. Toisen aineiston keräsin internetissä toteutetulla karttakyselyllä. Siinä Oulangan kansallispuiston kävijät merkitsivät karttaan muun muassa, missä ja millaisia myönteisiä kokemuksia heillä oli vierailunsa aikana sekä millaiset seikat puolestaan häiritsivät heidän käyntiään. Tutkimusprosessin loppuvaiheessa keräsin vielä kolmannen aineiston haastatteleamalla Metsähallituksen työntekijöitä. Koin haastattelut tärkeiksi, sillä halusin varmistaa, että johtopäätökseni kokemuksellisen paikkatiedon hyödyntämismahdollisuuksista vastaavat suunnittelun todellisia haasteita.

Kohti kokemuksellisen paikkatiedon vakiinnuttamista

Tutkimukseni mukaan kauniiksi koetut maisemat lisäävät hyvän käyntikokemuksen todennäköisyyttä. Palvelurakenteissa havaitut puutteet taas kasvattavat huonoksi arvioitun käyntikokemuksen todennäköisyyttä. Maantieteellisesti kävijöiden kokemukset keskittyivät pääosin puiston poluille ja suosituimpiin käyntikohteisiin. Negatiiviset kokemukset, ja näin ollen puiston käytön haasteet, keskittyvät tiettyihin paljon vierailtuihin kohteisiin. Tällaisia ovat Oulangan kansallispuistossa esimerkiksi Pienen karhunkierroksen ja luontokeskuksen ympäristö.

Tutkimukseni osoittaa, että kokemuksellisen paikkatiedon avulla voidaan paikantaa virkistyskäytön negatiivisia vaikutuksia – kuten ruuhkaisuutta, kuluneisuutta ja roskaantuneisuutta – sekä kohdentaa näihin liittyviä hoitotoimenpiteitä. Kokemuksellisen paikkatiedon avulla saadaan myös tietoa siitä, millaisia virkistysmahdollisuuksia puistot ja niiden eri kohteet tarjoavat. Tätä tietoa voitaisiin hyödyntää ohjattaessa kävijöitä heille parhaiten soveltuviin kohteisiin. Lisäksi kokemuksellinen paikkatieto voisi olla avuksi käyttäjien välisten konfliktien ennaltaehkäisemissä sekä puistojen palveluvarustuksen hoidossa ja kehittämisessä.

Kokemuksellisen paikkatiedon käyttöönottoon liittyy sekä mahdollisuuksia että haasteita. Metsähallituksen työntekijöiden asenteet uudentyypistä tietoa kohtaan puoltavat uusien menetelmien käyttöä. Tästä huolimatta saattaa kestää jonkin aikaa, että uudenlainen tieto löytää paikkansa organisaatiossa, jossa on vakiintuneet käytänteet kävijätietojen keräämiseen. Ko-

kemuksellisen paikkatiedon keräämisen ja etenkin sen analysoimisen tulisi myös olla nykyistä helpompaa, jotta menetelmää olisi käytännössä mahdollista hyödyntää. Tämän vuoksi olisi hyvä kehittää analyysityökaluja, jotka muodostavat automaattisesti tunnuslukuja kävijöiden kokemuksista puistoissa. Rohkaisen myös Metsähallitusta kehittämään mobiilisovelluksen, joka mahdollistaa kävijöiden kokemusten merkitsemisen kartalle puistossa vierailun aikana, jolloin kokemukset ovat vielä tuoreessa muistissa.

Väitöskirjani on auttanut minua ymmärtämään kansallispuistoja ja niiden suunnittelua monista uusista näkökulmista. Antoisimpia olivat tekemäni asiantuntijahaastattelut. Ne paljastivat niitä käytännön haasteita, joiden kanssa puistojen työntekijät päivittäin kamppailevat. Toivon, että tutkimukseni antaisi kansallispuistojen suunnittelun parissa työskenteleville työkaluja selvitä näistä todellisista haasteista.

Pietilä, M. (2018). *A spatial perspective of visitor experiences in national parks: Investigating the potential of Public Participation GIS methods in outdoor recreation planning*. Nordia Geographical Publications, 47(4). <https://nordia.journal.fi/article/view/75161>

Lähimatkailu – pelastus vai ”paitojen pesemistä”?

Pasi Satokangas, Lapin ammattikorkeakoulu, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti (MTI)

Globalismi vastamäessä

Matkailu on kasvanut Suomessa ripeästi viime vuosina. Rinta rinnan matkailun kanssa on näyttänyt kasvavan ilmastoahdistus, jolla tarkoitetaan väljästi määriteltynä ilmastonmuutoksen psykologisia vaikutuksia (Pihkala, 2019, s. 4). Ottamatta kantaa matkailun kasvun puolesta tai vastaan voidaan todeta, että ahdistus ei ole jarruttanut matkailua ainakaan laajasti. Ihmiset ovat kulkeneet vähintään kuten ennenkin, virkistyen ja tuoden tuloa sekä työmahdollisuuksia lukemattomille kohdealueille.

Tämä kirjoitus lähimatkailusta oli suunnitteilla jo alkuvuodesta. Kevään lähestyessä näkökulma sai karulla tavalla lisää ajankohtaisuutta. Covid-19 on eläimiin ja ihmisiin tarttuva hengitystieinfektion aiheuttava virustauti, joka voi olla hengenvaarallinen. Pieni ja näkymätön virus on lyhyen elinkaarensa aikana vaikuttanut yhteiskuntiin läpikotaisin. Välitön šokki iski rajuimmin ihmisten liikkumiseen perustuville aloille, kuten matkailuun. Pitkän aikavälin vaikutuksia voi toistaiseksi vain arvailla. Tartuntoja kuvaavan kasvukäyrän varjossa pyritään nyt minimoimaan vahinkoja eri toimialoilla.

Koronaepidemia sai suomalaiset teollisuusyritykset harkitsemaan tuotannon siirtämistä Kiinasta takaisin kotimaahan. Matkailuelinkeinolla näitä ”tuotantolaitoksia”, joissa syntyy koneenosien sijasta matkapäätöksiä, on paljon eri puolilla maapalloa. Maaliskuussa 2020 Eurooppaan rantautunut kriisi pakottaa toimialat pohtimaan tulevaisuutta ja varautumista vakavammin kuin tuskin kukaan olisi uskonut vielä puolisen vuotta sitten. Jatkossa strategista painopistettä siirretään ehkä entistä enemmän lähempänä sijaitseville lähtöalueille. Investointeja joudutaan mahdollisesti perumaan tai harkitsemaan entistä tarkemmin. Tämä vähentää jossakin määrin globaaleista kriiseistä aiheutuvia riskejä. Mitä sitten olisi tehtävissä, jotta matkailuelinkeino ei olisi jatkossa maailmanmenon armoilla yhtä pahasti? Olisiko ratkaisu lähimatkailussa?

Lähimatkailu – mitä se on?

Kaikkihan siitä puhuvat. Mutta mitä lähimatkailu oikein tarkoittaa? Lähimatkailulla viitataan yleensä paikallisuuteen, lyhyisiin välimatkoihin ja vähähiilisiin liikkumisen tapoihin (Rantala, 2020). Täsmällinen määritelmää lähimatkailulta puuttuu, mutta tietty viitekehys sillä on. Lähimatkailu ei esimerkiksi ole lentomatkailua. Toisaalta akateemisen maailman ulkopuolella – missä aiheesta myös keskustellaan – lähimatkailu voidaan ymmärtää varsin suhteellisesti. Elinkeinoelämän piirissä on esitetty näkemyksiä, joiden mukaan Keski-Euroopasta Suomeen saapuminen on lähimatkailua, ainakin verrattuna mannertenväliseen matkailuun. Lapin matkailustrategiassa lähialueiksi on nimetty Ruotsi, Norja, Baltia ja Venäjä. Lähialuesegmentin kehittämistä pidetään strategiassa tärkeänä vastuullisuuden ja hiilijalanjäljen näkökulmasta. Kotimaassa matkustaminen tai lähimaista saapuminen täyttääkin myös lähimatkailun tutkijoiden kriteerit, ainakin jos liikkuminen tapahtuu muutoin kuin lentäen.

Merkitys vaihtelee

Yksi keino arvioida lähimatkailun merkitystä on käyttää kosketuspintana juuri kotimaanmatkailua. Koko maassa kotimaisten asiakkaiden osuus rekisteröidyistä yöpymisistä on noin kaksi kolmasosaa. Lapissa taas rekisteröidyssä majoituksessa yöpyvistä alle puolet on suomalaisia. Lapissa ulkomaisen kysynnän paikkaaminen kotimaisella vaatisi siis suurempia ponnistuksia. Toistaiseksi kehitys on ollut aivan toisen suuntainen. Vielä vuonna 2010 kotimaisten asiakkaiden osuus Lapin rekisteröidyistä yöpymisistä oli noin kaksi kolmasosaa. Nyt vuosittaisia yöpymisiä on tosin lukumääräisesti lähes miljoona enemmän kuin kymmenen vuotta sitten. Kasvu on tullut ulkomaisista yöpymisistä. Koko maassa suhteellinen kasvu on ollut pienempi, ja se on koostunut tasavertaisesti kotimaisista ja ulkomaisista yöpyjistä. (Tilastokeskus, 2020.)

Lähimatkailuun kriittisesti suhtautuva voi kaivaa taskustaan vanhan vertauksen ”toistemme paitojen pesemisestä”, jota on käytetty teräväkielisenä esimerkkinä tuottavan työn vastakohdasta. Onko kotimaanmatkailusta hyötyä Suomelle? Kyse on osin alueellisesta näkökulmasta: se maakunta tai kunta, joka onnistuu houkuttelemaan paljon matkailijoita, saa siitä tuloa ja työllisyyttä. Matkailun varaan rakennetaan lisäksi palveluita, jotka ovat myös paikallisten käytössä. Ja jos suomalaiset matkustavat ulkomaiden sijaan kotimaassa, matkustustase kokonaisuudessaan paranee.

Miten kehittää?

Lähimatkailun hiilijalanjälki on kaukomatkailua pienempi. Lähimatkailu lieneekin yksi aidoimmista tavoista kehittää vähähiilisempää matkailua. Läheltä kohteeseen saapuvan ei tarvitse lentää matkansa jouduttamiseksi, mikä vähentää huomattavasti energiankulutusta ja päästöjä. Siksi lähimatkailun kehittäminen ja tutkiminen on polttavan ajankohtainen aihe. Monissa rahoitusohjelmissa vähähiilisyys on nykyään keskeinen teema, joten lähimatkailu aiheena kerännee korkeita pistemääriä rahoittajien arvioidessa hakemuksia.

Eksotiikka ja vaihtelu puree – löytyykö sitä lähimatkalta? Suomi on pitkä maa, kesällä kautaltaan samantapainen olosuhteiltaan, mutta muina vuodenaikoina eroja on enemmän. Ilmas-

toahdistus ja koronaviruksi pitävät nyt monien matkaa suunnittelevien ajatukset maan rajojen sisäpuolella. Kiinnostusta kotimaanmatkailuun on, ja jos sitä ruokitaan sopivasti, kiinnostus varmasti vielä kasvaa. Markkinointi kotimaahan, lähikohteiden kartoittaminen, tarinallisuus, paikallisuus, ruoka ja muut tuotteet, luonto – esimerkiksi näitä keinoja ja vetovoimatekijöitä on tuskin vielä kokeiltu täydellä teholla.

Vähemmän liikkuvia osia

Koronavirus on esimerkki matkailun kohtaamista ennakoimattomista ilmiöistä. Aiemmin Ukrainan kriisin aikaan Venäjän ja länsimaailman välinen nokittelu osoitti, että lähialueillakin voi tapahtua yllättäviä asioita. Globaaliin maailmaan liikkuvia osia mahtuu enemmän, mikä tarkoittaa yleensä enemmän myös vikamahdollisuuksia. Lähimatkailu ei voi täysin korvata nykymuotoista matkailuliiketoimintaa. Se on kuitenkin aito keino vähentää globaalien kriisien tuomia uhkia sekä hiilijalanjälkeä. Siksi lähimatkailun kehittäminen on erittäin perusteltua ja ajankohtaista.

Lähteet

- Pihkala, P. (2019). Ilmastoahdistus ja sen kanssa eläminen. Mieli, Suomen mielenterveys ry. Haettu osoitteesta https://mieli.fi/sites/default/files/materials_files/ilmastoahdistusraportti-mieli2019-web.pdf
- Rantala, O. (2020). RE: Lähimatkailu määritelmä. Sähköposti Pasi Satokankaalle 16.3.2020.
- Tilastokeskus. (2020). Vuosittaiset yöpymiset ja saapuneet vieraat majoitusliikkeissä muuttujina majoitusliikkeen tyyppi, maakunta, maa, tiedot ja vuosi. Haettu osoitteesta http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_lii_matk/statfn_matk_pxt_11j1.px/table/tableViewLayout1/

UUTINEN: Professori Jarkko Saariselle AAG:n John Rooney -palkinto

Maantieteen alan suurin tieteellinen järjestö, *American Association of Geographers* (AAG), on myöntänyt Oulun yliopiston maantieteen professori Jarkko Saariselle vuoden 2020 John Rooney -palkinnon. Kyseinen palkinto myönnetään erinomaisesta työstä sovelletun matkailu-, virkistys- ja urheilumaantieteen tutkimusaloilla. Valintakomitean perusteluna Saarisen palkitsemiselle oli esimerkillinen kestävyden ja yhteisöperusteisen luonnonvarahallinnan tutkimustoiminta matkailumaantieteen alalla.

Vuonna 2013 Saariselle myönnettiin AAG:n Roy Wolfe -palkinto matkailumaantieteen tutkimusalan tieteellisistä ansioista.